

KGAOLO 5

5.0 KGOSI ISANG PILANE

5.1 MATSENO

Kgosi Isang Pilane ke padi ya boraro e M.O.M. Seboni a e tlhamileng.

Mo go yone, mokwadi o ranola bophelo jwa ga Kgosi Isang Pilane yo o busitseng morafe wa Bakgatla ba ga Kgafela kwa ga Motshodi mo lefatsheng la Botswana go simolola ka 1920 go fitlha ka 1929.

E farologana le Rammone wa Kgalagadi ka gonne yone e le bayokerafi mme Rammone wa Kgalagadi e le lokwalo lwa moikwadi.

Boammaaruri ke gore Kgosi Isang Pilane e ne e le motshwareledi wa ga Molefi mo bogosing. Melebo e e umakilweng mo kgaolong ya boraro e tla tsengwa mo tirisong mo tshekatshekong ya bayokerafi e.

5.2 DINTLHA TSA MAITSHETLEGO MO GO KGOSI ISANG PILANE

5.2.1 BAANELWA MO GO KGOSI ISANG PILANE

Go ya ka Malope (1977:97), semelo sa baanelwa se tshwanetse go tshwana le sa batho ba ba tlhodilweng mo setshwanong sa Modimo.

Fa a bua jaana, o lebisitse puo ya gagwe mo baanelweng ba ba ipopelwang ke mopadi.

Mo go Kgosi Isang Pilane, mokwadi wa bayokerafi e, o kwala ka ga motho yo o kileng a tshela mo gare ga batho ba bangwe, a sa mo ipopela.

Brink (1987:69) o bua ka ga 'Referensiële karakters' mme Isang, ka temogo ya me, o wela mo setlhopheng se.

A. Moanelwamogolo

a. Mokwadi o mmona jang?

i. Morwa wa kgosi tota

Morwa wa kgosi e e tlotlegang ya Bakgatla, Lentswe. Le mororo go ntse jalo, o godisitswe fela jaaka basimane botlhe ba nako ya gagwe.

“... a tsena thuto yotlhe ya letso la Setswana e ka yone a rutileng go tshegetsisa ka boammaaruri mekgwa ya tlhologo, e e thusang go bopaganya le go nonofisa morafe” (p.3).

ii. Isang o tsene sekolo ka tlhomamo mme o botlhale

Go ya ka mokwadi, o simolotse sekolo a rutwa ke mohumagatsana Murray; morago a ya kwa Malolwane kwa a rutilweng ke moruti Thomas Phiri teng.

O tlhalosiwa kwa sekolong sa Zonnebloem e le moithuti yo o botlhale thata. Ka 1903 o fetsa a falola setlhopha sa borataro mme morago ga moo o ithutela go oketsa kitso ya gagwe fela.

“A dira jalo go fitlhela ka 1906; a fitlhelwa a kgarakgatshega le ntlo ya dibuka jaaka pholo...” (p.7).

iii. Ke moithuti yo o pelotshetlha

Ka ntata ya tsalo o bone tšhono ya go thuma mo didibeng tsa thuto go gaisa balekane ba gagwe.

“... a petlaka tsa melao ya Seroma le Suburu le Seesimane a di bala. A nwelela go tse di amanang le mekgwa le maele a Bantsho ba Aferika” (p.7).

iv. **Ke kgosi e e rutegileng, e e botlhale**

Mokwadi o mo senola jaaka kgosi e e botlhale mme e bile e rutegile. Le mororo a rutegile o tlotla segagabo.

"Ka tlhakanyo ya molemo wa thuto ya dikwalo le ya Setswana, o supa thuto e e fetang ya ba ba mo dikanyeditseng, a nna molatedi le molotolotsi wa melao, mekgwa le dingwao tsa segagabo" (p.11).

v. **Kgosi e e ratang tswelelopele**

O tthalosiwa e le kgosi e e ratelang morafe wa yone tswelelopele. Segatlhamelamasisi se se sa boifeng sepe fa se lebile kwa pele, bogolo jang, fa a le mo nneteng.

"Isang a se ka a tshaba gore go tla twe o intlafatsa mo matlhong a morafe kampo gore go tla twe o hutsa rraagwe a re a tle a buse . . ." (p.12).

vi. **Kgosi ya modumedi mme e le sethubaki**

Isang ke kgosi ya modumedi mme o dumela fa bokeresete bo ka tokafatsa maemo le bophelo jwa morafe wa gagwe.

Gape e ne e le motho yo o se nang poifo.

"Isang kana e ne e se mothonyana, e se kgosi-ke-efe-re-e-dumedise; e ne e le sethubaki, segarumedi, segagodi, mme a tshwana le naleli e e lakaselang mo loaping go phatlalatsa lefifi le le bokete ka phatsimo le kgalalelo ya yone" (p.16).

vii. **Kgosi e e ratang tlhago**

Mokwadi o mo senola e le kgosi e e ratang tlhago mme e sa rate fa ditlhare di ka rengwarengwa fela ntle le lebaka. O ne a dumela fa di ntlafatsa naga.

"Ditlhare di na le thuso e kgolo mo diphologolong fa letsatsi le eme" (p.20).

viii. Kgosi e e ratang tshiamo le tlhamalalo

Isang ke kgosi e e ratang gore morafe wa gagwe o dire dilo tse di siameng.

"A kgalemela mokgwa wa bana le bagolo ba ba neng ba leka go itlwaetsa one wa go kopa kwa diteš'eneng" (p.24).

ix. Seithati

Mokwadi o mmona e le monna wa seithati, yo o ratang bontle. Tota le ene ka sebele o ne a itlhokomela thata.

"Ditedu di ne di beolwa ka moso le moso, go tlogelwa tsa seledu le tse di fa godimo ga molomo tse e rileng di gola tsa phuthologela kwa mathokong mme tsa gola tsa nna mathimotsa ka ntlha ya go otliwa ka metlha. Balekane ba gagwe ba Maburu ba mmita "drie baard" . . ." (p.30).

x. Motho yo o pelokhutshwane

Isang o ne a filwe pelo e khutshwane thata, mme mo mabakeng a mangwe e rate go mo dirisa diphoso.

"Le mororo mo botshelong a ne a filwe legala le pelo e khutshwane, mo tirong e ne e le lekaba le le bokgwabo le ipolaisang merwalo" (p.30).

vi. Kgosi e e ratang kagiso le kutlwano

Isang o ne a rata kagiso thata, mme batho ba gagwe ba mmita rrakagiso.

". . . e ne e le motseroganyi, rrakagiso, monamoleli le moagisani yo o thusitseng go tima melelo ya khuduego ka go e phophotha dikgabo, mo merafeng e mengwe ya Setswana" (p.31).

xii. **Mogaka wa phetakapejane**

Isang o tthalosiwa ke mokwadi e le monna wa setswerere, mogaka wa phetakapejane.

“... e kete yo o ka tsayang maemo a gagwe le gompieno ga a ise a tsalwe. Isang yo e neng e se mothonyana e ne e le motho wa popota, monna mo gare ga banna, kgomo e nkgwe e e makuka, monna wa mophato wa Matšhetšhele” (p.31).

xiii. **Kgosi e e bogale**

Mokwadi o mo senola a ne a le bogale thata mo pusong ya gagwe.

Le mororo a ne a rata kagiso, ka dinako bogale jwa gagwe bo ne bo bolaisa legatlapa mala.

“Batho ba morafe wa gagwe ba ne ba mmita moratakagiso le fa a ne a le bogale jwa tladi e bana ba anywelang leratlatleng la yone. O ne a se bogale a le esi mme o ne a le bogale jaaka dikgosi tse dingwe . . .” (p.31).

xiv. **Motho yo o se nang boipusolotsetso**

Fa a se na go atlholelwa go ntshiwa mo morafeng wa gagwe, Isang o ne a utlwa botlhoko go fitlha kwa botennyeng jwa pelo, mme a se ka a ipusolotsetsa.

“Pelo e ne e tutetse, e rwele botlhoko jwa ntho e e gabukilweng ke lerumo la tshipi e ntsho; . . . O ne a sa rate go dira sepe se se bidiwang boipusolotsetso gonne a tthalogantse e le pele fa ruri setshwarwa ke ntšwa pedi se se thata . . . (p.36).

xv. **Motho jaaka botlhe**

O tlhagelela e le motho jaaka mang le mang, go ya ka mokwadi.

"Fa a ne a ka bo a tshedile a sa kaiwe ka mokgwa ope wa go tlhoka go itumedisa batho botlhe, e ne e tla bo e se motho wa nama, gone le Morwa-Motho e rile a le fa gare ga batho, ba ikana fa ba mmone a leofa ka go ja le baleofi" (p.46).

b. Batho le baanelwa ba bangwe bone ba mmona jang?

i. Mophato wa Matšhetšhele o mmona e le moeteledipele wa nnete

Ba mo tsaya jaaka moeteledipele wa nnete mme ba ikgantsha ka boeteledipele jwa gagwe.

". . . mophato wa gagwe wa Matšhetšhele o o neng o ipelafatsa thata ka moetapele wa one . . ." (p. 4).

c. Lekgotla la kgakololo le mmona jang?

Lekgotla la Kgakololo le a neng a le tokololo ya lone, le ne le mo kaa jaaka tokololo ya popota.

"Kwa phuthegong ya Lekgotla la Kgakololo Motlotlegi a bolela a mo latola ka khutsafalo, a re . . . Lekgotla leno le latlhegetswe ke nngwe ya ditokololo tsa lone e e neng e itsege, mme e tlotlegile thata thata" (p.57).

d. Molefi o mmona jang?

Kgosi Molefi o bona Isang a tlhoka boikobo le boikokobetso fa pele ga gagwe. O sekisediwa go sa ikobeleng puso ya ga Molefi, mme morafe le ba-Mmuso ba ema Molefi nokeng gore Isang a atlholwe.

"Kwa morago a atlholelwa molato wa go sa ikobeleng morwamogolowe ka go lefisiwa diranta tse di makgolo a a supileng, a ba a lelekwa mo motseng dikgwedi tse thataro, a tla fela ka tettelelo e e duleng mo bogosing" (p.35).

Baanelwa ba bangwe

Moruti Thomas Phiri

Mokwadi o mo umaka fela e le morutabana yo o rutileng Isang kwa Malolwane.

Motlapele

Motlapele, mmaagwe Isang, o tlhagisiwa ke mokwadi e le motsala Isang. Go utlwala e ne e le mosadi wa nnete a eme monna nokeng ka dinako tsotlhe.

i. Moruti Neethling

O tlhalosiwa e le mongwe wa batho ba ba rulaganyeditseng Isang go ya sekolong.

v. Moruti Beyer

O senolwa e le moruti wa kereke ya boromiwa mo motseng wa ga Motshodi.

"Isang o simolotse go tsenela tumelo ka go kolobediwa ke Moruti Beyer wa kereke ya Maburu . . ." (p.4).

v. Molefi

Mokwadi o mo supa a le setlhogo, a se na tebogo, mme e bile o mo tshwantshanya le mookana o o tlhabang motho, yo o o tlhagoletseng. O ilana le Isang.

"Ga latela kgang e boemong jwa go tlisa kutlwano fa gare ga bana ba ga Lentswe, e kukeditseng molelo wa go ilana . . ." (p.34).

O leleka Isang mo motseng. Isang o utlwisiwa ke kgato e, botlhoko thata.

"Ya nna botlhoko jo bo gaisang jwa dintho tsotlhe ka e le ntho e e gabukilweng ke segai sa ngwana a fofotsa rraagwe, e le botlhoko jwa mmutlwa wa mookana o a o tlhagoletseng ya re o gola wa mo tlhaba" (p.35).

Pidio Matlhodi Pilane

O senolwa ke mokwadi e le mogatsa lsang. Motho yo o maitseo a itumedisang.

"Le ene o ne a godiseditswe ka fa taolong le kgapong ya Setswana mme a kgatlhile bontsi ka maitseo a a tlhakaneng le boikokobetso jo bo supang tsalego ya ngwana wa batho" (p.63).

i. Dikolo

Mokwadi o mo kaya e le:

- motho yo o betlegileng, yo o pelo e bonolonolo,
- senatla mo tirong le mo dithutong tsa tlhaloganyo le mo go tsa diatla.
- motho wa mmala yo montle, wa maretlwa wa lekgabana.
- senatla mo tlhokomelong ya diaparo le mmele wa gagwe.
- sekai mo baneng ba bangwe.
- mongwe wa baithuti ba ntlha ba lefatshe la Tshireletso kwa Fort Hare.
- ngwana yo o maitseo a eletsegang.

"Ya re ka maitseo a gagwe a a lebaneng morwadi wa kgosi a nna sekai sa masalela a bana ba kgosing . . ." (p.25).

- botshelo jwa gagwe bo khutshwafadiwa ke loso lwa tshoganyetso.

"Wena, lesa la gagwe, yo o tlileng ka tshoganyetso e e keteng ya go betsa ga tladimothwana . . ." (p.26).

viii. **Bangwe ba baanelwa**

Bangwe ba baanelwa, e bong **Kgafela, Ofentse, Radikolo, Bogatsu, Bone** ba umakwa fela.

ix. **Bana ba bangwe ba ga Isang**

Bana ba, le bone ba umakwa fela. Bone ke:

- **Sepate**
- **Motlapele**
- **Mantlo**
- **Maneke**
- **Tshinangwe**
- **Ntshadi**

x. **Basimane ba gagwe**

Le bone ba umakwa fela. Bone ke

- **Ramono**
- **Lentswe**
- **Mokgatle le**
- **Mmamogale.**

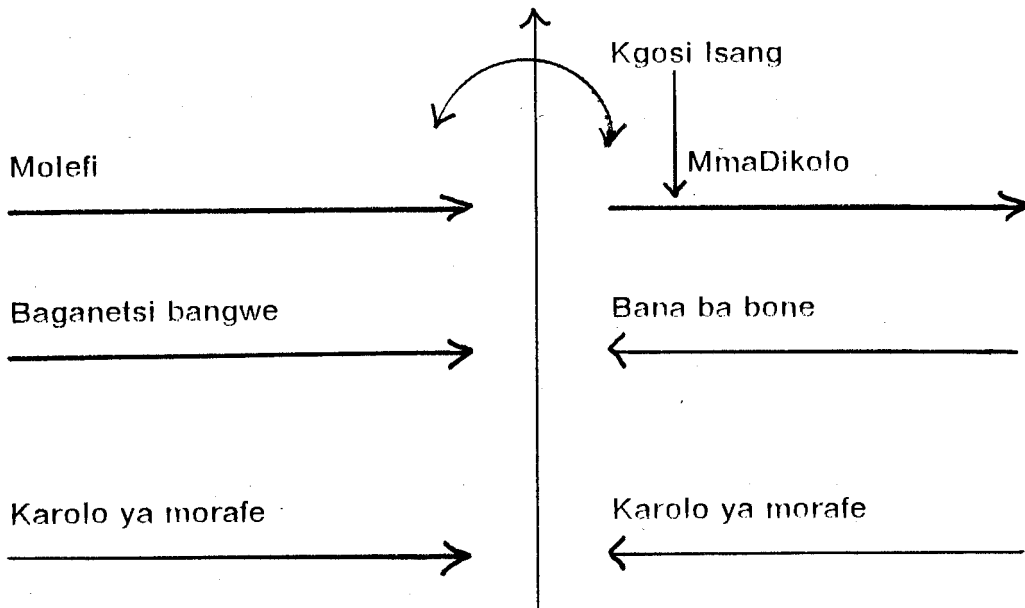
Mokwadi ga a itshwenye ka go tsenelela semelo sa baanelwa gonne padi e, ke bayokerafi. Mo bayokerafing kgatelelo yotlhe e wela mo moanelweng yo mogolo ka e le ene yo go kwalwang ka ga gagwe.

Mo bayokerafing e, mokwadi o kgonne go tlhagisetsa babadi ka tlhamalalo gore kgosi Isang Pilane e ne e le motho wa mothale ofe.

Mokwadi o supa ntle le pelaelo gore o tlhaloganya Isang sentle.

5.2.2 KAROLOGANYETSO YA BAANELWA KA SETHALO

Karologanyetso ya baanelwa mo go Kgosi Isang Pilane e ka tlhagisiwa jaana ka sethalo go ya ka sekao sa ga Greimas (1971:165):

5.3.0 NAKO MO GO KGOSI ISANG PILANE

5.3.1 PAKA

Kgosi Isang Pilane jaaka e le bayokerafi, e kwadilwe ka pakaphethi le paka e e fetileng. Temana ya boraro fela e setse e supa ntlha e:

"Rraagwe Isang Pilane e ne e le kgosi e kgolo ya Bakgatla ba ga Kgafela . . ." (p.1).

Mokwadi o ne a tlamega go dirisa dipaka tse ka a tlhamile bayokerafi e, Isang a setse a iketse badimong.

"Kgosi e kgolo le mohumagadi ba tshotse ngwana yo, pele ba sokologela mo tumelong ya kereke" (p.1).

5.3.2 MALATSI LE NAKO YA LETSATSI

Fela jaaka mo go Rammone wa Kgalagadi, mokwadi o farologanya dinako tsa gagwe mo mabakeng a a sa tshwaneng.

Fa a bua ka ga botsalo jwa ga Isang. Seboni a re:

"Ngwaga e ne e le ka 1884, mo lebakeng la kagiso le boiketlo di sa tlhole di itsiwe mo mafatsheng a Bantsho le a Basweu a jaanong a kopantsweng go dira Kopano" (p.1).

Go ama nako ga mokwadi, re go bona gape fa a re:

"E rile rraagwe a sena go sokologela mo tumelong ya kereke, e ne e ka ne e le ka ngwaga wa 1892, a aga kereke . . ." (p.4).

Mokwadi o tswelela ka go re:

"Go tle go gakologelwe gore fa gare ga 1901 le 1903 go ne go le madubedube mo lefatsheng la Aferika Borwa ka ntlha ya ntwa e e setseng e boletswe" (p.6).

Go setse go le mo pepeneneng gore nako e na le seabe se segolo thata mo pading e.

Fa a tlhalosa sebaka se Isang a se ntseng kwa sekolong a bala dikwalo, mokwadi a re:

"A dira jalo go fitlhela 1906; a fitlhelwa a kgarakgatshega le ntlo ya dibuka jaaka pholo . . ." (p.7).

Nako e Isang a tsereng marapo a puso ka yone, le e a tlogetseng bogosi ka yone, e umakilwe.

“Ka nako ya tlala le leuba dinokopila, ditlhaletlhale tsa maboa di a latlhana” (p.19).

Le mo botshelong jwa letsatsi le letsatsi jwa ga Isang, nako e ne e le botlhokwa thata.

“Ditedu di ne di beolwa ka moso le moso, ga tlogelwa tsa seledu le tse di fa godimo ga molomo . . .” (p.30).

Fa a bua ka ga marang a a neng a bega tshimologo ya matshwenyego a ga Isang mo bogosing, Seboni a re:

“Ga feta dingwaga tsa kagiso di se kae, pele ga go tsoga makubukubu” (p.32).

O tswelela ka go re:

“E rite ka kgwedi ya Diphlane mo ngwageng wa 1929, Isang Pilane a ipelegolola morwalo kgotsa mokgweleo o o bokete wa go etelela morafe pele” (p.33).

Mokwadi fa a tlhalosa Isang Pilane mo letsatsing la tsheko ya gagwe a re:

“Mme ka letsatsi le, o ne a tshwana le poo e dikilwe ke dipoo tse dingwe” (p.34).

Fa a ama katlholo ya ga Isang, mokwadi a re:

“E rite pele ga katlholo ya gagwe . . . magodimo a tobekana le mororo loapi lo ne lo le lobududu go sa bonale lerunyana le le ka tlisang pula” (p.34).

Mokwadi fa a bua ka ga Isang le Kopano a re:

“Nako e ne e le fa morago ga dingwaga tsa leuba le legolo . . .” (p.38).

Fa a umaka ka ga loso lwa ga Isang, Seboni a re:

“Ga go gakgamatse gore e re motlhang o suleng, Isang wee, o phuthaganelwe ke dits’haba tsa lefatshe!” (p.48).

**Mokwadi gape o ama nako fa a bua ka go tsena mo kantorong ya morafe ga Isang.
O tswelera ka go re:**

“Ya re ka 1916 fa mogolowe a se na go bileliwa kwa badimong, Isang a tsewa a tsenngwa mo ofising ya kgosi . . .” (p.10).

Fa a digela botshelo jwa Mokgatla, Seboni a re:

“Mo nakong e khutshwane ya dingwaga tse di masome a matlhano le bosupa . . .”
(p.48).

**Mokwadi o konosetsa botshelo jwa senatla se gape ka go bontsha botlhokwa le
mosola wa nako mo bayokerafing fa a re:**

“Ya re kgwedi ya ntlha ya ngwaga e le 22 ka 1941, botshelo jwa senalla sa ngwana
wa Mokgatla yo mogolo, jwa khutla” (p.55).

**Fa a ama maatlametlo a Isang Pilane a neng a tle a gase Lefoko ka teng, Seboni a
re:**

“Ngwaga le ngwaga mo letsatsing leo, mafoko a thero a ne a gasiwa ke ene Isang
ka esi” (p.54).

**Mokwadi fa a bua ka mo dits’haba di neng di lelela Isang ka teng fa a se na go ikela
badimong a re:**

“Ka letsatsi leo, lerato lele le e rileng a tshwere setilo ba bo ba mo rata ka lone, la
boa lotlhe ka medinyana ya lone” (p.56).

Mabaka a, a tlama mmadi wa dibayokerafi tsa ga Seboni gore ka metlha a gopole nako. Fela jaaka thuto ya hisetori e amana le nako, go ntse fela jalo ka dibayokerafi tsa ga Seboni.

Nako e tlhagelela jaaka ngwedi o mosweu mo dikgaolong tse di rileng.

Fa re bapisa dikgoalo 1, 2, 3, 7 le 11 re fitlhela:

Kgaolo 1: "Tlhago ya gagwe" - E bua ka ga botsalo jwa gagwe jo bo amanang gotlhegotlhe le nako.

Kgaolo 2: "Thuto ya gagwe" - E bolela dingwaga le nako e a e ntseng kwa Kolone kwa dikolong.

Kgaolo 3: "Tiso le puso ya gagwe". Fa go bolelwa ka bolelee jwa nako e a busitseng ka yone.

Kgaolo 7: Yone e supa nako e a tlogetseng bogosi ka yone.

Kgaolo 11: E bolela motsi wa loso lwa gagwe le nako e a fitlhweng ka yone.

5.3.3 DITIRAGALO MO GO KGOSI ISANG PILANE

Sengwe sa botlhokwa se bayokerafi e itsegeng ka sone, ke kgatelelo e e welang mo godimo ga ditiragalo.

Ditiragalo tse, di tla ka tthatlhamano e e lolameng.

Ditiragalo di simolola ka botsalo jwa ga Isang Pilane ka ngwaga wa 1884. O tlhalosiwa e le ngwana wa kgosi yo o neng a na le kutlo mme a romelwa kwa sekolong sa Zonnebloem go ithuta teng fa a se na go digela dithuto tsa gagwe tsa poraemari kwa Malolwane.

"O ne a sa itse dithuto tsa gagwe fela jaaka ba bangwe; o ne a di dira ka bokgabale"
(p.6).

Matsapa a ga moruti Neethling a go mo rulaganyetsa gore a amogelwe kwa sekolong sa basweu sa Wellington a itaya se fololetse.

Tiragalo e nngwe e kgolo re e bona ka 1916 fa mogolowe a se na go ikela badimong, a tsenngwa mo ofising ya morafe e le mophuthi wa makgetho. E rile ka 1920, bolwetse jwa itsa rraagwe go tswelera ka puso ya Bakgatla mme Isang a mo tshwarelela.

Mo pusong ya gagwe re mmona a tsweletsa morafe pele, a aga dikolo mme e bile ka Sontaga a ba rerela lefoko la Modimo.

"A tsosa morafe ka go o tshubela lesedi la thuto le ka go o tlhalosetsa molemo wa yone mo diphuthengong le mo dikokoanong tsa semorafe tsa mehuta yotlhe" (p.13).

Dintlha tse dingwe tsa botlhokwa jaaka baanelwa, nako le tikologo di tshegetsatsa ditiragalo mo bayokerafing. Kgosi Isang Pilane o direla ditiragalo. O dira jalo ka go tlhagelela e le kgosi e e direlang morafe ka boineelo mme a o ratela tswelelopele.

"Kana go ne go se sepe se a neng a se tshaba go gaisa kgopolo ya go bona Bakgatla ba wetswe ke petso ya tlala ya sejesadikatana . . ." (p.19).

Ka ntata ya bogosi jwa gagwe, re bona merafe e mengwe e eletsatsa Bakgatla. A agela morafe sekolo se segolo mo godimo ga thaba ya Phuthadikobo magareng a 1921 le 1923.

Ntlha e, e supa sentle fa ditiragalo di diragala mo tikologong e e rileng le mo nakong e e rileng.

Re bona Isang a sa rute morafe wa Bakgatla fela ka molomo mme a ba ruta ka go nna sekai.

"Fa a sena go ba ruta ka ga temo ka go naya sekai sa go itshwarela ka mabogo a gagwe, a tlhakatlhakane le bana ba gagwe mo masimong, ka a ne a itse fa phokojwe go ja yo o diretsenyana . . ." (p.18).

Ditlhare di na le thuso e kgolo thata ke ka moo Isang a neng a kganela Bakgatla go di remakaka jaaka ba rata.

"Go sireletsa dikgwa tse di ntlafatsang lefatshe mo seleepeng sa bathudi ba dikoloi, a iletsa themo ya dikota mo lefatsheng kwa ntle ga tefelelelo" (p.20).

O tlotlheletsa batho ba gagwe go aga matlo a mantle, a matona.

". . . motse wa sala o phatsima ka ditlhoa tse di amogelang kgalalelo ya letsatsi, malapa a a kgabisitsweng ka metako ya melutahuta ke basadi ba ditswerere ya tshwara leitlho la moeti" (p.17).

Gape re bona Isang a tlotlheletsa morafe go tshegetsa dilo dingwe tsa tlhago le setso le mororo ba amogetse sekeresete.

"Go ne go phuthega babeli ba megopo, ba dintshwana, dikika, metshe le mefinyana ya dilepe le megoma ya mabogo . . ." (p.24).

Dingwe tsa ditiragalo mo bayokerafing e, ga di use pelo. Selo se, se dirwa ke boutlwelobotlhoko jo mokwadi a nang le jone mo go Isang.

Seboni o bisa go tlhalosetsa mmadi se tota Isang a neng a se dirile fa a tla lelekwa mo motseng wa ga Motshodi.

Mo ntlheng e, mokwadi a re:

"Mo magareng a ngwaga one wa bone ga utlwala mešwadile, ke go re magatwegatwe a bafetakatsela a sebaseba diphapaano fa gare ga bogosi le mothusi wa jone" (p.33-34).

Ntlha e, mo ditiragalong tsa bayokerafi e, e belaetsa gore Isang o ne a le phoso mme ka go mo rata mokwadi o leka go mo sireletsa.

O tswelera ka go re:

“... ya dilaka leina la senatla sa monna mme bogolo ya senya morafe o o bontshitseng baditšhaba le bomogolo 'a bone le bomonna 'a bone bosaikategang jwa one” (p.34).

Go supa tota fa Seboni a dumela fa Isang a siamololetswe fa a bua ka ga katlholo a re:

“Ya nna botlhoko jo bo gaisang jwa dintlho tsotlhe ka e le ntho e e gabukilweng ke segai sa ngwana a fofotsa rraagwe, e le botlhoko jwa mmutlwa wa mookana o a o tlhagoletseng ya re o gola wa mo tlhaba” (p.35).

Ditiragalo tse di tlhalosang katlholo ya ga Isang ka ntlha ya go tlhoka boikobo, di ngaolosiwa ke mokwadi thata ntle le lebaka. Bokete jwa katlholo e, mo ditiragalong tsa bayokerafi e, di godisiwa ke mokwadi go feta selekanyo.

Malebana le ntlha e, a re:

“Mokgekgetho oo wa ntho wa dira motheo wa bokoa le bolwetse jwa gagwe ...” (p.35).

Ka kakaretso ke bayokerafi e tikologo ya yone le nako le ditiragalo di e tshwanelang sentle.

5.3.4 TIKOLOGO MO GO KGOSI ISANG PILANE

Tikologo ke ntlha nngwe ya botlhokwa mo kanelong ya bayokerafi.

Tikologo e Isang a tsaletsweng mo go yone ke ya motse wa Setswana sa lekgorokgoro. Motse wa ga Motshodi wa Bakgatla ba ga Kgafela.

O goroga mo lefatsheng mo motlheng o baruti ba neng ba tshwaragane le go sokololela bantsho mo bodumeding.

"Kgosi e kgolo le mohumagadi ba tshotse ngwana yo pele ba sokologela mo tumelong ya kereke, fa ba santse ba tsamaisa matshelo a bone ka melao ya segabone . . ." (p.1).

Tikologo e a goletseng mo go yone ke ya selegae. O ne a gola a disa marele, marole le matsomane fela jaaka basimane botlhe ba motse ba ne ba dira.

". . . a tsena thuto yotlhe ya letso la Setswana e ka yone a rutilweng go tshegetsisa ka boammaaruri mekgwa ya tlholego, e e thusang go bopaganya le go nonofisa morafe" (p.3).

Fela jaaka ditiragalo, tikologo le yone ga e eme felo go le gongwe, mme e tsamaya e fetogafetoga.

Botshelo jwa Bakgatla bo fetolwa ke kgorogo ya baruti ba boromiwa. Re mmona a kolobediwa ke moruti Beyer mme a sa newe leina lepe le lešwa.

Morago Isang o ya kwa Malolwane kwa a rutilweng ke moruti Thomas Phiri teng. Tikologo e, ga e farologanye go le kalo le ya kwa gabone kwa ga Motshodi.

Tikologo ya gagwe e fetoga gotlhegotlhe fa a romelwa kwa sekolong sa Zonnebloem. O iphitlhela mo tikologong ya thuto le dibuka. Mokwadi fa a tlhalosa tikologo e, a re:

". . . a fitlhelwa a kgarakgatshega le ntlo ya dibuka jaaka pholo e e ntshitsweng mo go golegeng . . ." (p.7).

Morago Isang o boela gae, tikologo ya gagwe e a fetoga; o nna mophuthalekgetho la morafe mme morago o tsaya bogosi fa rraagwe a se na go ikela badimong. O busa morafe mo tikologong ya sekeresete.

Tikologo, nako, ditiragalo le baanelwa ke diyathoteng. Malebana le moanelwamogolo, Isang, tikologo e fetoga gape fa a ntshiwa mo motseng sebaka sa dikgwedi di le thataro.

5.3.5 KANELO MO GO KGOSI ISANG PILANE

Kgosi Isang Pilane e fapaana le Rammone wa Kgalagadi ka yone e le bayokerafi fa Rammone wa Kgalagadi e le lokwalo lwa moikwadi. Ka tsela e, le tsamaiso ya kanelo e tla farologana.

Mokwadi e santse e le ene moanedimogolo a tlhagisang setshwantsho sa moanelwamogolo, baanelwa ba bangwe, tikologo, nako le ditiragalo ka leitlho la ponalo ya gagwe.

Mo gontsi moanedi o tlhagisa kanelo ya gagwe ka maemo a motho wa ntlha. Go nna teng ga popego ya motho wa bobedi go tla tlhagelela fa kanelo e ntse e rarabologela pele, mme re ka se e tswalele matlho ka gope.

Mo tsamaisong ya kanelo ya ga Isang Pilane, mokwadi o e tlhagisa go tswa mo sekhutlwaneng sa motho a le ka mo gare ga ditiragalo. Mokwadi go tiisa ntlha e, ya gore o ne a le mo gare mme kanelo ya gagwe e gasa marang a lesedi la yone go tswa moo a re:

“Nna mokwadi wa polelo e ke ne ke le mongwe wa bareetsi ba ba se nang lefoko, ke le motshwarapene wa nngwe ya dikgosi tse dikgolo mme se ke se buang ka ga puo ke se ke se utlwileng ka ditsebe tsa me le se ke se boneng ka matlho a nama” (p.34).

Mokwadi o tloga a gasa ponalo ya setshwantsho sa ga Isang go tswa mo maitshetlegong a lorato le kutlwelobotlhoko ka ntata ya karnano ya gagwe le Kgosi Isang Pilane. O mo leba ka lorato le kutlwelobotlhoko, mme o eletsa fa mmadi le ene a ka mmona jalo.

O tswela ka mafoko a:

“Kgosi Isang Pilane e ne e le motho wa nama jaaka mongwe le mongwe, e le kgosi e e busang ka fa tlase ga Mmopi wa gagwe mme a bile a raelesega jaaka mang le mang” (p.45).

Go bokete mo moaneding go tthamalatsa melato le diphoso tsa ga Isang gonne o a mo rata, mme o mo utlwela botlhoko.

Fa a tswelera pele go mo sireletsa mo ditlolong le diphosong tsa gagwe, mokwadi a re:

“... re tla lemoga gore bogosi ga se tiro e e botlhofo bogolo jang mo mothong yo o tshwareletseng” (p.45).

Fa morafe o ngongoregela puso e e setlhogo, ya kgatelelo ya ga Isang, mokwadi mo tsamaisong ya kanelo o leka gotlhe go tswelera diphoso tsa gagwe matlho ka ntlha ya kutlwelobotlhoko.

“Fa a ne a ka bo a tshedile a sa kaiwe ka mokgwa ope wa go tlhoka go itumedisa batho botlhe, e ne e tla bo e se motho wa nama . . .” (p.46).

Mo kgopolong ya moanedi, ditatofatso tse morafe wa Bakgatla o neng o latofatsa Isang ka tsone, e ne e le dikgopolo tsa bone fela. mme go se na boammaaruri bope. O baya moanelwamogolo mo pele ga setshwantshi e le mosiami.

“Ga go na ope yo o ka itsang batho go akanya se ba ratang go se akanya ka ga motho kgotsa go se bua ka leina la gagwe” (p.46).

O tswelera gape go mo tlhagisa jaaka mosiami fa a re:

“Se segolo ke gore dipateletso tse di kgobelelwang mo godimo ga mosiami ga se tsone di ka timang tshiamo ya gagwe” (p.46).

Mongwe le mongwe fa a tsaya setshwantsho mme sa tswa se mo itumedisa, o eletsa se ka bonwa ke batho mme ba se bona fela jaaka a se bona.

Mokwadi o bona Isang e le sekao se batho ba tshwanetseng go tsaya malebela mo go sone.

"A bangwe ba bana le bagolo ba ba tla balang lokwalonyana lo ba leke go tshela matshelo a a ka humisang lefatshe go feta jaaka kgosi Isang a le humisitse" (p.49).

Mokwadi o leba Isang ka kanaanelo e e gakgamatsang. O mmona e le sekao se se sa gaisiweng ke sepe sa motho yo o kileng a tshela.

O tswelela ka go re:

"Kgomo e nkgwe e e makuka e rile fale fa e ntse e garola mo dikhuting tsa melapo e e dikologileng Motshodi ya nna ya tlhakana le metlhape e mentsi" (p.43)

Fa Isang a fetsa go ntshiwa mo bogosing, mokwadi o mo anaanela jaana:

"Kgomo e nkgwe e e makuka ya fula melapo e le yosi jaaka poo e e tllhabilweng ke lonaka lwa e nngwe" (p.35).

Mokwadi o leka go fapoga gore Isang Pilane o ne a sa ikobele morwamogoloe, Molefi, mme o phefofatsa ntlha e, mo mmading ka go e baya ka mafoko a:

"Mme jaaka go tlhola go diragala, ba tsenelelwa ke mohoholela wa metsi a a maswe" (p.34).

Moanedi o tlhagisa ponalo ya ditiragalo mo tikologong e a e itseng sentle. O gasa ponalo ya setshwantsho sa ga Isang jaaka motho yo o neng a le teng ka sebele, e seng fela a utlwile ka batsei ba molelo.

"Ke ne ke le teng mo malatsing ao a maleele a mo go one re boneng Isang a betsa sefetho le merafe, . . . Mme ka letsatsi le, o ne a tshwana le poo e dikilwe ke dipoo tse dingwe" (p.34).

Ka kakaretso, tsamaiso yotlhe ya kanelo malebana le moanelwamogolo e ikaegile thata ka maikutlo a mokwadi. Selo sa mothale o, se tlholwa ke kamano e e kitlaneng gare ga mokwadi le Isang.

Tota le ene mokwadi o a ipobola fa a re:

"Morero wa lokwalo lo lo nayang botshelo jwa motho ga se go tlhagisa maikutlo a mokwadi wa lone mme ke go balolola ditiro tsa yo go kwalwang ka ene le go ntsha maikutlo a ba bangwe ka ga one" (p.42).

Le mororo go ntse jalo, mokwadi o kgonne go re naya ponalo e e tlhapileng ya ga Isang Pilane go tswa botsalong go fitlha losong lwa gagwe.

5.3.6 MORERO MO GO KGOSI ISANG PILANE

Morero wa bayokerafi e, o re supetsa dilonyana di le mmalwa. La ntlha mokwadi o leka go ruta mmadi ka ga botshelo jwa ga Isang mme e bile o eletsa fa re ka tsaya malebela mo botshelong jwa gagwe.

Molaetsa wa gagwe, o o tlisa ka tsela ya go ruta.

"Mongwe le mongwe o tshwanetse go ithuta tiriso e e siameng ya dimpho tse a di filweng ke badimo" (p.20).

Fa a bua ka ga tshiamo ya ga Isang, Seboni a re:

"Ga go ope yo o ka itsang batho go akanya se ba ratang go se akanya ka ga motho kgotsa go se bua ka leina la gagwe" (p.46).

Mo matlhong a mokwadi, ga go ope yo o gaisang Isang ka go tshela sentle, mme e bile o eletsa fa batho ba ka tsamaya mo dikgatong tsa gagwe.

"A bangwe ba bana le bagolo ba ba tla balang lokwalonyana lo ba leke go tshela matshelo a a ka humisang lefatshe go feta jaaka kgosi Isang a le humisitse" (p.49).

Fa a tlhagisa botshelo jwa ga Isang le kgodiso ya bana ba gagwe jaaka sekao se se eletsegang, Seboni o bua jaana:

". . . botshelo bo tshwanetse go tshelwa jaana. Tiro e ntle e motho a ka e siang mo lefatsheng ke go le direla sengwe, go le ntlafatsa kgotsa go le tlogela le le botoka go feta pele" (p.65-66).

Fa a tswelera go ruta babadi, mokwadi a re:

"Thuto ke tsamma e e tshwanetseng go nonotsha dimpho tse mang le mang a fitlhang mo lefatsheng ka tsone go tswa badimong" (p.67).

Molaetsa o mongwe, o mokwadi a le kang go o tlhagisa ke wa tlhaloso ya gore le fa Isang a ne a kopana le mathata le matshwenyego, o ne a siame thata. Tshiamo e, ya ga Isang, e gatelelwa ke mokwadi go feta selekanyo. Tota le fa Isang a dira phoso, mokwadi o tswa mo tseleng go mo sireletsa.

"Kgosi Isang Pilane e ne e le motho wa nama jaaka mongwe le mongwe, e le kgosi e e busang ka fa tlase ga Mmopi . . . a raelesega jaaka mang le mang" (p.45).

Fa mathata a bogosi a tsogela Isang, Seboni o mo sireletsa jaana:

". . . re tla lemoga gore bogosi ga se tiro e e botlhofo bogolo jang mo mothong yo o tshwareletseng" (p.45).

Fa Isang a latofadiwa, mokwadi o leka go mo sireletsa jaana:

"Totatota kgosi Isang Pilane o ne a le molemo ga diketekete go feta melatonyana e e ka balwang ga twe o e dirile: (p.47).

Mo morerong wa bayokerafi e, mokwadi o eletsa fa babadi ba ka tsaya Isang jaaka sekao.

A re:

". . . a magosi a Bantsho a kgetle lethare mo setlhareng sa puso ya ga Isang, mahumagadi a tsee malebela mo go Mohumagadi Mme MmaDikolo" (p.49).

O tswelera a sireletsa Isang fa a re:

"Se Isang a se dirileng mo malatsing ao a bofelo, o se dirisitswe ke pelobotlhoko fa a gopola molemo o a neng a o diretse babolai ba gagwe" (p.44).

bofelo, Seboni mo morerong wa gagwe, o tlhagisa molaetsa wa gore motho fa atlholelwa diphoso, a molemo o a o dirileng, o mo gontsi o fetang bosula jwa gagwe, o se lebalwe.

"Fa motho a fapoga tsela ya tshiamo, go na le se se mo dirisang jalo" (p.48).

tsela e, ya go leka go ruta le go rerela mmadi, e koafatsa morero wa bayokerafi . Le mororo go ntse jalo morero wa yone o tlhamaletse.

4.0 DINTLHA TSA PUO

Seboni mo bayokerafing e, o dirisa mafoko a a lebanyeng go tlhalosa dintlha tsa gagwe.

4.1 MEFUTA LE TIRISO YA MAFOKO

a. Maadingwa

Mokwadi o lekile thata go dirisa Setswana se se itshekileng, mme mo a tlamegang teng fela ke gone mo a dirisang maadingwa mole le mole.

"A etleetsa kgatlhegelo ya kago ya matlo a mantle a matona a **diharebese** le **dirantabole**, motse wa sala o phatsima . . ." (p.17).

Ga go na mafoko a mangwe a a lebanyeng se a neng a rata go se tlhalosa go gaisa a a a dirisitseng.

Fa a tlhalosa se se neng se diragala mo teng ga matlo a, mokwadi a re:

"Mo go tse dingwe go lela matlole le **dikeramafone**" (p.17).

Mokwadi fa a tlhalosa nako ya temo a re:

". . . dijwalo tsa mehutahuta tse di gabukilweng ke **sekara** . . ." (p.19).

Fa a tlhalosa dithlopha tsa dikgomo tse di neng di goga megoma mo masimong, mokwadi a re:

"O ne o ka fitlhela **dipane** di fapaana mo masimong fa go lengwa, boleme bo rile hubi kgotsa tsho, phefo e tla e rwele . . ." (p.19).

Ga go na lefoko le lengwe le le lebanyeng go gaisa le a le dirisitseng go tlhalosa setlhopha sa dikgomo se se gogang mogoma.

Mokwadi fa a bua ka ga kotsi ya bojalwa a re:

"Molao o ne o iletsa le go ja mogetlo o o ratwang ke bana jaaka bogobe jwa ting jo bo futswetsweng ka **sukiri** . . ." (p.22).

Fa a tlhalosa mebala ya dikgomo, mokwadi o dirisa maina a a tshwanang le bo **sebaratlane le tiribere**.

b. **Maboeletsi**

Tiriso e nngwe e e tlhagelelang mmolela mo bayokerafing e, ke ya maboeletsi. E ka nna maina, matlhalosi, matlhaodi kgotsa madiri. Fa a tlhalosa ka mo Isang a neng a ruta Bakgatla ka teng. Seboni a re:

"A ba ruta go itlhatlhoba le go itemoga . . . Bakgatla ba bula matlho ka **pelepele** mme ba tsena ditiro . . ." (p.15).

Mokwadi fa mephato ya Maatlametlo le Madima e bolola, o tlhalosa bojalwa jaana:

". . . ka ntlha ele go eme bojalwa jo bo lefuto le **lesweusweu**, bo gwaso mo ditshekegeng bo le bogale ka ntlha ya momela . . ." (p.21).

Fa a tswelela pele a re:

"Le bao ba ba neng ba ise ba nne le mophato ba ne ba le mo **sedikadikweng** sa molao oo . . ." (p.21).

Mokwadi motlhang Kgosi Isang a neng a kokotela molao wa kganelo ya dino tse di tagang o mmoka jaana:

"Ya bopa, ya **fataka**, ya **fotlhaka** ditlhatshana tsa madubana e lootsa lonaka, poo e nkgwe e e makuka" (p.23).

Fa a bua ka ga tirisanommogo ya ga Isang le Maburu, mokwadi a re:

"Ka puo ya bone a ne a e tlhaloganya sentle, o ne a tle a nne a **tlotletlotle** le bone ka ga dilo tse di ka dirwang . . ." (p.25).

Mokwadi o tswela ka go re:

"Banosi ba dikgomo mo didibeng tsa morafe . . . ba kopiwa go ntsha dikatso tse **dinyennyne** go kokotleletsa ka moso" (p.26).

Fa a tlhalosa ka mo Batswana ba neng ba itse go alafa malwetse ka teng, mokwadi a re:

". . . a lomanya marapo a kgomo e e robegileng lesufu **kgothukgothu** . . ." (p.28).

Mokwadi o supa lorato lwa ga Isang mo leruong jaana:

". . . a sa tsee kgang le rradikgomo kwa ntle ga go bua ka ga dikgomo tse dintle . . . tse di mebele e **bogokogoko** tse di lemileng **masokesoke**" (p.31).

Mokwadi o tswela ka go re:

". . . meduuetso e **lekalekane** le legodimo le letsatsi ka phatsimo ya lone . . ." (p.33).

Seboni fa a tlhalosa phapang e e ileng ya tlhagelela mo gare ga Isang le Molefi a re:

"Mo magareng a ngwaga one wa bone ga utlwala mešwadile, ke go re **magatwegatwe** a bafetakatsela a **sebaseba** diphapaano . . ." (p.33-34).

Fa a tswelela pele ka katlholo ya ga Isang, Seboni a re:

"Pula ka bofefo ya na, ya phatlalatsa phuthego . . . ba e bona e ntse e **ipopapopa** mo dipelong tsa baatlhodi" (p.35).

O tswelela ka go re:

"Ee, kotlhao e, ya **fetogafetoga** dilo tse dintsi jaaka maru a a tlisang pula . . ." (p.35).

Fa a tlhalosa tlhokafalo ya kagiso mo gare ga Isang le Molefi, Seboni a re:

"Dinaledi tse dikgolo tsa bonwa phetelela di tshekaganya loapi . . . tsa **nyedimanyedima** ka phatsimo e e kgatlhang" (p.36).

Mo tatlhegelong ya ga Isang fa a swelwa ke morwadie, Dikolo, mokwadi a re:

"Go latlhegelwa ke Dikolo yo a neng a mo rata ka lerato le le **kalokalo** e ne e le go latlhegelwa ke gotlhe" (p.36-37).

5.5.0 BOKAO

5.5.1 BOTSHWANTSHI

Go tlhalosa maemo a dikwalo a bayokerafi e, mokwadi o dirisa botshwantshi jaaka re tla bona ka dikapuo tse di latelang:

a Pheteletso

Mokwadi o dirisa sekapuo se, go leka go supa kgatelelo.

Fa a ama tlala ya motlhomola e e neng e wetse Bakgatla, Seboni a re:

"Bakgatla ba wetswe ke petso ya tlala ya sejesadikatana, gonne tlala ga e humanegise monna fela, e mo tsamaisa ka dimpa di le kwa ntle" (p.19).

Fa a bontsha tsenelelo ya lorato lwa ga Isang mo Bakgatlang, Seboni a re:

". . . ke gobo lerato la gagwe la molemo mo Bakgatlang le ne le fetisa selekanyo" (p.21).

Mokwadi fa a tlhalosa ka ga tumelo ya ga Isang mo badimong, a re:

"O ne a dumela fa kgalefo ya bone kwa ba teng e ka tlisa leuba la letsatsi le mogote wa lone o o menolang ditlhare ka medinyana . . ." (p.27).

Kutlobotlhoko ya ga Isang e tlhalosiwa ke mokwadi ka mafoko a:

"Ya nna botlhoko jo bo gaisang jwa dintho tsotlhe ka e le . . ." (p.35).

Fa a tlhalosa botlhale jwa ga Isang, mokwadi a re:

". . . e le seganka sa diganka, e le mokaloba ka nonofo mme botlhaleng a lekana le Salomone!" (p.44).

Mokwadi fa a tlhalosa bogale jwa tlala ya 1933 o bua jaana:

"Ke tlala ele ya go jesa batho dikatana ka ngwaga wa 1933 go fitlhela wa 1934 . . ." (p.53).

b. Mothofatso

Mokwadi o dirisa sekapuo se, ka nonofo go natetsha puo ya gagwe le go tsholetsa maemo a dikwalo a bayokerafi e.

Fa a bua ka ga loso lwa ga Dikolo, morwadia Isang, Seboni a re:

"Wena, lesa la gagwe, yo o tllileng ka tshoganyetso e e keteng ya go betsa ga tladimothwane . . ." (p.25-26).

Morago fa a bua ka ga loso lwa senatla Isang, mokwadi a re:

"Loso kana o selo se se gakgamatsang jang!" (p.55).

Malebana le loso lwa ga Isang, Seboni o tswelala ka go re:

"Ke wena, loso, o roromisang lentswe la moreri, o tetesedise lekwalo mo letsogong!" (p.56).

c. Tshwantshanyo

Sekapuo se, le sone se dirisiwa ke mokwadi ka katlego e kgolo.

"Isang a gola jalo **jaaka setlhare** se se tlhomilweng mo mmung . . ." (p.10).

Fa mokwadi a tlhalosa ditiro tsa ga Isang fa a se na go tsena mo bogosing a re:

"Isang a se ka a tshaba gore . . . ene a nne fa gare ga mafura a puso **jaaka philo**" (p.12).

Seboni fa a bua ka ga kiletso ya go dirisa dino tse di tagang mo pusong ya ga Isang a re:

"Melao ya kiletso ya bojalwa ya ga Isang e ne e aname **jaaka leselo** la bobi" (p.20).

Fa a tswelala pele, mokwadi malebana le one molao o, a re:

"Molao wa nama **jaaka thotse**, wa dikanyetsa bagolo ba ba dumeletsweng go itsitsibosa" (p.22).

Mokwadi fa a bua ka ga Isang le melao ya ga Lentswe a re:

“... a ema **jaaka setlhare** se setelele fa gare ga dipoa ...” (p.29).

Go tswelela pele, mokwadi mabapi le ntlha e, a re:

“O ne a bopa a fataka **jaaka poo** ya letlhafula ...” (p.30).

Mo pegong ya loso lwa ga Isang, Seboni a re:

“Ka re mafoko a loso lwa gagwe a neeletsanwa **jaaka mokgosi** o tle o neeletsanwe ke dithaba” (p.60).

d. Tshwantshiso

Fela jaaka re bone mo go Rammone wa Kgalagadi, mokwadi ga a dirise sekapuo se, motlele.

“... a re o leka go thibela morwalela o o tllsang tshenyo ya leruo le botho kgotsa maitseo a popego e e eletsegang” (p.23).

Fa a bua ka ga botshelo jwa ga Isang, mokwadi a re:

“Ba itse fa e ne e le lebone le le kganya e phatlalatsang lefifi la pula ...” (p.32).

Mo tihalosong ya loso lwa ga Isang, Seboni a re:

“... go lela bagolo le babotlana ka go wele nong e kgolo” (p.56).

Fa a tswelela pele go anela ka ga loso lwa ga Isang, a re:

“Ga wa naledi e e phatsimo e e neng e itsiwe. ga pirigana pinagare ya boikanyo, sebui sa segagodi sa didimalela ruri” (p.55).

5.5.2 DIPOLELO

5.5.3 MEFUTA YA DIPOLELO LE TIRISO

Fela jaaka mo go Rammone wa Kgalagadi, mokwadi o tswaka mefuta ya dipolelo le tiriso ya tsone. Go laola fela gore o rata go tthalosa ntlha efe. Le mororo go ntse jalo, o ganelela mo tirisong ya dipolelopate le dipolelotswako. Dipolelonolo o di dirisa fale le fale.

Dipolelo tse di latelang di sedimosa ntlha e sentle:

“Nngwe ya dikeletso tsa gagwe fa lefatshe le sa ntse le le monate e ne e le gore Tshireletso e ithutele bana ba ba tla nnang barutabana ba kamoso, e agele basimane le basetsane matlo a bonno le borobalo gaufi le dikolo, tse di tshwanang le bo-Moeding, boLafotele, boMathaeo, boNgxukhwebe, boKilinatone, boBotshabelo, boBethete, boMoroka, le tse dingwe” (p.57).

Polelo e e fa godimo e, ke sekao sa dipolelo tse ditelele tse mokwadi a di dirisang mo bayokerafing e. Totatota ga e farologane le temana ka sepe.

Dikao tsa dipolelo tse dikhutshwane tse mokwadi a di dirisitseng ke tse:

“Lekgotla la ema ka tidimalo sebakanyana go supa tlotlo” (p.57).

“Ba ba tsamaileng ke Dikolo, Sepate le Motlapele” (p.63).

5.5.4 DITEMANA LE TIRISO

Bayokerafi e, e kgaogantswe sentle ka ditemana. Temana nngwe le nngwe e dirisiwa go tlhagisa ntlha e e rileng.

Mo gongwe mokwadi o atlafa ka go dira ditemana tse ditelele go feta selekanyo, mme temana e latlhegelwe ke boitlhommo jwa yone. Sekao se, se tlhagelela mo temaneng ya ntlha ya tsebe ya 63, le mo tsebeng ya 64 temana ya bobedi.

Ga go na phoso, mo kakanyong ya me, fa temana e le telele mme e tthalosa ntlha e le nngwe e e rileng. Sebe-sa-phiri ke gore Seboni mo bayokerafing e, o dirisa

ditemana tse ditelele, go le gontsi, mme a tlhagisa dintlha di le dintsi tse di farologanyeng.

Mo a dirisang ditemana tse dikhutshwane teng, mokwadi o di dirisa ka nepo e e usang pelo.

Sekao ke se:

"A nyerisa bontsi marapo ka tlhaloso . . . go dia selo se kwa bofelong se tla diragalang" (p.41).

5.5.5 DIKGAOLO LE TIRISO

Bayokerafi e, e kgaogantswe sentle ka dikgaolo. Kgaolo nngwe le nngwe e bua ka ntlha e e rileng. Dikgaolo tsotlhe di le 14 di rulagantswe ka matsetseleko mme di tlhamaletse.

Mokwadi, fela jaaka mo lokwalong lwa moikwadi lwa ga Rammone, o senya fela ka go naya kgaolo nngwe le nngwe setlhogo.

Mokgwa o, wa go abela dikgaolo ditlhogo, ga o tlhole o dirisiwa mme ga o atlanegisiwe.

5.5.6 DIANE LE TIRISO

Go rakanwa le diane tsa methalethale mo bayokerafing e. Mokwadi o dira jalo go natetsha puo le go leka go tlhatlosa maemo a dikwalo a bayokerafi e. Bontsi jwa diane tse, mokwadi o atlegile go di dirisa ka nepo le ka matsetseleko.

Dikao tsa diane mo bayokerafing e, ke tse di latelang:

- "... letsema le thata ka mong wa lone" (p.14).
- "... motlhoka sa gagwe ke moka a suleng" (p.15).
- "... kgetsi ya tsie e kgonwa ke go tshwaragenelwa" (p.18).

- "... se sa feleng se a tlhola" (p.26).
- "Kgosi ke kgosi ka morafe" (p.31).
- "Setshwarwa ke ntšwa pedi ga se thata" (p.36).
- "Mosekaphofu ya gagwe ga a ile go swa lentswe" (p.43).
- "Monna yo o se nang kgomo, ke mosimane" (p.45).
- "... ditlamelo tsa pula di dirwa go sale gale" (p.53).
- "Motho ke motho ka batho ba bangwe" (p.66).

Diane tse di latelang di fetotswe mo tirisong ya tsone, mme selo se, se kgotlela tswina le molodi wa diane mmogo le tlhago ya tsone:

"Phokojwe go ja yo o diretsenyana' boemong jwa 'phokojwe go tshela yo o diretsenyana'" (p.18).

"Molomo o bina o a bo o roga o mongwe' boemong jwa 'Molomo o jang o roga o mongwe'" (p.19).

"Batho ke dintsi, ba okwa ke boladu' boemong jwa 'Ntse e okwa ke boladu'" (p.46).

"Montsamaisabosigo ke mo rata bo sele' boemong jwa 'Montsamaisabosigo ke mo leboga bo sele'" (p.48).

5.7 MAELE LE TIRISO

uo ya mokwadi mo bayokerafing e, e phophosela ka maele a a natetshang puo a gagwe. Se se itumedisang ke gore mokwadi ga a a tlopele, mme o a dirisa aaka moapei wa setswerere a loka nama gore e natefe, e balole.

kao ke tse:

"Ke gone go tlileng nako ele e ka yone Bakgatla ba ga Motshodi ba neng ba lejwa ka **go melediwa mathe** . . ." (p.13).

- ". . . ditokololo tsa morafe ga di itumedisiwe ke **go ntshetsa morafe sehuba**" (p.14).
- ". . . a feta a iphapha mo bogosing e se re gongwe a **itshela madi a kgofa godimo**" (p.36).
- "Ka letsatsi leo, lerato lele le e rileng a **tshwere setilo** ba bo ba mo rata ka lone la boa . . ." (p.56).

5.5.8 NYALANO YA DIKAROLO TSOTLHE

Ga go na pelaelo gore dikarolo tsa bayokerafi e, di nyalana sentle e le ruri. Go tswa botsalong jwa ga Isang ka 1884 go fitlha mo losong lwa gagwe ka 1941 dikarolo le dintlha tsotlhe di salana morago ka tatelano e e lolameng.

5.5.9 TSHOBOKANYO

Go mo pepeneneng gore Seboni o atlegile go kwala bayokerafi e e sa belaetseng ka ga Kgosi Isang Pilane. O simolola sentle ka botsalo jwa gagwe, mme a digele ka loso lwa gagwe. Seboni o supa tota fa a ne a na le kamano e kgolo le Isang mme ntlha e, e batlile e tshwenyana le tsamaiso ya gagwe ya kanelo ya bayokerafi e.

"Ka pelo le jaanong ke santse ke bona sebopego sa gagwe fa a kgobokanetswe ke ditšhaba, tshiamo ya gagwe e dilakilwe ke bosula jo a neng a supuwe ka jone".
(Ketapele).

Ka kakaretso, mokwadi o atlegile go kwala bayokerafi ya ga Isang. O bua ka tlhamalalo mme a senola botshelo jwa senalla se, go tswa botsalong go ya a ikela badimong.

Mo puong, ga go na pelaelo. Seboni o itshupa e le kgeleke. O dirisa puo ya gagwe ka matsetseleko.

KGAOLO 6

6.0 KGOSI SEBELE II

6.1 MATSENO

Kgosi Sebele II ke padi e tota e leng bayokerafi ya kgosi ya Bakwena. Sebele II ke morwa wa maitibolo wa ga kgosi Setšhele II. Ka ntata ya go busa morafe wa ga Setšhele ka diphepeng, bogosi jwa gagwe bo ne ba khutshwafala thata. O swetse gare ga mpa ya lefatshe mo maleng a sekaka sa Kgalagadi, mme setopo sa gagwe sa bolokelwa gae kwa Mokwena. E ne e le kgosi tota, a bo tsaletswe, e seng jaaka Isang Pilane yo e neng e le motshwareledi fela.

6.2 DINTLHA TSA MAITSHETLEGO MO GO KGOSI SEBELE II

6.2.1 BAANELWA MO GO KGOSI SEBELE II

Malebana le baanelwa bakwadi ba ba farologanyeng ba tlhagisa dintlha tsa bone ka mekgwa e e sa tshwaneng.

Malope (1977:95) a re:

“Banelwa ke batho; le gale go se akanngwe gore ke batho ba ba kileng ka tshela - fa e se fela fa padi e le ya mofuta wa bayokerafi.”

Sebele II ke motho yo o tshedileng gonne padi e, ke bayokerafi.

A. Moanelwamogolo

Moanelwamogolo ke Kgosi Sebele II ka boene.

a. Ka mo mokwadi a mmonang ka teng

i. Ngwana yo o sebeto

Mokwadi o mo senola e le ngwana yo o sebeto le mororo a leka go mo sireletsa ka go re:

"Mongwe le mongwe o tsetswe a siame, a le pelo tshweu mme jaana batho ba bangwe ke bone ba tlang ba mo sokamise, ba mo kgelole mo bothong bo a tlholegileng ka bone" (p.30).

ii. **Ngwana wa seganana**

O romelwa ke rraagwe kwa sekolong sa Moeding go ya go ithuta, a tle a kgone go busa morafe wa Bakwena a na le ponelopele. Morago ga malatsi a boikhutso o gana go boela sekolong.

"A gana ngaa wa banyana gore a khutlele kwa dithutong. O ne a santse a le kwa tlase thata . . ." (p.20).

Fa rraagwe a mo gotolela matlho, o tloga mo gae, o inaya naga. O iphitlhela kwa ga Motshodi motseng wa Bakgatla mme ba mmusetsa gae; morago o ngwegela kwa meepong ya Gouteng.

iii. **Ke motho yo o bogale**

Sebele II o supywa e le motho yo o bogale ho gaisang jwa tau.

Mokwadi o mo tlhalosa jaana:

"Le fa a ne a tshajwa jaaka tladimothwane, go ne go le boitumelo mo motseng wa gagwe go gaisa mo metseng e mengwe" (p.64).

iv. **Kgosi e e setlhogo thata**

O senolwa e le kgosi e e busang morafe wa yone ka diphepeng.

"Puso ya gagwe le yone e ile ya silafadiwa ke dikatlholo tse di botlhoko tse di neng tsa wela batho bangwe jaaka ba ba thukhuthilweng pele ba tlodisiwa meletlwane" (p.64).

Le mororo a ne a le setlhogo jaana, o ne a tsidifala ka bonako jaaka bogobe. Gape o ne a le bofelo go ipona phoso.

"Ba ba mo itseng thata thata ba re o ne a tle a bitse motho a mo kope maitshwarelo mme fa gongwe a bo a mmusetse dilo tsa gagwe" (p.64).

v. **Kgosi e e tlhokileng lesedi la thuto**

O senolwa ke mokwadi e le kgosi e e tlhokileng lesedi la thuto ya sekolo.

Go lebeга bontsi jwa diphoso tsa gagwe di tlholwa ke go tlhoka thuto ga gagwe.

"Fa a ka be a ne a tsena sekwele . . . o ka be a ne a itse gore motho ke motho" (p.65).

vi. **Kgosi e e ipelaelang**

Mokwadi o mmona e le motho yo o inyatsang, a ikgalala, a ipelaela ka ntata ya go se rutege. O gopola fa batho ba mo nyatsa, ba mo tthaetsa matlho ka ntlha ya go tlhoka thuto ya sekolo.

"Dikakanyo tse ke tsone di mo kgoromeleditseng kwa mekgweng ya semorafe sa pele" (p.66).

vii. **Kgosi ya mmusaesi**

O mmona e le kgosi e e sa gakololweng, ya mmusaesi.

O gapeletsa morafe go rupa kgatllhanong le dikeletso tsa borraagwemogolo, ba ba neng ba fedisitse bogwera.

Fa batho ba supa ngongorego malebana le ntlha e, bogale jwa gagwe bo oketsega jaaka metsi a mogobe letlhafula.

"Mo dipakeng tseo Sebele II o ne a sa kotangwe ke ntsi, a le bogale, a tuka jaaka kgabo ya molelo . . . O ne a tshajwa jaaka tladimothawane" (p.72).

viii. Kgosi e e se nang lefufa, mme e le kutlwelobotlhoko

Mokwadi o mo tlhalosa a se lefufa mme a rata dilo tse dintle gape a le kutlwelobotlhoko.

“Ga twe o ne a tllhabisiwa ditlhong ke go tsamaya le motho a sa apara ka tshwanelo . . . E ne e se sepe mo go ene go apolela motho wa gagwe diaparo tse dintšha kgotsa go di mo rekela” (p.91).

Kutlwelobotlhoko ya gagwe e tlhagelela botoka mo mafokong a:

“Sebele e ne e le moutlwedibotlhoko bogolo jang mo bahumaneging; gantsi a fitlhelwa a rekela batlhoki mo mabentleleng a Mokwena . . .” (p.65).

ix. Kgosi e e pelokhutshwane

Mokwadi o mo tlhalosa e le kgosi e e pelokhutshwane.

“Pelo khutshwane e e mo dirileng gore a nne bofefo go isetsa motho seatla fa a mo tenne, matlhapa a a tllhapaditseng ka one le botlhogo bo a thubakileng batho ka bone fa a ne a lwa, e ne e se dilo tse a duleng le tsone kwa badimong” (p.65).

b. Baanelwa ba bangwe le batho ba mmona jang?

i. Mmogisi le mogateledi

Badumedi ba mmona e le kgosi ya mmogisi e e tshwenyanang le bodumedi jwa bone.

“Dikwalo tsa gasama le lefatshe go bolela pogo e e wetseng badumedi mo lefatsheng la Bakwena . . . E ne e re go phirimeng ga letsatsi go itsiwe fa go tlišetsa bangwe mahutsana” (p.75).

ii. **Mopholosi wa morafe**

Bangwe ba morafe ba ne ba na le tsholofelo e e makatsang mo pusong ya ga Sebele II. Tshwaro ya gagwe ya ba utlwisea botlhoko thata.

“Ba ba neng ba solofetse kgolo ya puso ya kgosi ba sala ba tsitlile ka maswabi . . .” (p.76).

iii. **Motho yo o sa tshwanelwang ke bogosi**

Ka ntata ya puso ya gagwe ya kgatelelo, dikgosana le borangwana 'a kgosi ba bona Sebele II a sa tshwanelwa ke marapo a puso.

“ . . . tsa nnela diphuthego tsa dikhuduthamaga, tsa sephiri se setona sa go kwalela Motlotlegi gore Sebele II ga a tshwanela jaanong go etelela morafe pele” (p.72).

c. **Ene ka esi o ipona jang?**

i. **Ga a ipone a le bosula**

Le mororo batho ba ne ba ngongorega ka ga puso ya gagwe, ba mmona motho yo o setlhogo, ene ka sebele o ne a ipona a siame, a se bosula.

“Dilo tse tsotlhe tse di tlisitswe e seng ke bosula ba me mme ke khutso ya ga rre yo o ntsetseng” (p.99).

ii. **O ipona a gatelelwa, a sa atlholwe ka tshiamo**

Fa a se na go atlholwa ka ntata ya kgatelelo ya gagwe mo morafeng, o ipona a sa atlholwe ka tshiamo.

“Nka swa mo tseleng ka ntlha ya bokete ba katlholo ya gago e e botlhokotlhoko e. Ke kopa gore ke sekisiwe gore molato o ke rontshwang bogosi ba ga rre ka one o tle o popomale . . .” (p.79).

B. Baanelwa ba bangwe mo go Kgosi Sebele II

Jaaka padi e, e le bayokerafi, baanelwa ba bangwe ba tlhagelela go sedimosa moanelwamogolo. Malope (1977:103) o bitsa baanelwa ba, batshwarakgamelo ka ntata ya fa ba thusa moanelwamogolo go fitlhelela maikaelelo a gagwe.

i. Tumagole

Ga a tshela sebaka ka moo ga re utlwele sepe ka ga gagwe, fa e se go umakwa fela.

ii. Padi

Le ene o umakwa fela mme go tswa moo ga re utlwele sepe ka ga gagwe.

iii. Kgari

O rata botho mme ke motho yo o tlwaelegang bonolo.

Ke motho yo o tletseng tshisimogo.

O kgona go itshokela mathata.

“Mathata a puso ya ga mogolowe a kgobokanela mo tlhogong ya gagwe mme o oba tlhogo go a rwala senna” (p.17).

Kgari o rata thuto le sekolo thata go gaisa bomorwarraagwe bottlhe.

“Mo baneng ba ga Setšhele II ga go na ope yo o supileng thato ya thuto le go itsweledisa pele go mo feta” (p.17).

iv. Tihalefang

Ke mohumagadi yo mogolo, mme o rata batho. Morafe o mo tlotlela botho jwa gagwe. Ga a na kgethololo mme o tshwara morafe ka letsogo le le lengwe.

O montle thata ka popego.

"O ne a le sekai sa tlhaboloso ya thuto mo ngwaneng wa mosetsana" (p.84).

O ne a filwe mpho ya kopelo le kitso ya go letsa diletsa tsa kopelo.

O tlhalosiwa e le modumedi wa popota wa kereke ya Tšhatšha.

Ke mosadi yo boikgodiso bo sa agang mo go ene, mme le mo kerekeng o itulela fela le bomme ba bangwe a beetse maemo a bohmagadi kgakala nae.

v. **Kgwanyakgwanyang**

Botshelo jwa gagwe bo khutshwafadiwa ke loso, ka moo ga re utlwele go le gontsi ka ga botshelo jwa gagwe.

Ke motho yo o neng a rata kereke thata.

Mogolowe, Sebele II o mo gapeletsa go rupa.

vi. **Colonel C.F. Rey**

Ke monna yo o pelokhutshwane thata.

O ithutile ka ga puso ya merafe e e welang ka fa tlase ga mmuso.

vii. **Kgosi Moremi III**

O senolwa e le motho yo o boutlwebotlhoko.

O ithutile molao wa tlholego ya Bantsho mme o na le dikgakololo tse di tlhapisang pelo.

". . . a gakolola gore tlholego le tlwaelo di pateletsa gore kgosi e fitlhwe mo motsing wa yone, kwa tulong e e kgethilweng e go letseng dikgosi tsa pele mo go yone" (p.107).

viii. **Setšhele II**

O busitse Bakwena nako e khutshwane thata.

Go utlwala gore o ne a tlhoile seno sa khadi thata mme a se tlhomela molao o o gagametseng.

Ke kgosi e e batlang tlhamalalo mo tsamaisong mme e sa sisimoge go otlhaya kgosana dikgomo fa e sa dire tiro ya yone.

O retelelwa ke go tshedisanya sentle le mohumagadi wa gagwe yo mogolo mme morago o nyala lefufa le mororo a ineetse mo tumelong.

ix. **Mosarwa le Neale** (Molaodi) ba umakwa fela.

Se se utlwalang ka ga Mosarwa ke gore o ne a siela kwa go Mofišopo Gore-Browne, a tshaba thupiso ya kgapeletso ya ga mogolowe Sebele II.

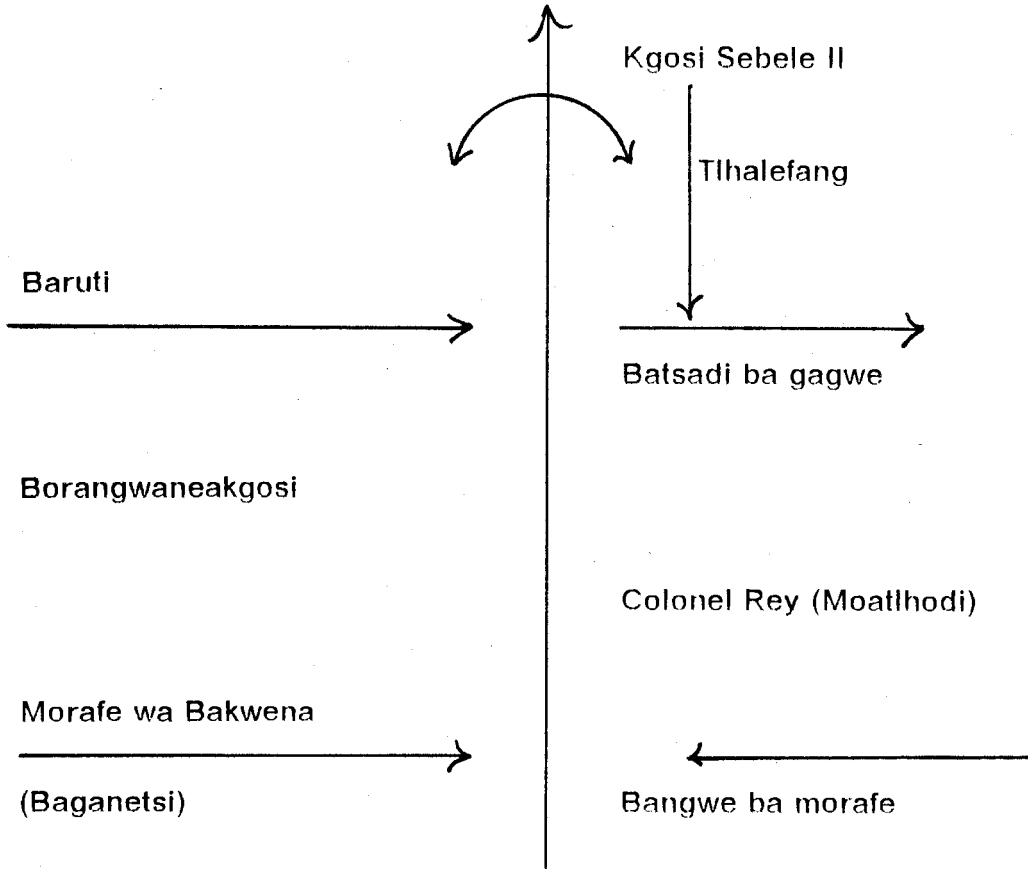
Morago o siela kwa Mosioathunya le Livingstonia mme o latlhela letlalo koo.

C. Kamano ya maina le ditiragalo

Ga go na kamano e e tlhamaletseng mo gare ga maina a baanelwa. Lebaka e ka nna gore ka ntata ya gore batho ba ke baanelwa mme ke batho ba boammaaruri ga go kgonagale go nyalanya maina a bone le ditiro tsa bone.

6.2.2 KAROLOGANYETSO YA BAANELWA KA SETHALO

Ka sethalo, karologanyetso ya baanelwa mo go Kgosi Sebele II e ka nna jaana, go ya ka sekao sa ga Greimas (1971:165):

6.3.0 NAKO MO GO KGOSI SEBELE II

6.3.1 PAKA

Ditiragalo mo bayokerafing e, di pakafaditswe. Di simolola le botshelo jwa ga Sebele II. O tlhomilwe mo bogosing jwa Bakwena ka 1918.

Paka e e dirisiwang mo bayokerafing e, ke e e fetileng ka ntata ya fa Seboni a kwadile bayokerafi e, kgosi Sebele a sa bolo go ikela badimong.

Temana e e latelang e sedimosa lebaka le:

"Dikgosi tsa dipaka tsa maloba di ne di ratile go intlafatsa ka go tsaya dilo tse dintle tsa tshabologo ya Bophirima gore di tle go itse go ruta batho ba tsone ka ga tsone" (p.20).

O tswela ka tsela e:

"Majwe a ne a santse a tobetsega go le bonolo go batlela ngwana wa kgosi tiro e e mo tshwanetseng mo mesimeng mme bogolo tiro ya go kwala ga bomabalane" (p.26).

Mokwadi gape go tiisa gore tota ka bophara go dirisiwa nako e e fetileng mo bayokerafing e, a re:

"Naga e ne e santse e atlhame, kwa le kwa go kokomoga ditotoma tsa mmu o o tswang mo maleng a lefatshe, mesi e se ka mesi, le mafaratlhatlha a ditshipi tse di tthatlosang merwalo . . ." (p.32).

6.3.2 MALATSI LE NAKO YA LETSATSI

Dinako tse mokwadi a di dirisang mo bayokerafing e, di laolwa ke mabaka a a farologanyeng. A re lebelele dikao tse di latelang ka kelotlhoko:

"Morwa kgosi a tla gae a tlile boitapolosong mme ya re a tshwanetse go boela kwa sekweleng gape, a le supa . . ." (p.20).

Mokwadi o re supetsa nako e morwa kgosi a neng a tlile gae ka yone.

O tswela ka go re:

"Dinako tse go buiwang ka ga tsone, e ne e le dipaka tsa kagiso fa di bapisiwa le tse re leng mo go tsone jaanong" (p.26).

Go tshala malatsi a ditiragalo di diragetseng ka one, mokwadi o tswela ka go re:

"Malatsing ao, katara e e bidiwang serope sa ga Satane, e ne e tsenya batho botsenwa fa e tshwerwe ke seitse sa yone" (p.29).

Fa a tswelela pele ka nako ya letsatsi go tlhalosa tswina ya molodi wa katara a re:

"Mo letsatsing molodi wa yone o ne o tle o etele tlhaloganyo ya mmini, o mo gopotse maitsiboa, jaaka molodi oo o tla elera mo phefong, o senka ditsebe tsa ba ba o tlhaloganyang" (p.29).

Mo tlhalosong ya gagwe ya pulo ya sekolo se segolo sa Rammutla, mokwadi o dirisa nako jaana:

"E rile ka kgwedi ya bobedi ya ngwaga e se na go rogwa mo ngwageng wa 1916, tshimega Jenerala Louis Botha a bula sekwele sa Rammutla ntswa dikago di ne di ise di agwe" (p.43).

O tswelela ka go re:

"Dipaka tse go buiwang ka tsone ke dipaka tsa mathata a a neng a akareditse lefatshe" (p.47).

Fa a bua ka nako ya fa batlhabani ba bolola, ba ipaakanyetsa go ya ntweng, go tlhabanela lefatshe la bone, mokwadi malebana le nako a re:

"Letsatsi le ne le ya go phirima fa ba simolola mosepele . . . E rile letsatsi le simolola go tthatloga loapi ba gololwa go ya kwa magaeng a bone ka dikgotla" (p.47).

Fa mephato ya ntwaga e goroga mo gae, mokwadi o tlhalosa nako ka mafoko a:

"Nako ya ngwaga e ne e le e go jewang letlhafula ka yone, dikoloi di tsena motse di menyamisitswe ke merwalo ya mabele, magapu le marotse" (p.47-48).

Mokwadi fa a tlhalosa loso lwa ga Setšhele wa bobedi a re:

"Mo nakong eo ya kutlobotlhoko Sebele II o ne a hutsafetse a robarobegile marapo fela jaaka bommaagwe le bana ba bangwe ba kgosi le one morafe ka tikologo" (p.52).

Mo tlhomong ya ga Sebele II mo bogosing, malebana le nako, mokwadi o tswelela jaana:

"Ka letsatsi le le beilweng mo kgweding ya Moranang (April) mo ngwageng wa 1918 . . . Sebele a kokomadiwa mo setilong sa gagwe sa bogosi" (p.61).

Mo gongwe mokwadi ga a tsepamise nako ya gagwe ka mokgwa o o usang pelo. O na le go phatlalatsa nako ya gagwe mme selo se, se dire gore mmadi a etsaetsege.

A re lebelele sekao se se latelang ka kelotlhoko:

"Mo pusong ya ga kgosi Kealeboga Setšhele II kgosi ya repisa kgole malebana le kiletso ya thupo kgotsa bogwera mme ya tswelela le kganelo ya bojale" (p.67).

Mokwadi fa a bua ka ga tshekiso ya ga Sebele II kwa Mafikeng mabapi le tiriso ya nako a re:

"Letsatsi le a duleng mo gae ka lone go ya go reetsa se a se bileditsweng ka mogala e ne e le letsatsi le le botlhoko . . ." (p.76).

Mo ntlheng e, gone nako e tsepame, e tlhamaletse gonne letsatsi la tsheko ya gagwe le tlhalositswe.

Fa a bua ka ga thupiso ya kgatelelo, Seboni a re:

"Dingwaga tse go buiwang ka tsone ke tse di mo magareng a 1920 le 1929" (p.73).

Nako e supa e le selo sa botlhokwa thata mo tsamaisong ya padi, bogolo jang mo bayokerafing jaaka re bone fa godimo.

Ntle le moo, ditiragalo tsotlhe tsa bayokerafi e, di logagane le nako jaaka mawelana a a kgomaraganeng.

Fa re bapisa dingwe tsa dikgaolo re fihlela:

Kgaolo I: "Botsalo ba ga Sebele II" - E bua ka nako e a belegweng ka yone.

Kgaolo II: "Sebele II le go ithuta" e tihalosa nakwana e a e ntseng kwa sekolong.

Kgaolo V: "Sebele II a apesiwa nkwe" yone e tihalosa nako e a neng a apesiwa nkwe ka yone.

Kgaolo VI: "Sebele II le sekwele sa bogwera" ke nako e a e dutseng kwa bogwera.

Kgaolo VIII: "Sebele II le lenyalo" e tihalosa nako e a neng a tsena mo lenyalong ka yone.

Kgaolo X: "Sebele II le go palamela Ghantsi" e bua ka ga motlha le nako e a neng a pheremediwa ka yone.

Kgaolo XI: " Bokhutlo le Phitlho ya ga Sebele II" e supa motlha wa gagwe wa bofelo mo losong, ke gore nako e a iketseng badimong ka yone.

6.3.3 DITIRAGALO MO GO KGOSI SEBELE II

Kgosi Sebele II ke maitibolo a ga Setšhele II, kgosi ya Bakwena kwa Molepolole.

Mooko kwa ditiragalo o simolola fa rraagwe a mo romela kwa sekolong se segolo sa Moeding gore a ithute a tle a kgone go busa morafe ka ponelopele.

Maswabi ke gore e rile a ile boikhutsong a gana go boela sekolong.

"A gana ngaa wa banyana gore a khutlele kwa dithutong" (p.20).

Se se neng sa mo dira go tsaya tsela e, ga se itsiwe.

Morago o ne a siela kwa Gouteng go ya go dira mo meepong a fatolola gouta go tswa mo maleng a lefatshe.

O ne a tlwaetse mokgwa o, gonne o ne a kile a ngwegela kwa ga Motshodi mo motseng wa Bakgatla, mme kgosi ya laela gore a busediwe gae.

E rile Sebele a le mo meepong ga tla mosimane mongwe a tlile go mo itsise fa a amogetse lekwalo go tswa gae mme le bolela fa mophato wa bone o ya ntweng kwa Yuropa. Sebele o ne a ithaopa go etelela mophato wa gagwe pele, go ya ntweng.

Makawana a le mantsi a kgatlhegela go tsenele ntwana e, ka mafolofolo.

"Mowa wa go rata go bona lefatshe le ditiragalelo tsa lone wa hudua makolwane, mme bontsi ba ikopa go latlhela dithekethe go ya go tsenela tllhabano" (p.33).

Fa ntwana e khutla, Sebele II a boela gae, mme a apesiwa nkwe go busa morafe wa ga rraagwe ka 1918. Morago o ne a ithaopa go ya go rupa mme go boeng ga gagwe teng a bolotsa mephato.

Kgato e, e ne ya utlwisana baruti le badumedi botlhoko thata. Ka ntata ya fa bogwera bo ne bo setse bo phimotswe mo Bakweneng ka ntlha ya bokeresete, motse o ne wa tlhakatlhakana, batho ba tlala dingongorego ka ga puso ya gagwe.

Selo se, ke sone se khutshwafaditseng puso ya gagwe.

"Puso ya gagwe e ne e le khutshwane ka e tllhaetse go digela dingwaga tse some mme . . . puso eo e ne e tletse makubukubu'a morafe . . ." (p.10).

Mo ditiragalong tse, re bona kgapeletso ya go rupa e tlhola namane e tona ya ntwana magareng a badumedi le baheitene. Kwa bofelong morafe wa bona setlhare e le go itirela boikuelo kwa bathating.

"Dikgosana di phuthilwe ke borangwana 'a kgosi tsa nnela diphuthego tsa dikhuduthamaga, tsa sephiri se setona sa go kwalela Motlotlegi gore Sebele II ga a a tshwanela jaanong go etelela morafe pele" (p.72).

Kwa bofelong ka ntata ya go busa morafe wa Bakwena ka diphepeng, puso ya gagwe ya phuthama, a ntshiwa mo bogosing a latlhelwa mo gore ga mpa ya sekaka sa Kgalagadi kwa Ghantsi le ba lelapa la gagwe.

Sebele II o neela mowa mo tlase ga setlhare a isiwa kwa ngakeng ya sekgowa kwa Maung kwa lefatsheng la Batawana. Tota o ne a tsietsa batho ba ba neng ba na nae ka ba ne ba gopola gore o itapolositse fela.

“Ba atlhama ka kakabalo ba tshwara diledu ba akga diteme jaaka dintša di lapile, ba tshwarwa ke kgakge ya ba ya ne ekete ke batho ba latlhegetswe ke tlhaloganyo” (p.107).

Kgosi Moremi III wa Batawana a rulaganya ka potlako gore serepa sa ga Sebele II se isiwe kwa Mokwena go bolokwa teng kwa borraagwe ba robetseng gone. Morafe wa mo lelela ka botlhoko.

Tatelano ya dintlha mo ditiragalong tsa bayokerafi e, ga e use maikutlo a mmadi mo go kgotsofatsang. Diphetogo tse Sebele II a di lerileng mo morafeng, di koo di ranotswe pele a pitikololwa mo setilong sa gagwe sa bogosi.

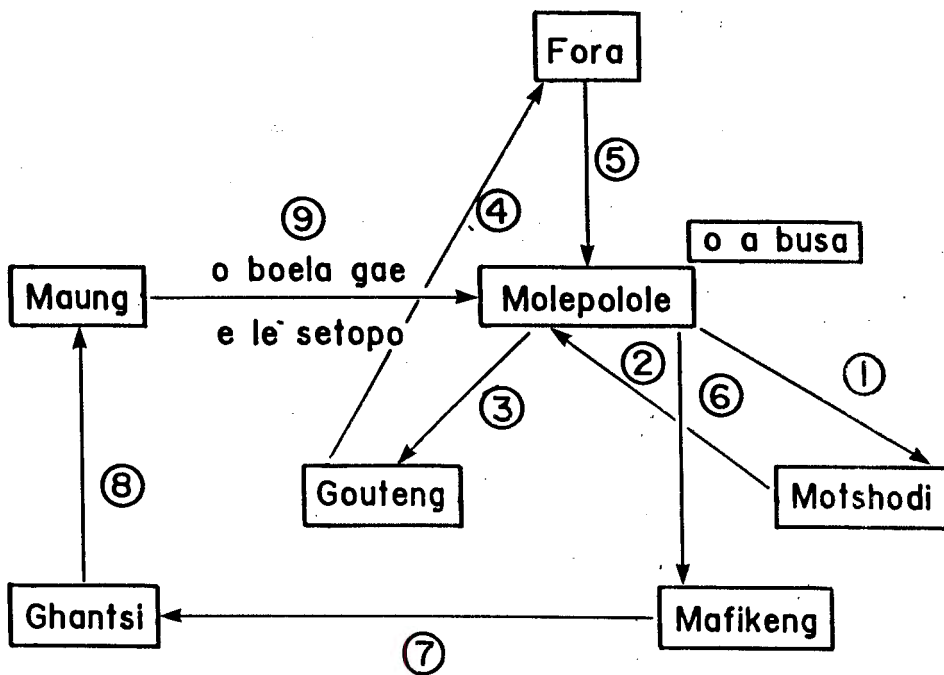
Mo gongwe mokwadi o na le go ntsha ntlha mo mannong a yone ka go e oketsa go feta selekanyo.

“Dikwalo tsa gasama le lefatshe go bolela pogo e e wetseng badumedi mo lefatsheng la Bakwena” (p.75).

Mo gongwe, go ya ka ditiragalo tse, mokwadi o na le go potologa thata go goroga mo pelong ya ntlha ya gagwe. Tsela ya ga Sebele II go ya tshekong kwa Mafikeng e tokilwe digwapa thata.

Re bona mokwadi gape a tokolotsa loeto lwa ga Sebele II la go ya Maung mmogo le loso le phitlho ya gagwe. Go lebega mokwadi a raelwa ke mokgwa wa gagwe wa go leka go ruta mmadi.

a. Karologanyetso ya ditiragalo ka setlhalo e ka nna jaana:

6.3.4 TIKOLOGO MO GO KGOSI SEBELE II

Mo bayokerafing karolo e e tsewang ke tikologo ke ya botlhokwa thata.

Go totometse gore go na le pharologanyo ya tikologo mo go Kgosi Sebele II. Jaaka re setse re lemogile mo tshekatshekong ya dikgaolo tse dingwe, tikologo ga e a ema felo go le gosi. E a fetogafetoga mo botshelong jwa motho.

Sebele II o tsalelwa mo tikologong ya selegae, mo motseng wa Bakwena wa Setswana sa lekgorokgoro kwa Molepolole.

Morago re mmona a ngwegela Gouteng, go ya go iphetola thakadu mo meepong ya gouta. O iphitlhela mo tikologong e e fapaanang gotlhegotlhe le e a tsaletsweng mo go yone.

Fa a tlhalosa tikologo ya botsalo jwa ga Sebele II, mokwadi a re:

"Motse o ne o ikadile le kgošopo, wa ema o lebile noka e Bakwena ba neng ba a nwa mo go yone . . ." (p.14).

O tswelera ka go tlhagisa le go tlhaloso tikologo ya selegae jaana:

“Letsatsi la peo ya kgosi la tshwaiwa ke meduduetso ya basadi e etleetsa banna ba ja koma, ba yela gangwe go rethwa lefatshe ka dinao tse di rweleng setlhako sa phofu” (p.62).

O tswelera go tlhalosa tikologo e, ka tsela e:

“Mebidi e ne e santse e akga leledu, e talafetse go supa ka fa e rweleng ka teng ka fa tlase ga matlhare a matala ao” (p.74).

Mokwadi fa a tlhalosa leuba le le tleng le wele magae o dirisa mafoko a a kgethilweng ka kelotlhoko jaana:

“Leuba le go tlhokafala ga metsi ke dingwe tse di tleng di dire khuduso ya meraka go lata kwa metsi le bojang di ka bonalang teng” (p.50).

Tikologo e na le go fetogafetoga, jaaka ke umakile kwa tshimologong. Sebele II o tlogela lefatshe le lentle le, le le tlhanaselang matlhape, matsomane le marele a a se nang palo o ya sekolong sa Moeding go leka go ipaakanyetsa popota ya tiro ya go busa morafe wa ga rraagwe. O iphitlhela mo tikologong e e fapaanang gotlhegotlhe le e a tlhagetseng mo go yone. Ke tikologo ya dibuka le go ithuta fela.

Maswabi ke gore morago ga malatsi a boikhutso o gana go boela sekolong.

“A gana ngaa wa banyana gore a khutlele kwa dithutong. O ne a sa ntse a le kwa diemong tse di kwa tlase thata mme ga go itsege gore a o tennwe ke go bala le ditompilaneng ampo ke go fitlhela a se na kgatlhego mo go fufuleleng thuto” (p.20).

Re bona Sebele II a fuduga mo gae a ineelela go ya go dira mo meepong ya gouta. E, ke tikologo e ntšhwa gape e a iphitlhelang mo go yone.

“A tlhakatlhakana le baopedi ba mantšwe le ba ditorompeta ba ba neng ba huduaka metse ka malatsi a boikhutso ba opelela mekete e e tlotlegileng” (p.29).

Mo tikologong ya meepo, Sebele II o kopana le dilo di le dintsi jaaka tiriso e e botlhaswa ya dino le tse dingwe tse e leng matlhabisaditlhong go umakwa. Le mororo go ntse jalo bontsi jwa dithaelo tse o di paletse, morwa Setšhele.

"Ga ba bantsi ba ba tleng ba dule Gauteng mme ba falole bagakalodi ba ba gapeletsang makawana go etela matlo a dino tsa methale" (p.29).

Fa a tihalosa boitshwaro jwa ga Sebele II mo tikologong e ntšhwa ya meepo, mokwadi a re:

"Ba ka balwa mo seatleng sa letsogo ba ba itshwarang senna fa ba phumosediwa dino tsa Sekgowa tse di tsewang jaaka tlollo e e kwa pelepele. Diteko tse, di kile tsa leka botho ba ga Sebele II kwa Gauteng . . ." (p.30).

Go mo pepeneneng gore Sebele II o ne a le mo tikologong ya seeng, e e neng e ka phepheula botho le maitseo a gagwe fa a ne a se na maitsetsepelo a nnete. Botshelo jwa meepo bo kgabakgaba jaaka dikgobe, mme bo leka ka maatla go thukhutha botho jwa motho jo bo sa itsetsepelang.

"Ngwana wa ga Setšhele II o ne a arametse mewa e mentsi e, ya mo mokanela, ya mo tsenelela, ya sokasoka botho ba gagwe . . ." (p.31).

Morago ga tikologo e, Sebele II o iphitlhela a kgabagantse mawatlle, a ile ntweng. Tikologo e ntšhwa gape, e e farologanang gotlhegotlhe le ditikologo tse a setseng a kile a iphitlhela mo go tsona. Ke tikologo ya poifo, e e dikaganyeditsweng ke dira, mo loso lo solofelwang motsotso mongwe le mongwe.

Fa a tihalosa tikologo e, Sebele II a neng a le mo go yone kwa ntweng, Seboni a re:

"A utlwa motho a gowa mmaagwe a se gaufi fa lerumo la mmousara le komotse lekotwana la gagwe . . ." (p.44).

Ke tikologo e e lefifi ya loso, e e se nang ditebelelopele tse dintle fa e se selelo le botlhoko fela.

“... a bona batho ba tlhabetse ba sule mme ba ngaparetse ditlhobolo ba hula jaaka batshedi; ... a bona leswe la dinta tse di nyeumang mo mebeleng ya masole a a neng a patikeletswe mo sepitlaganyeng ka sebaka se setelele” (p.44).

Tikologo yotlhe mmogo le ya meepo ya retelekwa ke go senya botho jwa ga Sebele II ka ntata ya lelapa le tikologo ya gagwe ya tlhologo. Mokwadi fa a supa bobo jwa tikologo a re:

“Le yone tulo eo ya kompone e ne e se felo fa go tshwanetseng motho yo ka moso o tla etelelang mewa e mentsi” (p.27).

O tswelela ka go re:

“Ee, a bona botshelo ba diketekete tsa bantsho ba lefatshe leno ba ba nnang mo mesimeng jaaka dithakadu mme ba fata mateng a lefatshe, go le sia le le kgapetla e e ka nnang ya phosumela” (p.27).

Tikologo, nako, baanelwa le ditiragalo ke dilo tse di logaganeng jaaka motlhatlha o o logileng tlatlana. Dilo tse tsotlhe tse, di a tsamaelelana.

Mokwadi, ntle le pelaelo, o re file ditikologo tsotlhe tse Kgosi Sebele II a iphitlhetseng mo go tsone.

6.3.5 KANELO MO GO KGOSI SEBELE II

Mo bayokerafing e, kanelo segolobogolo e dirwa ke mokwadi ka boene. Ke gore moanedimagolo ke ene mokwadi ka sebele.

O senolela mmadi moanelwamogolo ka matlho a gagwe, a mmaya mo ponalong e a eletsang gore le ene mmadi a mmone jaaka a mmona. Lobone lwa mokwadi lwa ponalo lo gasa moanelwamogolo, Sebele II mme le mo tlhagisa kwa tshimologong e le ngwana wa seganana.

Re bona Sebele II, a gana lo boela sekolong morago ga malatsi a boikhutso. Morago o siela kwa motseng wa Bakgatla, Motshodi. Kgosi ya Bakgatla ya mo romela gae.

"Kgosi erile e sena go bona gore o amogetswe ka maatlametlo . . . ya rulaganyetsa gore barongwi ba ba tlotlegileng ba mo tseye, ba mo ise kwa go rraagwe ba fete ba mo rapelele kgosi" (p.24).

Morago Sebele II o siela Gauteng mme o dira mo meepong. Re mo senolelwa ke moanedimogolo jaaka ngwana yo o se nang tsebe.

"Gauteng, a ithuta sele le sele, e ba e sala ekete o tsaletswe mo tikologong ya gone" (p.28).

Leitlho la moanedimogolo le lebile gape le tikologo e moanelwamogolo a leng mo go yone, e seng fela moanelwamogolo ka boene.

"A rata pina ya moretelediane ya makau le makgarebe mme ya bo e le gone a tsenang mo lefatsheng leno, a tseetswe kwa godimo, o fitlhela monna a bina a ba a tshologa mefufutso" (p.29).

Fa a tswelela pele a tihalosa le go anela ka ga botshelo jwa ga Sebele II mo tikologong ya meepo, moanedimogolo a re:

"A reetsa dipolelo tsa baleofi le bone babolai ba batho, ba ba neng ba simolotse go nna ba tshoganyetsa batsamia" (p.27).

Nako, kanelo, tikologo le ditiragalo, ke diyathoteng. Moanedimogolo o naya ponalo ya fa Sebele II a le kwa ntweng jaana:

"A utlwa motho a gowa mmaagwe a se gaufi fa lerumo la mmousara le komotse lekotwana la gagwe . . ." (p.44).

Moanedi o tshagisa Sebele II jaaka kgosi e e tshajwang e kete ke selalome.

"Le fa a ne a tshajwa jaaka tladimothwane, go ne go le boitumelo mo motseng wa gagwe . . ." (p.64).

Kamano mo gare ga kanelo le ditiragalo tsa bayokerafi e, e tlhagelela fa mokwadi a tlhalosa bosetlhogo jo batho ba bangwe ba neng ba atlholelwa melato ka jone.

"Puso ya gagwe le yone e ile ya silafadiwa ke dikatlholo tse di botlhoko tse di neng tsa wela batho bangwe jaaka ba ba thukhuthilweng pele ga ba tlodisiwa meelwane" (p.64).

Moanedimogolo o bona Sebele II e le motho yo o siameng. Ponalo ya leitlho la gagwe e mo senola e le mosiami mme e le mathata a lefatshe a dirang gore a lebege a sa siama.

"Sebele o ne a tlhologile a siame mme mathata a lefatshe, a a neng a kgobokana mo tlhogong ya gagwe ka nako ya gore botho ba gagwe bo bopege, a mo ntsha mo tseleng e a neng a tla gola ka yone" (p.65).

Moanelwamogolo mo kanelong o tlhagisiwa kgatlhanong le tikologo ya gagwe ke moanedimogolo. O tswelela ka go re:

"Naga e ne e sa ntse e atlhame, kwa le kwa go kokomoga ditotoma tsa mmu o o tswang mo maleng a lefatshe, mesi e se ka mesi, le mafaratlhatlha a ditshipi tse di tlhatlosang merwalo ya mmu wa gauta . . ." (p.53).

Fela jaaka mo dipading tse dingwe tsa gagwe, mokwadi o na le go tlhagisa ponalo ya kanelo ya gagwe ka go leka go ruta mmadi.

"Thuto ya mmannete ke e e thusang morutiwa go kgona go tshela botshelo ba gagwe botoka go na le fa a ka be a se ka a rutwa" (p.58).

Fa a tswelela pele a ruta bobuisi ba gagwe, mokwadi a re:

"Thuto e e ka umakwang la bofelo ke gore motho ke setshedi se se mararaanye . . ." (p.115).

Boammaaruri ke gore le ene mokwadi o dumela ntle le mathata gore maikaelelo mangwe a gagwe mo tsamaisong ya kanelo ya bayokerafi e, ke go ruta mmadi.

O digela ka go re:

"Babadi ba gakologelwe gore lekwalo le ga le a kwalelwa go nyatsa kampo go tshwaya dipphoso mme mokwadi maikaelelo a gagwe ke gore bagagabo ba nne botlhale jaaka noga, matsetseleko jaaka lephoi . . ." (p.116).

Ntlha e nngwe e e koafatsang tsamaiso ya kanelo ya bayokerafi e, ke maiteko a moanedi go leka go sireletsa Sebele II mo diphosong tsa gagwe.

Mokwadi o tswelela ka go re:

"Melato e mentsi e e kgobokantseng magala mo tlhogong ya ga Sebele II e ne e le ditshiamololo tsa rona batho ba gagwe, e le maungo a go mo tlhotlheletsa ga rona fa e khutshwanyane pelo e mmetile . . ." (p.118).

6.3.6 MORERO MO GO KGOSI SEBELE II

Kgosi Sebele II ke bayokerafi mme morero wa yone o maphata jaaka 'naka tsa tholo. Selo sa ntlha mokwadi o leka go ruta mmadi ka sekao se se beilweng ke botshelo jwa ga Sebele II. Sebele II ke maitibolo a ga Kgosi Setšhele II mme o lebanwe ke marapo a puso ya Bakwena mo khularong ya ga rraagwe.

Maswabi ke gore o tshaba sekolo mo tshimologong, mme ka ntlha e, a retelwe ke go ipaakanyetsa tiro e e masisi ya go etelela morafe wa ga rraagwe pele.

Molaetsa o mokwadi a leka go o tlhagisetsa mmadi malebana le ntlha e, ke gore kgosi e e sa rutegang e busa morafe ka poifo, pelaelo le kgatelelo. Ka ntata ya go se tsene sekolo, o ne a gopola fa go se ope yo o ka mo gaisang ka sepe.

"Fa a ka be a ne a tsena sekwele a ithuta go nna le batho ba bangwe, a ithuta go gaiswa le mororo a le kgosi . . ." (p.65).

Go supa molaetsa le go tlhokega ga lesedi mo mothong yo o etelelang morafe pele, Seboni o tswelela ka go re:

"Mo godimo ga tsone tsotlhe, jaaka dikgosi tse dintsi tsa bantsho ba Aferika, o ne a tlhokile lesedi le le tlang le thuto ya sekwele" (p.65).

Kgosi fa e ipelaela, e busa morafe ka tsela e e sa tihamalalang.

"Dikakanyo tse ke tsone di mo kgoromeleditseng kwa mekgweng ya semorafe sa pele" (p.66).

Molaetsa wa bobedi o o mo pepeneneng ke wa go lemotsha mmadi gore kgosi ke kgosi ka morafe, mme kgosi e e hularelang dikgakololo bogosi jwa yone bo a khutshwafala.

"Puso ya kgosi e ne e le khutshwane ka e tllaetse go digela dingwaga tse some mme mo bokhutshwaneng ba yone, puso eo e ne e tletse makubukubu . . ." (p.10).

Puso ya ga Sebele II e ne e tletse dithole ka ntlha ya go leka go busetsa bogwera jo bo neng bo phimotswe ke borraagwe. Molaetsa wa mokwadi mo morerong o, ke go lemotsha mmadi gore lefoko la moswi ga le tlolewe, mme e bile sekeresete le segologolo ga di kopane. Selo se, se ne sa tsala namane e tona ya ngongorego mo gare ga morafe wa Bakwena.

Mokwadi malebana le ntlha e, a re:

"Letsatsi lengwe le lengwe la mo tlhabela le se monate, bamongongoregedi ba sephiring ba ntsifala . . ." (p.72).

Fa dingongorego tsa batho mabapi le pateletso ya go rupa di ikala jaaka thotse, mokwadi a re:

"Balaodi baruti ba basweu ba ngongoregela tiro e mme kgosi ya se ka ya ba tsaya tsia thata thata" (p.71).

Mokwadi o tswelela go tlhagisa molaetsa wa gagwe ka mafoko a:

"Tladi ga e ke e tanya golo gangwe fela . . ." (p.70).

Go ya ka mokwadi mongwe le mongwe o kotula se a se jalang. Puso ya diphepeng ya ga Sebele II e feditse e phuthamisitse bogosi jwa gagwe. Yo o busang ka tšhaka o tla nyelela ka tšhaka.

“Matshwenyego a gagwe ya ne ekele a bolelelanye kwa a nnang teng” (p.72).

Mokwadi fa a ya pele go supa pogo e e neng e wetse Bakwena, a re:

“Dikwalo tsa gasama le lefatshe go bolela pogo e e wetseng badumedi mo lefatsheng la Bakwena” (p.75).

Fa dingongorego tsa morafe di fitlha kwa setlhoweng, mokwadi o digela jaana:

“Sebele II a bidiwa ke molaodi mme a sebediwa ka ga ntwana e e tlhomang meokodi jaaka pula ya sephai, fa gare ga makgetlo a mabedi a morafe wa gagwe ebong barupisi le bone badumedi” (p.75).

Molaetsa wa bofelo o mokwadi a lekang go o fetisetsa mo mmading wa morero wa bayokerafi e, ke wa gore boikwatlhao ka metlha ke namane ya morago.

Fa a ineela, Sebele II a re:

“Dilo tse tsotlhe tse di tlisitswe e seng ke bosula ba me mme ke khutso ya ga rre yo o ntsetseng. Go tulwe tlotla rraago le mmaago gonne lefoko la moswi ga le tlotwe e sere gongwe a tlhoka boroko mo phupung ya gagwe” (p.99).

Fa a tswelala pele go tlhagisa bokao jwa morero wa bayokerafi e, mokwadi a re:

“Ke leofetse badimo ba ga Setšhele le Motswasele ka go se reetse ditaolo tsa motsadi wa me” (p.99).

Dilelo tse tsotlhe ke matsapa a bo-phiri ka Sebele II a thantse lomapo lo le tsebeng, mme selo se, se tshwanetse go nna thuto le molaetsa mo magosing a bagateledi le babusaesi ba ba gaisang diphepeng ka bogale.

Mokwadi mo morerong wa gagwe mo bayokerafing e, o dirisa thata tsela ya go ruta mmadi. Mo gontsi, jaaka re setse re bone mo dibayokerafing tse dingwe tsa gagwe, setaele se, sa go leka go rerela mmadi le go mo ruta, se koafatsa morero wa bayokerafi ya gagwe.

Fa a tswelela ka go kgalemela babuisi, mokwadi a re:

"Lefoko la Motswana la re, kgosi thipana e sega molootsi . . ." (p.119).

Mokwadi fa a tshwaya puso e e setlhogo ya ga Sebele II diphoso, a re:

"Tota puso e e eletsegang ke e e nayang mongwe le mongwe sebaka sa go ntsha maikutlo a gagwe jaaka sebopiwa se se gololegileng" (p.115).

Fa a digela morero wa gagwe ka go ruta babuisi, mokwadi o kitimetsa mafoko a:

"Thuto e e ka umakwang la bofelo ke gore motho ke setshedi se se mararaanye. Kgopolo ya sone ke sengwe se se se nang popego . . ." (p.115).

6.4.0 DINTLHA TSA PUO

Puo ke nngwe ya didiriswa tse dikgolo thata tsa botlhoka tse mokwadi a di tlhokang go tlhagisetsa mmadi maikutlo a gagwe.

Mo bayokerafing e, Seboni o na le mefutafuta ya mafoko a a a dirisang.

6.4.1 MEFUTA LE TIRISO YA MAFOKO

a. Maadingwa

Matsapa a a tserweng ke mokwadi go dirisa Setswana se se tlhapileng ga a belaeitse. O dirisa maadingwa fela mo a tlamegang, jaaka fa leadingwa leo le lebanye go ka tlhalosa ntlha ya tikologo eo botoka.

Mokwadi fa a tlhalosa go ngwega ga Sebele II a re:

“ . . . a ipaakanyetsa go ya go wela kwa **diporong**, kwa a tla se keng a busiwa ke ope teng” (p.25).

Mo nopolong e e fa godimo, go mo pepeneneng gore ga go lefoko lepe le le lebanyeng go gaisa ‘diporong’ ke ka moo a tlamegileng go le dirisa. Mokwadi o tswela ka go re:

“ . . . baopedi ba mantswe le ba **ditorompeta**. A simolola ka go apola baki, e latelwe ka **nnorabaki**, kwa morago go sale go leketlha **dikurisipane** . . . go gosomana” (p.29).

Maadingwa ‘ditorompeta’, ‘nnorabaki’ le ‘dikurisipane’ a dirisitswe ke mokwadi ka bomo ka a bua ka ga dilo tse di diragalang mo meepong.

Mokwadi o tswela ka go re:

“ . . . go kgarakgatshega mo menateng yotlhe . . . go tsamaya **dibaesekopo**, go jesa **dikarata** . . . ga mo dira sepuapue le nkgatakererelele wa nnete” (p.31).

Maadingwa a ‘dibaesekopo’ le ‘dikarata’ a a tshwanela gonne ke dilo tsa mo meepong.

Fa a ya pele, mokwadi a re:

“ . . . ka kgaisano ya tshianiso ya **bommaesekele**. . . . mosimane a tsokotsege jaaka phefo ya setsokotsane . . . a goge **keetane**” (0.37).

Mokwadi o ne a tlamega go dirisa maadingwa ‘bommaesekele’ le ‘keetane’ ka e ne e le gone di gorogang mo botshelong jwa Motswana.

Mo tlhalosong ya ditiragalo tsa nwa, mokwadi a re:

“A utlwa motho a gowa mmaagwe a se gaufi fa lerumo la **mmousara** le komotse lekotwana la gagwe . . . ba reeditse taolo ya molaodi” (p.44).

Leadingwa 'mmousara' le dirisitswe ka maikaelelo a go tlhalosa mofuta wa sebetsa sa Jeremane.

Maadingwa a mangwe a mokwadi a a dirisitseng ke a:

"A mangwe ke **dimmaele** tse di tlogang mo masomeng a mabedi . . . le go feta foo" (p.50).

". . . mongwe a kgarakgatshega fa morago ga thuto ka **tshokolo**" (p.73).

". . . **mmotorokara** o tena ka monkgo le sesi sa **petorolo**" (p.85).

"Mo **dipateng** tse di lebileng kwa kgoseng go ne go le basadi le makgarebe a Mokwena . . ." (p.86).

Fa a bontsha matsetseleko a ditiro tsa ga Sebele II mokwadi a re:

"A kgothatsa morafe go aga matlo a mantle a **dirantafole** . . ." (p.88).

Mokwadi o tlhalosa setimela jaana:

"Se gogile **diterokose** . . . leitlho la sone le supile tsela ya Teemaneng" (p.95).

Kotsi ya montsana kwa Ngamiland mokwadi ka ga yone, a re:

". . . mathe a one a a tletseng megare ya bolwetse ba **febere** ya **malaria**" (p.106).

Lefoko la Setswana le le itshekileng go tlhalosa botlhoko jo, ke **letadi**.

b. **Maboeletsi**

Fela jaaka mo lokwalong lwa gagwe lwa moikwadi, le mo dibayokerafing tse dingwe tsa gagwe, Seboni o na le tshekamelo e kgolo thata ya go dirisa maboeletsi.

Ke maboeletsi a methalethale, jaaka maina, madiri, matlhaodi kgotsa matlhalosi a a a dirisang.

“ . . . mme babadi ba tla bona ka fa go sa boheleng dilo ka go tshwana go dirang **makubukubu** le **meferefere** ka teng ka matshelo a batho” (p.9).

Fa a tlhalosa kgorogo ya ga Sebele II mo meepong, mokwadi a re:

“Ee, a bona botshelo ba **diketekete** tsa bantsho ba lefatshe leno ba ba nngang mo mesimeng” (p.27).

“ . . . a **tsupa-tsupa** molongwana” (p.21).

Fa a tlhalosa go ngwega ga Sebele II mokwadi a re:

“A **tsomatsomela** le motse a ntsha botlhoko ba pelo ya gagwe” (p.22).

Mokwadi o tswela ka go re:

“Ka letsatsi le lengwe e rile jaaka dikoko tse ditonanyana di **betsabetsa** diphuka di **etsa-etsana** . . . a rwala mokgweleana wa gagwe a tswa kgoro ya ntlo” (p.22).

Fa a tlhalosa kopano ya ga Sebele II le merafe e mengwe, Seboni a re:

“ . . . kwa a dirileng teng a **tlhakatlhakana** le merafe ya Setswana. E ka bo go tlabeelediwa fa go ka twe ga a ka a **kopakopana** le batho ba **mefutafuta** e e sa eletsegeng” (p.26).

O tswela ka go re:

“ . . . a inyorolosa ka mageu a **masweusweu** a teng, gongwe ka bojalwa ba mosina bo bo tsididi” (p.27).

“Dilo tse tsa **rakarakana** le megopolo ya botshelo ba Setswana . . .” (p.32).

Mokwadi o digela ka go re:

"Ere morwa motho a tla a **bibila-bibila**, a sa gopole go wela sepe godimo. e mo tlolele ka meroro . . . e mo **dubedube** le mmu go mo sekisa bosetlhogo ba gagwe" (p.36-37).

6.6.0 BOKAO

6.6.1 BOTSHWANTSHI

Dikapuo tse di latelang di re tlhalosetsa ka botlalo ka mo botshwantshi bo dirisitsweng ke mokwadi ka teng mo bayokerafing e:

a. Pheteletso

Sekapuo se, mokwadi o se gasitse jaaka mojadi a gasa mabele ka kelotlhoko e kgolo.

Fa a tlhalosa kopelo ya badumedi a re:

"Badumedi ba ne ba opela difela tsa pako . . . gore botlhale ba ga Solomone bo abelwe kgosi ya bone: (p.63).

Fa a supa kutlwelobotlhoko ya ga Seble II, mokwadi a re:

". . . fa gongwe a ikapole diaparo go latlhisa batlhoki matanta a bone" (p.65).

Botlhoko jwa dipitse bone mokwadi o bo tlhalosa jaana:

". . . bo ne bo di gaila bo sa tshameke natso" (p.90).

Mo tlhalosong ya mogote wa Kgalagadi mokwadi a re:

". . . a reetsa go tsherema ga leletsatsi le le menolang ditlhare ka dithito . . . le go bona maphatsiphatsi a lone" (p.98).

Go supa bogale jwa lenyora, mokwadi a re:

“... ya supa metlhape jaaka e bopeletse e ya kwa nokeng go ya go tima lenyora le le omeletsang magalapa” (p.101).

Fa a tlhalosa tsenelelo ya leuba le le neng le wetse Bakwena, mokwadi a re:

“... e bile letsatsi le ne le ka menola ditlhare ka medi” (p.108).

b. Mothofatso

Mo makgetlong mangwe mokwadi o dirisa sekapuo se, go ikamanya le baanelwa, kgotsa go utlwa botlhoko nabo. Sekapuo se, le sone mokwadi o se dirisa bolata thata; ke gore ga se a tlalatlala mo tsamaisong ya gagwe ya kanelo.

Mokwadi fa a boka setimela a re:

“... se rokwapetse jaaka sebokolodi se segolo mme tlhogo le leitlho la sone go supile tsela ya Teemaneng” (p.95).

Fa a tlhalosa bodutu bo Sebele II le ba lapa la gagwe ba neng ba lebane nabo kwa Ghantsi, mokwadi a re:

“... ba fitlhela jaanong ba rotoletswe matlho ke bodutu le tatlhego ya go tlhoka lekoko” (p.97).

Motse wa Bakwena, one Seboni o o tlhalosa jaana:

“... o ne o ikadile le kgošopo, wa ema o lebile noka e Bakwena ba neng ba nwa mo go yone” (p.14).

c. Tshwantshanyo

Mokwadi o dirisa sekapuo se, ka kelotlhoko e kgolo.

Fa Bakgatla ba se na go busetsa Sebele II kwa Mokwena, mokwadi a re:

“... pelo ya lala e ditaya **jaaka tloloko ya dikgomo**, dikgopolo tsa methalethale di gana go mo tlogela a le nosi” (p.24).

Fa Sebele II a boya kwa ntweng, mokwadi a re:

“A akanya gore a nyelele **jaaka mouwane**, mo metseng ya basweu ba Aferika Borwa...” (p.46).

Motsing Sebele II a neng a apesiwa nkwe, mokwadi a re:

“Bakwena ba ntse maphata **jaaka dikala** tsa setlhare...” (p.55).

Go kgaba ga basetsana, mokwadi o go tlhalosa ka mafoko a:

“Tshetsana e ne e fetolaka mesese **jaaka mebala ya lelobu**...” (p.60).

Seboni o tlhalosa noka ya Mokgopeetsane ka go re:

“... fa noka ya Mokgopeetsane e fetang e ikgarakgara teng **jaaka noga** e e putlilweng mokokotlo...” (p.62).

Mokwadi o tlhalosa phirimo ya letsatsi jaana:

“... la phirima le etla le itiketsa ka maru a masweu **jaaka sefokaboleya**” (p.68).

Fa a tlhalosa moletsi wa lenaka, mokwadi a re:

“... mme moletsi a nnetse go ponya lenaka la tholo le le masokesoke, a le puruntsha **jaaka molelo wa tlou** e e galefileng” (p.70).

Bogale jwa ga Sebele II bo tlhalosiwa ke mokwadi ka mafoka a:

“Mo dipakeng tseo Sebele II o ne a sa kotangwe ke ntsi, a le bogale, a tuka **jaaka kgabo ya molelo**...” (p.72).

Mokwadi o tthalosa toro ya ga Seble II ka tsela e:

"... a sala a eme a le nosi **jaaka setlhare sa morukuru** go fitlha motlhabani wa setlhogo a putlaganya masufu a gagwe oomabedi" (p.77).

"A leba bagakolodi ba kgosij; a fitlhela ba tsietswe, ba gatsetse **jaaka dikoko** di nelwe ke pula" (p.78-79).

Fa a tthalosa go tloga ga setimela mo seteš'eneng sa Mafikeng, mokwadi a re:

"Terokose ya bofelo . . . yone e kitimetsa **jaaka banyana** ba setla mabele ka metshe . . ." (p.96).

Mokwadi o tthalosa kgorogo ya pegi ya loso lwa ga Sebele II ka mafoko a:

"... banna bone ba swela kwa teng **jaaka nku** e bolawa" (p.109).

Dipapiso tsa mothale o, di dira gore puo e balole mme e natefela mmadi ka mokgwa o o gakgamatsang.

d. Tshwantshiso

Mokwadi o dirisa sekapuo se, sewelo, ke gore se tlhagelela fale le fale mme fa se tlhagelelang teng, se dira gore puo ya gagwe e balole jaaka tswina ya mamepe.

"Dipelo tsa batho, tate, di a bolaya **ke mogau**" (p.21).

Fa a bua ka ga sekepe, mokwadi a re:

"... le go palama **sehudi** seo sa . . . jaaka mokoro mo dinokeng tse ditona boLimpopo" (p.35).

Mokwadi o tthalosa thobalo ya motse wa Mokwena ka mafoko a:

“... ba o fitlhele o robetse o khurumeditse ke **kobo e ntsho** ya lefifi” (p.47).

Dikao tse dingwe tse mokwadi a di dirisang ke tse:

“... gore a tle a ineele mo sehubeng sa **mmelegi** yo mogolo, boroko” (p.51).

Loso lwa ga Sebele II mokwadi a re ka ga lone:

“Ka go ne go wole **nonyane** e kgolo, go wole **noga** e kgolo ya dinoka tse dikgolo
... dikai tsa bolela fa go diragetse namane e tona ya selo” (p.52).

Fa a bua ka se pelo e kgonang go se dira, mokwadi a re:

“Pelo **ngwanyana** e le rure ...” (p.94).

Mokwadi mo tlhalosong ya gagwe ya montsana mo kgaolong ya Maung a re:

“... ke lengwe la mafatshe a a kileng a bidiwa **lebitla** la motsamai ka ntlha ya
monang o o lomang ...” (p.106).

e. Phefofatso

Go fapoga go kgopisa batho, mokwadi o dirisa phefofatso fale le fale.

Fa a bua ka ga loso lwa ga Tumagole mokwadi a re:

“Monnawe Tumagole badimo ba gana gore a tshele ka boleele mme ba mmiletsa
kwa bonnong ba bone” (p.16).

Loso lwa ga Kgwanyakgwanyang lone mokwadi o le tlhalosa jaana:

A tsamaya a sia masiela mo lefatsheng” (p.17).

Lwa ga Sebele II lone o lo tlhalosa ka mafoko a:

"Morongwa ga a ka a le metsa lefoko la gore Kgosi e Kgolo e latlhile morafe"
(p.52).

6.6.2 DIPOLELO

6.6.3 MEFUTA YA DIPOLELO LE TIRISO

Mokwadi o tsamaya a tswaka dipolelo mo tirisong ya tsone. O na le mo a dirisang dipolelo tse ditelele teng le mo a dirisang tse dikhutshwane teng. Totatota o rata go dirisa dipolelo tse ditelele thata, mme tse dikhutshwane o di dirisa fale le fale.

Dipolelo tse di latelang di sedimosa ntlha e, sentle:

"A etla a leba mafatshe a ditso di reng e ne e le a Bakwena pele ga khuduego tse dikgolo tsa basweu di ba hudusa kwa Koloni, di ba tlodisa dinoka tse di tshabegang tsa Namune le Mhatlha mme bone ba nnela go kgaramelelsa bantsho kwa dikgatlhong tsa sekaka sa Kgalagadi" (p.25-26).

Nopolo e, ke sekao sa dipolelo tse ditelele tse di dirisiwang ke mokwadi mo bayokerafing e.

Dikao tsa dipolelo tse dikhutshwane tse mokwadi a di dirisang ke tse:

"Kagisong eo, ga utlwala mokgosi o tswa kgakala" (p.33).

"Ga twe go swa motho go tshele motho" (p.53).

"Ga ba bantsi babusi ba go ka buiwang jaana ka ga bone!" (p.55).

"Botlhe bagakolodi ba supa tumalano le mafoko ka ditlhogo" (p.80).

"E ne e le mongwe wa ba ba neng ba tswa ntweng" (p.82).

6.6.4 DITEMANA LE TIRISO

Mokwadi o tsere matsapa go kgaoganya bayokerafi e, ka ditemana tse di lebanyeng.

Temana nngwe le nngwe e hupile dintlha tse di rileng, go e farologanya le tse dingwe.

Fela jaaka go tlhageletse mo go Rammone wa Kgalagadi le mo go Kgosi Isang Pilane, mokwadi o supa bokoa jwa go dira ditemana tse ditelele thata. Tota mo gongwe temana e le nngwe e tsaya tsebe yotlhe mme go tlhagisiwa dintlha tse di farolonganyeng mo go yone.

Sekao sa mothale o, se fitlhelwa mo ditsebeng tsa 81-82.

Fa mokwadi a dirisa ditemana tse dikhutshwane, o dira jalo ka bokgabale, mme go tlhagelele ntlha e le nngwe e e totometseng.

Sekao ke se:

“Fa e le dikereke tsone a bisa go kgetholola le go supa e a e ratang go gaisa e nngwe. A di tsaya ka go lekana gonne tsoopedi di ne di tlhomilwe ke baetapele ba gagwe” (p.92).

6.6.5 DIKGAOLO LE TIRISO

Mokwadi o kgaogantse bayokerafi e, ka dikgaolo tse di rileng mme kgaolo nngwe le nngwe e bua ka ga dintlha tse di kgethegileng.

Bayokerafi e, e arogantswe ka dikgaolo di le somepedi.

Fela jaaka mo dipading tse dingwe tsa gagwe, mokwadi o naya kgaolo nngwe le nngwe setlhogo. Tsela e, ga e atlanegisiwe mme e bile ga e tlhole e le mo tirisong.

6.6.6 DIANE LE TIRISO

Go natetsha puo ya gagwe, le go leka go tlhatlosa maemo a dikwalo a bayokerafi e, mokwadi o dirisa diane.

Tiriso e, ya diane e tsenya letswai le le dirang gore puo e balole mme e nne le kgogedi mo mmading. Legale, fale le fale mokwadi o na le go tlhakatlhakanya dingwe tsa diane tse.

Dikao tsa diane tse mokwadi a di dirisitseng ke tse di latelang:

- "Gonne e yare go e latswa bobbe e tloge e e ntshe bololo" (p.18).
- ". . . se se jeleng rre le nna ngwana se tla nja" (p.19).
- ". . . kgosi ke thipa e sega molootsi" (p.19).

Mokwadi o na le go fetola diane, mme ka go dira jalo, a nyenyefatse boitlthomo le tswina ya tsone.

a. Dikao:

- ". . . lefoko la kgosi le agelwa lesakana" boemong jwa "lefoko la kgosi le agelwa mosako" (p.19).
- "Batho ke dintsi, ba okwa ke boladu" boemong jwa "Ntsi e okwa ke boladu" p.21).
- "Phuduhudu e e molala moleele, e tshabelelwa ke marumo" boemong jwa "Phuduhudu e e molala moleele, e itewa ke molamu e se wa yone" (p.23).
- ". . . 'fifing go tshwaraganwa ka dikobo" boemong jwa "'fifing go tshwaranwa ka dikobo" (p.35).
- ". . . tiro e kgonwa ka go tshwaraganelwa boemong jwa "Kgetse ya tsie e kgonwa ke go tshwaraganelwa" (p.42).

- "... go swa motho go tshele motho" boemong jwa "... go swa motho go sale motho" (p.53).
- "... meno a masweu a bolaya a tshega" boemong jwa "... menomasweu polaa e tshega" (p.66).
- "... sopeng go a boelwa, go sa boelweng ka maleng" boemong jwa "... maropeng go a boelwa, go sa boelweng ke teng" (p.104).
- "... kgosi thipana e sega molootsi" boemong jwa "... kgosi thipa e sega molootsi" (p.119).

6.6.7 MAELE LE TIRISO

Mokwadi o dirisitse maele ka kelothoko go loisa mofokotso wa gagwe wa tiro. Ntlha e, e tlhagelela mo dipading tse dingwe tsa gagwe. Go mo pepeneneng gore tsela e ntle e, ya go natetsha puo ka bokgabale, ke karolo nngwe ya setaele sa gagwe, mme go thata go kgaogana le sone.

Mabapi le kgomarelo ya setaele se se rileng, Ntsanwisi (1963:38) o bua jaana:

"Style is always highly personal, because it is organic to the writer; he can no more change it than he can change the bone structure of his face."

Dikao tsa maele ke tse:

- "... e re ntswa kgosi e ineetse mo tumelong e tloge e tseye lefufa ..." (p.14).
- "... di tla tloga di itshetse madi a kgofa godimo" (p.23).
- "... lesang Sebele, o tla ja mathe a balekane ba gagwe" (p.23).
- "Ga a ise a le kgwe lefoko le le bolelang kgorogo ya ngwana wa gagwe ... ka bogale bo bo feteletseng" (p.25).
- "... ba dumalana go tshwarisana tsela, ba o tsena motse wa Gauteng, teng kwa go tweng seporo se felela teng" (p.26).

- "... mme fela fa a ka ntsha mosi ka sekhurumelo ... " (p.34).
- "Makolwane a ne a ipona bonna, a ikgopoletse go ya go tlhajwa ke phefo le go kamparana le baba" (p.34).
- "... katse ya naga, e a bo e nnetse go di tlhaba ka matlho a yone a a bogale . . ." (p.36).
- "... ba nnetse mainane a makhutshwane, ba thapotse kobo segole" (p.37).
- "... ba itse fa Jeremane e tsentse lefatshe monwana mo leithlong ... " (p.40).
- "... a tsenwa ka makoa a mafatshe ao a Setebele ga ba ga utlwala ekete o latlhetse letlalo nageng" (p.70).
- "Balaodi le baruti ba basweu ba ngongorela tiro e, mme kgosi ya se ka ya ba tsaya tsia thata thata" (p.71).
- "Badumedi ba mo gakolola . . . mme ene a subela menwana ya gagwe mo ditsebeng tsa gagwe" (p.71).
- "Letsatsi lengwe le lengwe la mo tlhabela le se monate, . . . mme bogolo a jewa direthe ke bone babolai ba gagwe" (p.72).
- "Sebele II ka esi o ne a eme fa gare ga mapharagana a dinaka tsa kgokong, a leka go itumedisa makgamu a mabedi a morafe" (p.94).

6.6.8 NYALANO YA DINTLHA LE DIKAROLO

Dikarolo tsa bayokerafi e, di dumalana sentle. Mokwadi o rulagantse dintlha tsa gagwe ka matsetseleko, go tloga botsalong jwa ga Sebele II go fitlha losong lwa gagwe. Dikarolo tsotlhe di salana morago sentle ka tolamo.

6.7.0. TSHOBOKANYO

Katlego ya ga Seboni go kwala bayokerafi ya ga Kgosi Sebele II e mo pepeneneng. Go simolola mo botsalong jwa gagwe, go ralala botshelo jwa gagwe go fitlha a

ikela badimong, mokwadi o mo tlhagisitse ka matsetseleko. Bobayokerafi jwa padi e, ga bo belaetse ka gope.

Mokwadi o tlhagisa Sebele II e le kgosi e e tlhogo thata ka ntata ya go tlhoka thuto, a gapeletsa batho go rupa le mororo baruti ba pele le borraagwe ba ne ba setse ba khutlisitse mokgwa o. Le mororo go ntse jalo o mo senola a le boutlwelobotlhoko thata.

"Sebele e ne e le moutlwedi-botlhoko bogolo jang mo bahumaneging; gantsi a fitlhelwa a rekela batlhoki mo mabentleleng a Mokwena, fa gongwe a ikapola diaparo go latlhisa batlhoki matanta a bone" (p.65).

O mo tlhagisa e le kgosi e e bogale, e e busang morafe wa Bakwena ka diphepheng, mme a tshabega thata.

"Le fa a ne a tshajwa jaaka tladimothwane, go ne go le boitumelo mo motseng wa gagwe go gaisa mo metseng e mengwe . . ." (p.64).

Mokwadi o na le go senyediwa ke kamano ya gagwe le Sebele II mo tsamaisong ya kanelo ya gagwe. Sebele II e ne e le kgosi ya motse wa gagwe le fa Seboni a ne a santse a le mmotlana, mme ditiro tsa gagwe tse di kgopo o na le go di tshasa ka kgotlaomone.

"Matshwao a mantsho a a ne a tllisiwa ke mabetwakepelo, dilo tse kgosi e di ikwatlhaetseng kwa morago kwa sephiring" (p.64).

Go sireletsa ditiro tsa ga Sebele II tse di fapogileng, mokwadi a re:

"Pelo khutshwane e e mo dirileng gore a nne bofefo go isetsa motho seatla fa a mo tenne, matlhapa a a tlhapaditseng ka one . . . e ne e se dilo tse a duleng ka tsone kwa badimong" (p.65).

Ka bokhutshwane mokwadi o kgonne go re supetsa gore kgosi ke kgosi ka morafe, mme kgosi e e ganang dikgakololo e fetsa e wetse ka lemena le boteng jwa lone bo se nang selekanyo.

Ka kakaretso, puo ya mokwadi e itshekile jaaka metsi a mogobe letlhafula. O itshupile e le kgeleke tota mo tirisong ya puo.

KGAOLO 7

7.0 MOLEMA, NGAKA MODIRI

7.1 MATSENO

Mokwadi o simolola bayokerafi e ka go tlhalosa ka bophara khuduga ya merafe e mentsho go tswa kwa maleng a lefatshe la Aferika go fitlha mo mafelong a a farologanyeng a Aferika Borwa.

Morago o tswela ka go bua ka bokhutshwane ka ga botshelo jwa ga rraagwemogolo Ngaka Modiri Molema le jwa ga rraagwe, e leng Thelešo Silas Molema.

Mokwadi o dira jaana go naya mmadi maitshetlego a a lolameng a botshelo jwa motho yo a kwalang ka ga gagwe. Ka tlhago le mokgwa wa Setswana, gore re tlhaloganye motho sentle, re tshwanetse go itse batsadi ba gagwe gore ke batho ba mothale ofe.

7.2 DINTLHA TSA MAITSHETLEGO MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

7.2.1 BAANELWA MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

Bakwadi ba ba farologanyeng ba tlhagisa baanelwa ba bone ka ditsela tse di sa tshwaneng. Tota baanelwa, ntle le mo lokwalong lwa moikwadi le bayokerafi, ke batho ba go sa akanngweng gore ba kile ba tshela.

Malope (1977: 95) le ene o tlatsa ntlha e.

A. MOANELWAMOGOLO

Mo bayokerafing e, moanelwamogolo ke Ngaka Modiri Molema.

a. Ka mo mokwadi a mmonang ka teng

i. Ngwana yo o tswang mo lelapeng la tshiamo

Seboni o tlhagisa Ngaka Modiri Molema e le ngwana yo o letshego, yo o tswang mo lelapeng le le siameng tota. O tlhalosa lelapa le a tswang mo go lone, e le la bodumedi le khumo.

"A gorogela mo legang la iketlo le la khumo ya tsa mowa le tlhabologo go tsa lefatshe, la leruo la kgomo mmuwa, le la lenaga gongwe mafatshe, le tlotlo" (p. 32).

ii. Motho yo o fenngwang ke boroko

Mokwadi o tlhalosa Ngaka Modiri Molema e le motho yo o neng a rata boroko thata.

"Bamoitse ba re Modiri o ne a rata boroko thata le fa a ne a le tlhaga dilong mme bogolo a rata ba mo mosong fa phefo . . . e opela" (p. 33).

iii. Motho wa dineo tse dintsi

Go ya ka mokwadi, Ngaka Modiri Molema e ne e le motho yo o neng a abetswe dineo tsa methalethale.

"Gape Modiri e ne e le sebui, setlotli, setatalala, a na le kitso ya ditso tsa segagabo le tsa seeng" (p. 35).

iv. Ngwana yo o botlhale, yo o mafolofolo

Mo tsebeng ya 37 mokwadi o senola Modiri Molema e le motho yo o botlhale thata mo dithutong tsa sekolo, mme e bile a gaisitse bathuti ba a neng a dira nabo mo bookelong jwa Victoria mo Lovedale.

Mafolofolo a gagwe a ne a itlhalosa mo phisegong ya gagwe go rata go itse gore sengwe le sengwe go tlile jang gore se nne jaaka se ntse.

". . . o ne a sa ipone letsapa go kgarakgatshega le mafelwana a a mo tikologong go balelwa le dipolasi tsa Edinburgh, go ya go bona ka fa mmu le leruo di tlotlegileng ka teng go basweu" (p. 60).

v. **Mmadi yo o pelotshetlha**

Mokwadi o tthalosa Modiri Molema e le mmadi yo o mafolofolo , yo o pelotshetlha, yo o salang dibuka morago ka pelo e e gamuketseng botlhoko.

“Go ithuta ga gagwe ka pelo e e botlhoko go mo tliseditse maungo ka e rile legare la ngwaga wa botlhano le re fedl, gone ka 1919, Modiri Molema a tsaya sekgele ... A amogela dikirii tsa M.B.. Ch.B.” (p. 62).

Mokwadi, go supa phisego ya ga Modiri Molema mo go buiseng dikwalo a re:

“Kwa ntlong ya palela dikwalo e e fa gare ga motse mogolo, Modiri o ne a sa tlhokwe . . .” (p. 62).

vi. **Moithuti yo o ratang kereke thata**

Mokwadi o tthalosa Modiri Molema e le moithuti yo o ratang kereke ka mowa wa gagwe o o feleletseng. Sontaga sengwe le sengwe o ne a sa tlhokwe mo kerekeng.

Fa a bua mabapi le lorato lwa gagwe lwa bodumedi, mokwadi a re:

“O ne a sa lalisege ke go ithuta sepe se se lebanyeng le Lefoko le gone a le mafolofolo go thatafatsa maemo a gagwe a boreri” (p. 62).

vii. **Motho yo o bonolo, a sa rate puo**

Mo tsebeng ya 73 mokwadi o supa Modiri e le motho yo o bonolo mme e bile a tletse boikokobetso ka dinako tsotlhe.

O mmona e le motho yo o sa rateng puo.

“Modiri tota ga a mafoko maleele; setshwakga ke sone se lefalatsang mafoko a sone” (p. 73).

viii. Motho yo o itseng go tshwara sephiri

Seboni o bona Modiri Molema e le motho yo o itseng go swa ka lehunelo, bogolo thata jang ka ga dilo tse di mo amang.

Motlhang basweu ba neng ba mo katetse mo butung ya koloi, o ne a itidimalela fela, tota e kete ga go a diragala sepe.

"E rile ka letsatsi le le latelang fa ditiragalelo tsa gagwe di gasagasitswe dikoranteng, bathusi ba gagwe ba tshoga go fetisa selekanyo ka go gakgamalela boteng ba pelo ya gagwe. (p. 78).

Mo go yone tsebe e, mokwadi o tlhalosa gore ka 1941, motorokara wa gagwe o ne wa utswiwa fa pele ga ntlwana ya gagwe ya kalafi, mme selo se, sa se ame maikutlo a gagwe ka gope. O ne a ithutile go tšhotlela leswe le kobo.

ix. Motho yo o itseng go itshokela mathata

Seboni o senola Modiri Molema e le motho yo o neng a ithutile gore mathata le mathoko ke diyathoteng le botshelo.

"A ithutile go boga jaaka tonki e e se keng e supa kgalefo le go betwa ke pelo; kgalefo a e tima ka setshego le go nyenya ka metlha. (p. 81).

x. Motho yo o pelo, le modiredi wa setšhaba

Mokwadi o tlhalosa Modiri Molema e le motho yo o pelo, yo o sa okaokeng go thusa morafe fa a ka kgonang teng.

"A aga ntlo ya maitiso a batho ba bašwa mme a e bitsa gore ke Elite Hall. A e rekela diletswi tsa methalethale . . ." (p. 82).

xi. Monna wa seithati

Seboni o senola Modiri Molema e le monna wa seithati se se sa kotangweng ke ntsi. O rata dilo tse dintle, mme ke keletso ya gagwe gore batho ba bangwe ba tseye malebela mo ge ene.

“Dikotswana tsa ntlo e di ne di kwadilwe mafoko a a kgothatsang a: Matsetseleko, Boingotlo, Botho, Boikanyo” (p. 82).

Go supa go ithata ga gagwe, mokwadi a re:

“... Ngaka Molema a ikagela ntlo e tona ya Sekgowa e e dikamore tse dintsi ... E ne e pharaleitse gone mo motseng wa Mafikeng ... lesedi la dipone tsa yone le bonesetsa matlo a a gaufi le foo” (p. 83).

xii. Mogakolodi yo mogolo

Mokwadi o bona Modiri Molema e le magakolodi yo mogolo thata bogolo jang mo magosing. Gantsi o ne a gakolola magosi kgatlhanong le tiriso e e botlhaswa ya dino tse di tagang.

Mokwadi malebana le ntlha e, o tswelela ka go re:

“Kwa tlhomamisong ya dikgosi o ne a se ke a tlhokafala mme gantsi e le ene sebui se se feelelwang dibatla; a bua a ba a digele ka go boka ka maboko a a tlhamilweng ke ene” (p. 86).

xiii. Sebui sa senatla

Seboni o bona Modiri Molema e le motho yo o nang le mpho e e gakgamatsang ya go itse dipuo tsa seeng.

“... a tšhoma ka mantšwe a a tlhophilweng ka botswerere, mme a buiwa ka tsela e e supang fa se a se bolelelang bareetsi ba gagwe e le boammaaruri” (p. 88).

xiv. **Motho yo o boboi**

Mokwadi o senola Modiri Molema e le motho yo o boboi, yo o sa bueng bobo mme e bile a ilana le medumo.

"O ne a ithutile maitseo a setho mme a na le pelo e e tletseng kutlwelobotlhoko. Modumo wa dithapedi le menyanya tsone o ne a ikgapile mo go tsone e le ka ntlha ya kgodiso ya gagwe.

b. **Banelwa ba bangwe le batho ba mmona jang?**

i. **Moikgodisi yo mogolo**

Jaaka padi e, e le bayokerafi, Ngaka Modiri molema o phetse le batho ba bangwe, mme le bone ne ba na le dikgopolo tsa bone ka ga gagwe.

"Go itomola mo ke gone go tsetseng mowa wa bangwe wa gore a ka ne a ikagopolela kwa godimo go feta ba bangwe" (p. 102).

ii. **Sekao sa motho tota**

Barolong ba ga gabo ba ne ba mmona jaaka sekao sa nnete se mang le mang a ka tsayang malebela mo go sone.

"Batho ka bontsi ba tsaya malebela mo go ene; ba rutilolola matlo a bojang, ba aga a disanka mo godimo go ditena tse di besitsweng, difensetere tsa katoloswa gore phefo e e piiepa e tsene gotlhe" (p. 83).

iii. **Moreri tota, le moabi wa nnete**

Kwa kerekeng ya gagwe ya Wesele, o ne a kaega e le moreri wa dinonofu tse di gakgamatsang.

"E ne e le moreri yo mogolo wa Lefoko; a tlhaba pelo ya moreetsi gonne a rutilwe go rulaganya dithuto gore di akofe di tsene pelong" (p. 83).

Malebana le go abela kereke dimpho mokwadi a re:

"A direla kereke ka dingwaga tse dintsi a ba a fela a e reketse letlole le le thusang phuthego go opela . . ." (p. 83).

iv. Mogakolodi yo mogolo

Mo morafeng, o ne a bonwa jaaka mogakolodi wa nnete. A rarabolola mathata a batho, e bile a sa tshabe go tlhoiwa.

"Ngaka Modiri Silas Molema a tswa mogakolodi, go bomonnawe, balekane ba gagwe, le bontsalae, mo dikgannye fa dikgaga di remana ka matlape . . ." (p. 85).

Ka ntata ya fa a ne a itse go laa magosi thata, ba ne ba mo rata ba tsaya go tlotla nae e le namane e tona ya thuto.

"Dikgosi di ne di mo etela di sa lalisege ka gonne go tlotla nae e ne e le go tsena sekwele, go akantshanya nae e le go bona kgakololo ya botlhokwa" (p. 85).

B. BAANELWA BA BANGWE MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

Jaaka padi e, e le bayokerafi, baanelwa ba bangwe karolo ya bone ke e e tshetsweng moriti o o tsididi. Bogolo jwa ditiragalo bo dikologa mo tlhogong ya moanelwamogolo jaaka go setse go senogile.

Baanelwa ba, ke batshwarakgamelo tota ka ntata ya fa tiro ya bone e kgolo e le go thusa moanelwamogolo go tlhagelela sentle. Baanelwa ba ke tla ba kolobetsa ka leina la baphepafatsi ka ntata ya gore ba phepafatsa tsela ya moanelwamogolo.

i. Molema Tawana

Rraagwemogolo Modiri Molema o tlhagisiwa e le modumedi wa popota, monna yo o pelokgale bogolo thata mo ntweng.

"A sireletsa basokologi ka go ba femela mo go Kgosi Montshiwa yo o neng a ba kgoreletsa thata ka ditsela tse dintsi . . ." (p. 12).

Mokwadi o tthalosa fa Molema Tawana a ne a filwe mpho ya go tthaloganya motho mme a thusitse thata go lere tthabologo ya sekeresete mo Morolong. O tthalosiwa gape a ne a rata thuto le tswelelopele thata.

"Molema Tawana a nna a tswelela pele a tswa motho wa ntlha mo Morolong go romela bana kwa dikweleng tse dikgakala mme tse di gaufi le mawatle" (p. 13).

Go ya ka mokwadi mo tsebeng ya 15 Molema Tawana ke ene a tswang go tsaya moruti wa ntlha, e bong Moruti Joseph Ludorf, kwa Thaba Ntsho ka ngwaga wa 1850.

"Monna wa botshelo bo bo se nang selabe . . ." (p. 11).

ii. **Thelešo Silas Molema**

Mokwadi o mo tthalosa e le motho yo o letshego ka a tsaletswa mo lapeng le le itsholetseng ka 1852. Motho yo o neng a thusana thata le bogosi, bogosi bo mo ikatametsa ka ntata ya maitseo a gagwe. Seboni o mo tthagisa thata e ne e le motho yo o neng a se pelotshetlha mme a tletse pelonomi.

". . . o ne a se pelotshetlha mme a tletse pelonomi e go tweng e boloaile mmamasiloanoka, nonyane ya dinoka le melapo" (p. 28).

O tthalosiwa gape e le motho yo o neng a tshegeditse, e bile a rata segabone, le mororo e ne e le modumedi wa popota.

Malebana le loso lwa mosadi wa gagwe. Molalanyane, mokwadi a re:

"A mo ilela ka botlalo ka fa mekgweng ya segagabo . . ." (p. 30).

Ntlha e nngwe e e supang fa Thelešo a ne a tshegeditse segagabo, re mmona fa a fetsa go hutsafalela mohumagadi wa gagwe, a tsaya Khiba seantlo. Seantlo ke mokgwa wa Setswana sa lekgorokgoro.

"Mme jaana ga diragala gore Thelešo a tseye mosadi wa seantlo a bidiwa Khiba, e le morwadia Ntereke Leepo . . ." (p. 31).

Thelešo Molema o tshwantshiwa ke mokwadi e le motho yo o boutlwebotlhoko thata.

". . . Mmupi Seboni a tlhokafala mme go supa kutlwelano botlhoko, Thelešo a ya boora Seboni matshediso. Matshediso ke mongwe wa mekgwa e e neng e aga bomarafe ka go bofa dipelo tse di thubegileng" (p. 34).

iii. Ngaka Neil Macvicar

Ngaka e e tumileng mo bookelong jwa Victoria kwa Lovedale.

O tthalosiwa e le motho wa ntlha go ruta basetsana ba e seng Makgowa bookabalwetse bo bo tletseng ba Lekgotla la Kalafi la Aferika Borwa.

Mokwadi o mo tthalosa jaana:

". . . Ngaka Neil Macvicar, ramafatla yo mosesane, thupana ya moretlwa . . ." (p. 36).

iv. Anna Seikeletse Mošwela

Anna ke mohumagadi wa ntlha wa ga Modiri Molema. Motho wa seriti se se boitshegang, motho yo o bonolo yo o goletseng mo lelapeng le le siameng. Ke ngwana wa ga Moruti J. Mošwela. Fa a bua ka ga loso lwa gagwe, mokwadi a re:

"... go latlhegelwa ke mohumagadi yo o neng a le pelonolo, a filwe mpho ya go itse go tshola batho kwa ntle ga go ba tlhopha ka maemo le khumo" (p. 98).

Anna Mošwela o tlhagisiwa a le montle thata.

“... yo bontle ba gagwe bo neng bo dumadumisa makawana a mantsi, mme a le seriti se se boifisang ...” (p. 96).

v. **Lucratia Hommel**

Moanelwa yo o tlhalosiwa e le motho wa mmala mme a katogile phoka.

Ke mohumagadi wa bobedi wa ga Ngaka Modiri Molema.

vi. **Bangwe ba baanelwa**

Baanelwa ba, bone mokwadi ga a bue sepe ka ga bone, fa e se go ba umaka fela.

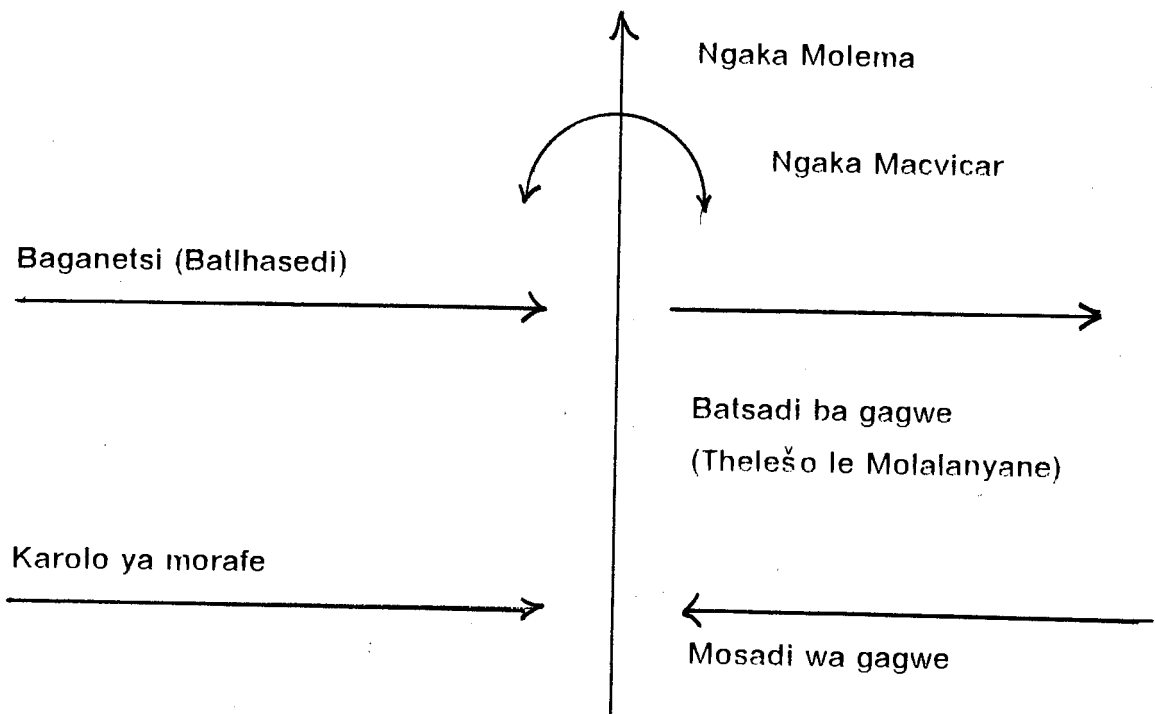
Bone ke ba ba latelang:

- **Moruti Joseph D.M. Ludorf** yo re utlhwelang fela gore o tsene mo Lotlhakane ka 1850.
- **Molalanyane:** Mmaagwe Ngaka Modiri Molema.
- **Khiba:** Mme-ka-nyalo wa ga Ngaka Modiri Molema.
- **Mmui Seboni:** Rraagwemogolo M.O.M. Seboni le tsala ya ga Thelešo Molema.
- **Moruti J. Mošwela :** Rraagwe mohumagadi wa ntlha wa ga Ngaka Modiri Molema.
- **Kaang:** Mogatsa Mmupi Seboni.
- **Ngaka Gordon:** Ngaka e e tumileng ya Mafikeng.
- **Kala:** Morwa Mmupi Seboni.

- **MmaSeleje:** Mosadi mongwe wa motse yo o neng a laya Ngaka Modiri Molema pele a ya Glasgow.
- **Mohamed Appavoo:** Monna wa Moiseraele yo o kopaneng le Modiri mo tseleng ya go ya Sekotlelane.

7.2.2 Karologanyetso ya baanelwa ka sethalo

Karologanyetso ya baanelwa ka sethalo mo go Molema, Ngaka Modiri, go ya ka sekao sa ga Greimas (1971: 165) e ka tshwantshiwa jaana:

a. Kamano ya maina a baanelwa le ditiro

Ga go na kamano epe mo gare ga maina a baanelwa le ditiro tsa bone, fa e se leina la ga Modiri fela. Jaaka leina la gagwe le bua, e ne le modiri tota, a direla setšhaba ka boineelo jo bo gakgamatsang.

“A swela temeng ya botshelo a direla magagabo, a swa e le mogale, motlhabani wa nnete ka leina le le phatsimang jaaka naledi ya meso” (p. 87).

7.3.0 NAKO MO GO MOLEMA. NGAKA MODIRI

7.3.1 PAKA

Fela jaaka mo dibayokerafing tse dingwe tsa gagwe, mmogo le lokwalo lwa moikwadi, Seboni o pakafaditse ditiragalo tsa bayokerafi e. Paka e bayokerafi e, e tlhagisiwang ka yone, ke e e fetileng gone boammaaruri ke gore e kwadilwe morago ga loso lwa moanelwamogolo, mmogo le baanelwa ba bangwe.

Ditiragalo di somolola ka botsalo jwa ga Modiri Molema ka ngwaga wa 1891 mme di khutla mo ngwageng o a iketseng badimong mo go one wa 1965.

Temana e e latelang e tlhalosa nako e, sentle:

"Ga lela bana le bagolo ka naleli ya bone e ne e kottlomeletse ruri, e kottlometse e ile badimong, ya sia lefatshe . . . kgwedi ya Phatwe e le lesome le boraro ngwageng wa 1965" (p. 105).

Temana e e latelang e tiisa boammaaruri jwa tiriso ya paka e e fetileng mo bayokerafing e:

"Tirelo ya kereke le thero di ne di tshwerwe ke Moruti R.A.M. Thema, tlhogo ya Kereke ya Wesele mo Mafikeng . . ." (p. 105).

Sekao se sengwe ke se:

"Ba ba neng ba tshedile ka dithuso tsa gagwe ka ditsela tse dintsi, tatlhegelo ya bone ya nna e kgolo gantsi" (p. 105).

7.3.2 MALATSI LE NAKO YA LETSATSI

Mokwadi o dirisa dinako tse di farologanyeng a laolwa ke mabaka.

Dikao tse di latelang di sedimosa ntlha e, sentle:

"Mo mosong mongwe le mongwe, fa koko ya ntlha e taolola molala e eme ka monoto o mogolo . . . e bo e raya Modiri le Kala gore ba tsoge" (p. 33).

Fa a bua ka ga kgorogo ya ga Modiri kwa sekolong mokwadi a re:

"E rile malatsi a ise a fete a le mantsi a gorogile mo Lovedale a ya go ikopela go balaodi . . . go dira kwa sepataleng sa Victoria se se neng se le tsamaisong ya moitseanape wa Ngaka Neil Macvicar" (p. 36).

Mokwadi o umaka nako e Modiri a tlogileng ka yone go ya moseja ka mafoko a:

"Mosepele o simologile nakwana ya letsatsi le simolola go kokobela . . . (p. 44).

Mokwadi o tswelela ka go supa nako jaana:

"Ka letsatsi la boraro a le tereneng o ne a tsoga ka mahube a naka tsa kgomo mme a fithela a raletse lefatshe le lešwa le le tsididi" (p. 45).

Fa a tswelela pele, go tthalosa loeto lwa ga Modiri Molema, mokwadi a re:

"Letsatsi e ne e le Labone, kgwedi ya Lwetse e rogilwe mme bosigo boo Modiri a robala mo sekepeng . . ." (p. 48).

O tthalosa nako gape jaana:

"Letsatsi la Labotlhano le tllhabile le itumela le binabina le tswa le šakgadiitse bogale ba marang . . . ba ba neng ba ya go dumedisisa morwa Molema, Modiri" (p. 48).

Fa a tthalosa kgorogo ya sekepe mo ditlhakatlhakeng tsa Grand Canary, mokwadi a re:

"Ditshupanako tse ditona tsa opelaka nako ya bone ga tsoga lesukasuke . . . go fithela ba ema kwa ditlhakeng tsa Grand Canary malatsi a a some le motso" (p. 50).

O tswelera ka go re:

"E rile letsatsi le re le iphitlha ka kwa ga majwe a bophirima, sekepe sa ga Molema . . . mo eketeng se rwesitswe morwalo o se fetile" (p. 55).

Malebana le loso lwa ga Modiri, mokwadi o tihalosa ka mafoko a:

"Phitlho ya gagwe e ntse ka la botlhano kgwedi ya Phatwe e tlhola la masome mabedi . . ." (p. 105).

Boammaaruri ke gore nako ke selo sa botlhokwa thata mo tsamaisong ya bayokerafi. Ditiragalo tsotlhe tsa bayokerafi di bofaganye le nako.

7.3.3 NAKO YA DINGWAGA

Go kgabaganya bayokerafi e, mokwadi o tsamaya a umaka dingwaga tse di rileng tse ditiragalo di diragetseng mo go tsone.

Ka go latela tsela e, mmadi o kgona go tihaloganya sentle gore tiragalo e e rileng e diragetse ka ngwaga ofe.

Dikao tse di latelang di malebana:

"Molema Tawana . . . a romela ngwana wa gagwe, Theleso, kwa sekweleng gone kwa Healdtown ka ngwaga wa 1877" (p. 18).

"E rile sekwele seo se se neng se butswa ke mong wa sone ka 1878 . . . sa tsewa ke baruti ba Wesele ka 1888 . . ." (p. 18).

"Ngaka Modiri Silas Molema o tsaletswe kwa Mafikeng ka ngwaga o monamagadi wa 1891 . . ." (p. 32).

Mokwadi fa a bua ka bomadimabe jo bo neng jwa wela Ngaka Modiri Molema fa a ne a katetswe ke basweu mo butung ya koloi a re:

"Se se mo diragaletse ka 1934. E rile gape ka 1941, motokara wa gagwe o montle o mosetlha . . . diswapelo tsa basweu tsa utswa motorokara o a neng a o palame fela dikgwedi di le thataro" (p. 78).

Mo tsebeng 91, mokwadi o tlhalosa fa Ngaka Molema a kwadile buka ka ngwaga wa 1924.

"Mo ntweng ya Maesimane le Maburu ka dingwaga tsa 1899 - 1902 e ne e le Barolong ba ga Kgosi Montshiwa ba ba neng ba tlhabana . . ." (p. 92).

"Go ne ga fitlhelwa a ne a setse a baakanyeditse dikwalo di le pedi kgatiso e bong Montshiwa 1815 - 1896 (Barolong Chief and Patriot) . . . Tsoopedi di papasitswe a setse a seyo mo ngwageng wa 1966" (p. 91).

"Lekwalonaya le le neng le tshotse go tlhe mo setlhogo sa lone e ne e le **Healdtown** 1855 - 1955 (A scrap of History)" (p. 94).

7.3.4 DITIRAGALO MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

Modiri Silas Molema ke morwa wa ga Thelešo le Molalanyane Molema mme o tsaletswe kwa Mafikeng ka ngwaga wa 1891.

Batsadi ba gagwe, go utlwala ba ne ba itsholetse, mme e bile e le barui ba kgomo e telele. Modiri Silas Molema o tsene sekolo mo gae le Kala Seboni.

Bayokerafi e, e ikaegile ka botshelo jwa moanelwamogolo, e bong Modiri.

Fa a fetsa dithuto tsa poraemari batsadi ba ne ba mo romela kwa sekolong se se tumileng sa Healdtown kwa Kolone.

Fa a se na go wetsa dithuto tsa borutabana, a ya go ruta kwa Teemaneng.

"Ka pele lenyora la go tswelala pele thutong la mo golela mme a phutha ditsagagwe a boela kwa sekweleng sa tumo sa Lovedale go ya go bala matiriki . . ." (p. 34).

Go utlwala gore Modiri o ne a fitlha a bala le go ithuta ka tlhoafalo mme a falola ditlhatlhobo tsa gagwe sentle.

Fa a se na go thubaganya lokwalo lwa materiki a romelwa kwa lefatsheng la Masekotšhe kwa yunibesiting ya Glasgow go ya go ithutela bongaka jwa kalafi.

E rile ka ngagwa wa 1919 a wetsa dithuto tsa gagwe tsa bongaka gone kwa Glasgow.

Malebana le ntlha e, mokwadi a re:

“... ka e rile legare la ngwaga wa botlhano le re fedl, gone ka 1919, Modiri a tsaya sekgele, a rweswa kola ya phenyo . . .” (p. 62).

Morago ga dithuto tsa gagwe moseja ga mawatle, o dira mo maakelong a Masekotšhe dingwaga di ka nna pedi.

Ka ngwaga wa 1921 rraagwe, Thelešo, o mo kopa gore a tle gae, a tle go dira mo Mafikeng. Rraagwe fa a mo kwalela o ne a re:

“Ke godile, e bile, tsamao ya ga mmago e nkoafaditse mo go bileng ga ntsenya bodutu ntswa ke se motho yo o tlhologileng a le jalo. Batho ba ga eno ba go lebeletse ka matlho a mahibidu, ba a go lelela ...” (p. 66).

Modiri o ne a tla gae, a fitlha a dira ka manontlhotlho mine, mo gare ga tse dingwe, a nyala mosetsana yo a neng a mmeile letlhokwa pele a ya moseja. Mosetsama yoo e ne e le Anna Mošwela.

Ka ngwaga wa 1937 lenyalo la bone la thujwa ke loso lwa ga Anna. Morago Modiri a nyalana le mohumagatsana Lucratia Hommel. Mokwadi fa a bua ka ga mosadi yo, wa bobedi wa ga Modiri a re:

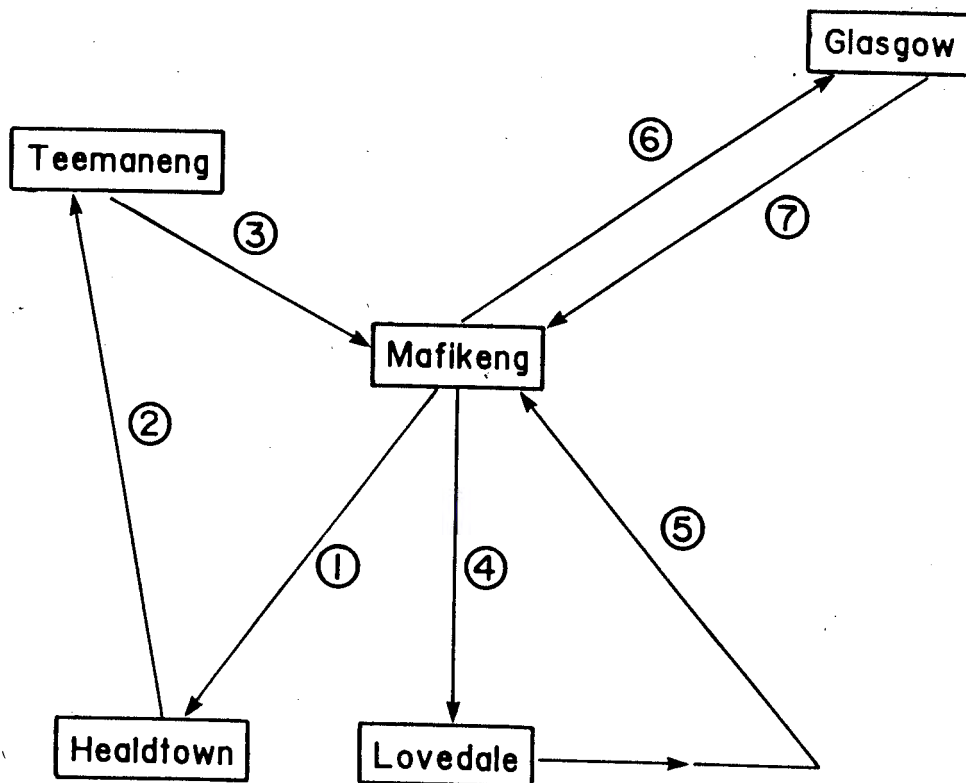
“O ne a ngadile monywe, a bopegile sefathogong, a tshwanelega ka gotlhe, a goletse mo tlhabologong ya bophirima” (p. 98).

E rile ka ngwaga wa 1965, Ngaka Modiri Molema a ikela badimong, a tlogela mohumagadi wa gagwe le bana ba babedi.

Mokwadi fa a tlhalosa loso lwa gagwe, a re:

“Ga lela bana le bagolo ka naledi ya bone e ne e kotlometse e ile badimong, ya sia lefatshe . . .” (p. 105).

7.3.5 KAROLOGANYETSO YA DITIRAGALO KA SETHALO

Kgolagano e e mo gare ga ditiragalo, nako, tikologo le morero e tlhagelela sentle mo tlhalosong ya ditiragalo tsa bayokerafi e. Mokwadi o atlegile go tlhagisa ditiragalo tsa bayokerafi e, ka matsetseleko le ka tlhatlhamano e e tshwanetseng.

7.3.6 TIKOLOGO MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

Tikologo, mo bayokerafing, ga e kgaogane ka gope le dintlha tse dingwe tsa maitshetlego. Mokwadi o tlhalosa ditikologo tse di fapaaneng mo botshelong jwa ga Ngaka Modiri Molema. Fa a tlhalosa tikologo e a tsaletsweng mo go yone, Seboni a re:

"A gorogela mo legaing la iketlo le la khumo ya tsa mowa le tlhabologo go tsa lefatshe, la leruo la kgomo mnuwa le la lenaga gongwe mafatshe, le tlollo" (p. 32).

Mo go yone tsebe eo ya 32, mokwadi o tlhalosa fa ngaka Molema a godiseditswe mo tumelong. Ga go makatse fa a ile a kgatlhegela Lefoko la Modimo mo botshelong jwa gagwe jotlehe, a bo a fetoga moreri wa lone.

Tikologo e nngwe e Modiri Molema a iphitlhetseng mo go yone ke ya thuto le dibuka, fa a se na go amogelwa kwa dikolong tsa Healdtown le Lovedale.

Ditikologo tse di a amana, gone o kgonne go ya sekolong ka ntata ya khumo ya batsadi ba gagwe.

Kala, tsala ya gagwe, o ne a retelewa ke go tswelela pele ka ntata ya go nna dikobo dikhutshwane ga batsadi ba gagwe.

Malebana le ntlha e, mokwadi a re:

"Khumo ya ga rraagwe ya dikgomo e ne e ile le bolwese ba renepese mme masalela a itseelwa ke magodu le badisa le malope a a itseng go jela batlholagadi le bana ba bone ba banye" (p.34-35).

Mo Healdtown le Lovedale o iphithela a le mo tikolong ya dibuka moo tirokgolo e leng go iphetola tsala ya tsone fela:

Go tlhalosa tikologo e, ka botlalo, mokwadi a re:

"Modiri a ithuta ka tlhwaafalo go gaisa pele, a le botlhale ba go gotsa ba ga gabo; a tlotlile tiro ya diatla nakong ya a ikhutsitse diwalong . . ." (p. 35).

Tikologo e nngwe e e gakgamaditseng Modiri thata, ke kwa Kapa fa a le mo loetong lwa gagwe go ya moseja. O ne a gakgamadiwa ke maswe a District Six.

". . . a solofetsa gore o tla re a boa a dire bojotlehe ba gagwe go ruta tsela ya go tshela sentle mo bophepheng le phuthologong ya madi" (p. 49).

Morago tikologo ya ga Modiri e tsamaya le nako, e a fetogo fa a fitlha lefatsheng la Masekotšhe go ithutela bongaka kwa yunibesiting ya Glasgow.

Ntle le gore ke tikologo ya dikwalo le thuto, yunibesiti e, e dikaganyeditswe ke maphatsiphatsi a motsemogolo wa Glasgow.

Mo yunibesiting e, Modiri a ithuta botshelo jo bošwa.

“A bula matlho a tlhaloganyo, a ithuta tsela tsa go tshela sentle le ba meraferafe, . . . o ne a sa ipone letsaba go kgarakgatshega le mafelwana a a mo tikologong go balelwa le dipolasi tsa Edinburgh” (p. 60).

Fa a ya pele le go tlhalosa tikologo e, mokwadi a re:

“A gakgamala go fitlhela Basweu ba ruile dikgomo tsa letsopa la mmannete, di se dintsi mme fela di na le molemo le thuso go bone” (p. 61).

Kwa bokhutlong, Modiri Silas Molema o boela mo tikologong e a tlhagetseng mo go yone ya Mafikeng mme o boya e le ngaka.

Tikologo e e fapaanang gotlhegotlhe le e a neng a e itse pele a kgabaganya mawatle. Bangwe ba a mo itumelela, mme jaaka e le tlwaeloo mo gae, bangwe dipelo tsa bone di phophoma botlhole jwa lefufa. Modiri o leka go tswalela dilo tse matlho, mme o dira tiro ya gagwe ka boineelo jo bo usang pelo.

“Le mororo Ngaka Modiri Silas Molema a ne a badile lekwalo la Dikwalo . . . a bile a ipaletse lefoko la mogologolo le le reng “Moporofeta ga a na tlotlo kwa ga gabo” ga a ka a tseela lefoko le pelong” (p. 75).

Mo go yone tikologo e, re bona basweu ba tikologo ba mo tthamela kola. Ba mo tsenya mo butung ya koloi ba mo tsola ditswalo. ba mo sotla.

“Ba mo phoronya ba mo tsenya mo butung ya motokara wa gagwe . . .” (p. 78).

Morago basweu bangwe ba mo utswetsa sejanaga sa gagwe fa ntlong ya gagwe ya botlhatlhobelo.

“... diswapelo tsa basweu tsa utswa motokara . . . a o palame fela dikgwedi di le thataro” (p. 78).

7.3.7 KANELO MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

Fela jaaka mo dibayokerafing tse dingwe, mo go Molema, Ngaka Modiri, kanelo e dirwa ke mokwadi ka boene. Mokwadi o tlhagelela jaaka moanedimogolo.

Mmadi o tlamega go bona moanelwamogolo ka leitlho le moanedimogole a mmonang ka lone. Ponalo e Modiri Molema a tlhagelelang mo go yone, ke e mokwadi a eletsang a ka bonwa ka yone.

Mokwadi o tlhagisa Ngaka Modiri Molema e le sekao se a eletsang batho ba bangwe ba ka se sala morago. O mo senola e le motho yo o letshego e le ruri.

“Ka a ne a filwe mpho ya go bua dipuo tsa seeng ka pelafalo le botswerere, a natefelela bontsintsi mo bo bileng ba rutlarutlana . . . (p. 60).

Re mmona gape, ka leitlho la moanedimogolo a tlhagelela mo ponalong, e le motho yo o lebelo e keteng la mmutla.

“O ne a se lebelo, a tsewa ka phefo fa a siana, e le ene mmasekgantshwane wa kgwele ka a ne a le setswerere mo go tileng . . .” (p. 35).

Mokwadi mo kanelong ya gagwe o tlhagisa Modiri Molema e le motho yo o amogetseng ka bottlalo gore botshelo ke tlhakantsukwe ya monate le botlhoko. O senolwa e le motho yo o itseng gore monna ke nku o lelela teng. Moanedimogolo o atlegile go mmaya mo ponalong e. le mokwadi a tlamegang go mmona ka yone.

Fa a bua ka go mela dinao ga sejanaga sa gagwe, Seboni a re:

“Le yone tatlhegelo e ga e a ka ya tshikhinya mowa wa gagwe mo tirelong ya batho le fa e le go totisa letlhoo mo pelong ya gagwe . . .” (p. 78).

Fa Ngaka Modiri Molema a se na go tsiediwa ke basweu mo ga gagwe bosigo, mokwadi a re:

“Le yone e tiragalo ya bofelo ya bomadimabe e, ga e a ka ya fetola botho ba gagwe le fa e le go medisa letlhoo le bogalaka mo pelong ya gagwe” (p. 80).

Fa a se na go gololwa mo molatong wa go tlola molao wa bongaka, mokwadi malebana le ntlha e, o mo tthagisa mo ponalong ya gagwe e le modumedi wa popota.

“O ne a ikokotlela ka thobane e e thata ya more o o kwenneng ya tumelo mo tshireletsong ya Mmopi wa botlhe le tsotlhe” (p. 81).

Moanedi o tthagisa Ngaka Modiri Molema e le motho yo o neng a sa rate go tlhola a atlhome jaaka legakabe. Puo e telele mo go ene e ne e le moila mme e bile a katogile masomo a batho a a ratang go tlhola a a atlhome ka dipuo tse di telele.

“Ngaka Molema e ne e se motho yo o buang thata, a le boi mme a rata go nna a ikefile mo masomong” (p. 102).

Mokwadi o dumela gore go katoga batho fa, ga gagwe ke gone go dirileng gore bangwe ba gopole fa a ne a ikgodisa.

Ke dumela gore kamano ya mokwadi le moanelwamogolo, ke yone e dirang gore a leke ka metlha go mo sireletsa fa a utlwile sengwe se se kgopo ka ene.

Boammaaruri ke gore mokwadi o ne a itsanye nae thata.

Motlhang a neng a isitse mosadi wa gagwe, Anna, dingakeng kwa Gouteng, ba gorogetse fa go ene.

Mokwadi a re:

“Ka nna mongwe wa ba ba tshego segolo setona go bona mme, Mohumagadi le Ngaka letsatsing le ba fitlhileng mo Gauteng” (p. 97).

Kamano e, le moanelwamogolo ke yone e dirang gore moanedimogolo a bone Ngaka Modiri Molema a se na phoso epe, mme mmadi le ene o gapeletshega go mmaya mo ponalong e mokwadi a mmeileng mo go yone.

Fa a bua ka ga loso lwa gagwe; mokwadi o bua e kete ene Ngaka Modiri Silas Molema o ne a lelelwa go gaisa batho botlhe ba ba kileng ba tshela ka fa tlase ga letsatsi.

“Morafe otlhe o o agileng Mafikeng wa oba ditlhogo o lela; ga lela basweu, ga ithubaganya bantsho; ga lelela godimo Bannala, Malutia a lela sekgamatha; ditsala, bamorati le bamotlhoi ba bofagana selelong” (p. 105).

7.3.8 MORERO MO GO MOLEMA, NGAKA MODIRI

Ka bayokerafi e, mokwadi o leka go tlhagisa molaetsa wa gore lelapa le le siameng, le le ikaegileng ka bodumedi, le kgona go ntsha ngwana yo a ka nnang sekao mo bathong.

Ntlha e nngwe e e tlhagelelang mo morerong wa bayokerafi e, ke gore motho le fa a ka nna le namane e tona ya thuso mo setšhabeng, go na le ba dipelo tsa bone di tletseng lefufa kgatlhanong le ene, bogolo jang fa a direla batho ba ba mo itseng, ba a godileng nabo.

Go sedimosa ntlha e, mokwadi a re:

“Batswana ba na le polelo e e reng le kile la apewa le lejwe mo pitseng e le nngwe fela, ga butswa lejwe lone la sala” (p. 20).

O tswelala gape mo tlhalosong ya gagwe ka go re:

“Ga go na phokolo epe ya motho e e ka le fetang mo go busetseng morago; le itsa go tsaya malebela ka le tsamaya le letlhoo mine le a fofatsa le time tlhaloganyo le kakanyo” (p. 20 - 21).

Molaetsa o mongwe o mokwadi a eletsang go o tlhagisetsa mmadi ke gore mo gontsi tlhako ya morago e gata mo go ya pele e gatileng teng.

Fa a bua ka mokgwa o Thelešo Silas Molema a neng a nyoretswe thuto ka teng, mokwadi a re:

“Maikaelelo a gagwe a feta fa rraagwe a neng a fitlhile teng; a ikaelela go isa ba gagwe le kwa moseja ga mawatle a mabududu” (p. 23).

Molaetsa o tswelela ka go lemotsha mmadi gore thuto le tswelelopele di tsamaya le maitseo.

“Maitseo ke mpho ya botlhokwa mme e e eletsegang gantsintsi; ga e abelwe mongwe le mongwe ntswa e le one a a farologanyang motho mo diphologolong ka a tsamaya le tlhaloganyo” (p. 26).

Mokwadi o tswelela ka go naya mmadi molaetsa wa botlhokwa wa gore thuto ya Bophirima ga e a tshwanela go latlhisa motho setso le tlhago ya gagwe. Setso ke tsamma e morutegi a tshwanetseng go ikokotlela ka yone go fenyathata a botshelo. Mo tsebeng ya 31 mokwadi o re lemotsha gore le mororo boora-Molema ba tlisitse tlhabologo kwa Mafikeng, setso ba ne ba sa se latlha. Ka ngwaga wa 1918, Thelešo Silas Molema o ne a tsaya mosadi seantlo a bidiwa Khiba. Selo se, ke bopaki jwa gore o ne a tlotla segagabo.

Fa Modiri a bolola go ya moseja, re bona Thelešo a bitsa baagisanyi ba gagwe go tla go mo tshologa mokgosi mo go layeng ngwana pele a ya le naga.

“Gakologelwa, ka dipaka tsotlhe fa o le koo kgakala kgakala gore o Morolong wa gooraTshidi. O tsamaye o ntse o gakologelwa gore Barolong booSeleka le bone ba lebeletse ngwana wa bone yo o rometsweng go ilhutela bongaka kwa Sekotlanelane go boa go tla go nna ngaka ya bone” (p. 39).

Mokwadi mo morerong wa bayokerafi e, o rata thata go tlhagisetsa mmadi maatla a go ikanya Modimo mo matsapeng otlhe a motho o a tsayang.

MmaSeleje o laya Modiri Molema ka mafoko a:

"Ngwanaka, o tsamaye le Ramasedi, a go eme nokeng, o fete o ikgaoganye le balekane ba ba sa rateng tiro fela jaaka o ne wa dira kwa dikweleng tsa lefatshe leno . . ." (p. 39).

Mo molaetseng wa morero wa bayokerafi e, mokwadi o re lemotsha gore a thuto e se fapose ngwana mo kutlong ya batsadi. Ka na boammaaruri ke gore, o sa utlweng wa batsadi, o tla utlwa wa manong. Modiri o atlegile ka a ne a tlotla le go tshegetsa molao wa batsadi ba gagwe.

Pele a bolola go ya moseja o baya Anna Mošwela letlhokwa, ka kgakololo ya batsadi ba gagwe.

O, ke mokgwa o o tumileng thata wa Setswana sa lekgorokgoro. Ngwana wa mosimane ga a ipatlele sego sa metsi; o a batlelwa gore a fapoge metlapa le bana ba bo-mmampipi.

William Crisp (1896: 20) o gatelela boammaaruri jwa ntlha e, fa a re:

"A man does not marry the woman of his own choice, but one who is selected for him by his family."

Mo morerong wa bayokerafi e, go mo pepeneneng gore moanedimogolo o eletsa fa bana ba Batswana ba ka tsaya malebela mo go ngaka Molema, mme bagolo bone ba ka dira jaaka Thelešo le Molalanyane Molema.

Le mororo mo tsamaisong ya morero wa bayokerafi e, mokwadi a leka go ruta mmadi, mokgwa o, ga o a totomala thata jaaka mo lokwalong lwa gagwe lwa moikwadi mmogo le dibayokerafi tse dingwe tse pedi tsa gagwe.

Fa a tlhalosa maferefere a a neng a rata go lotlhanya Molema Tawana le Kgosi Montshiwa, mokwadi a re:

"Ba kae ba ba ka iphuthelang balatedi ba ba busa, ba ba sireletsa dintweng, ba ba ruta botho le tumelo ya segabone . . . go ba neela bomogoloa bone ba tsalo ya nyalo ya lefufa?" (p. 11).

Morero wa bayokerafi e, mokwadi o o wetsa ka go gakolola le go ruta babadi, fa a re:

"A tsamaya ka pitso morwa Molema, Ngaka le modiredi mme tsotlhe tse di molemo tse a di simolotseng tsa sala di bua leina la gagwe . . . Le lona nnang dipone tse di tukang thata le bonesetse ba ga lona" (p. 107).

Setaele se sa go ruta mmadi se koafatsa maemo a dikwalo a dipadi tsa ga Seboni. Go ya ka kakanyo ya me, mmadi o tshwanetse go tlogelwa gore a itschenkele thuto mo lokwalong, e seng go mo amusa jaaka lesea.

Le mororo go ntse jalo, mo bayokerafing e, mokwadi o atlegile ntle le pelaelo go naya ponalo e mmadi a kgonang go bona Ngaka Molema Modiri ka yone jaaka sekao sa motho yo mang le mang a ka eletsang gore ngwana wa gagwe a tseye malebela mo go sone.

7.3.9 DINTLHA TSA PUO

Seboni o na le methalethale ya mafoko a a a dirisang go tlhagisa molaetsa wa gagwe ka bokgabale.

7.4.0 MEFUTA LE TIRISO YA MAFOKO

a. Maadingwa

Fela jaaka mo dipading tse dingwe tsa gagwe. Seboni o itekile go dirisa puo e e phepa, mme maadingwa o a dirisa fela fa go tlhokafala.

"A bitsa ya gagwe gore ke **Koranta ya Betswana** mme a bo a sa fose gonne e ne e phenyekolola, e ruta, e tlhalosa . . ." (p. 25).

Leadingwa le dirisitswe ka bomo le ka katlego ka e le puo e e tlwaelegileng fa re bua ka ga dikgang.

Mo tsebeng ya 24, mokwadi o dirisa lefoko **dipata** boemong jwa 'ditsela'. O tswelela gape go dirisa maina a Sethosa, e leng **Monti le Bhayi**.

O a dirisitse ka tolamo ka ntata ya fa re se na maina a Setswana a ditoropo tse.

"... dipula tsa medupe di sa ntse di itsiwe, di na matsorotsoro, medupe e thibile e kete mesi ya magala a **setenkole** mo makeišeneng mantsiboa le mosong" (p. 32).

Mo tsebeng ya 33 mokwadi o dirisa lefoko, **dilekere** boemong jwa 'dimonamone'.

"... khumo ya ga rraagwe ya dikgomo e ne e ile le bolwetswe ba **renepese** boemong jwa 'leroborobo'" (p. 35).

Fa a bua ka ga ngwana wa Barolong booSeleka, mokwadi a re:

"... yo o rometsweng go ithutela bongaka kwa **Sekotlelane**..." (p. 39).

Leadingwa le, mokwadi o le dirisitse ka kgapeletshego le tshwanelo ka go se le lengwe le le tshwanetseng go le gaisa.

Fa a umaka dinkgamonate tse makgarebe a neng a di itlotsa go gogela Ngaka Molema, o dirisa mafoko **refentlele** le **diphaotara**.

Mo tsebeng ya 46, mokwadi o dirisa lefoko **Khamphani** boemong jwa 'setlamo'.

"... fa e le gore e tla re 'fobalofa' a ise a iteyo re bo re bile re le fa" (p. 49).

Mokwadi o ka bo a diritse lefoko le le tlhapileng la Setswana, e bong 'lesomepedi'.

“... gongwe Modisakgoro a biletsa kwa **Holong** ya Kokelo pele ga gago bahumanegi ba bantsi ba ba tla bong ...” (p. 64).

A ka bo a diritse lefoko 'ntlolehalahala'.

Mo tlhalosong ya boineelo jwa ga Ngaka Edward Jenner, Seboni a re:

“... ke eng a sa ye Lontone a tla a kgona go gelela madi ka **diemere** a huma ka pele ...” (p. 65).

Ga ke bone lebaka le le ka usang pelo, gore ke eng mokwadi a fapoga tiriso ya lefoko le, 'dikgamelo'.

Mo tsebeng ya 77, mokwadi o dirisa leadingwa le, **dipata** boemong jwa 'ditsela'.

“Ka a ne a tlwaetse go nna a ba etela mo dipolasing tsa bone, a dumisa **motokara** a tsamaya le bone” (p. 78).

Lefoko le le tlhapileng la Setswana ke 'sejanaga'.

Mo tsebeng ya 83, mokwadi o dirisa lefoko **dikamore** boemong jwa diphaposi.

Mo tsebeng ya 90, mokwadi o dirisa lefoko **sentšhuri** boemong jwa 'palokgolo'.

Fa a bua ka ga loso lwa mohumagadi wa ntlha wa ga Ngaka Modiri Molema, Seboni a re:

“Mafikeng a tetesela mo dikgareng tsa gagwe, le motse wa Gauteng wa gwaswa polelo eo ya kutlobotlhoko e buiwa mo **detereneng** le mo **dibaseng** tse di rweleng matshwititshwiti a meraferafe” (p. 97).

Mokwadi o ne a se na go ka dira ka mokgwa ope, ka go se na maina a a tlhapileng a dirori tse.

b. **Maboeletsi**

Seboni o na le tshekamelo e kgolo thata ya go dirisa maboeletsi jaaka re bone mo dibayokerafing tsa gagwe tse di fetileng, mmogo le mo lokwalong lwa moikwadi.

Fa a tthalosa tidimalo ya bosigo, mokwadi o dirisa polelo e:

“Fale le fale poromo ya mokgwerwana wa ntšwa e ne e gagolaka **sebakabaka**” (p. 41).

Maboeletsi a mangwe a a dirisiwang ke a:

“E rile bangwe ba putsaputsa dikeledi . . . bangwe ba innetse go mo **akgaakgela** disakatukwana tsa tumediso . . .” (p. 45).

“Modiri a bona a sala a sisimoga mmele fa a bapisa **maphatsiphatsi** a Kapa le bophepa ba yone le bokwamorago . . .” (p. 49).

“Dikeledi tsa **mefutafuta** tsa tshologa, mme go le gontsi tse di tshologelang Modiri Seetsele Molema” (p. 50).

“. . . ga bo go fedile ga letsatsi leo gone . . . jaaka koma eo e fela **kutukutu** ya dienjine . . .” (p. 51).

Fa a tthalosa loeto lwa ga Modiri Molema go ya moseja mokwadi a re:

“. . . dinaledi di ne di **nyedimanyedima** gareng ga mogopo o o ba khurumeditseng . . .” (p. 52).

Mokwadi fa a tthalosa motse wa Las Palmas mo setlhakatlhakeng sa Grand Canary, a re:

“Tulo eo e ne e tletse ba mmala, bontsi bo apere **bosweusweu**, ba rwele dihutshe tse dintsho . . .” (p. 52).

“... di **ngapangapa** maseka a yone ka dinala tse di sa foseng ...” (p.52).

“... ba ipharologanya go **bameraferafe** ka sengwe, e seng fela mpho ya boitsayanape ...” (p. 52).

Fa a bolela ka go palama sekepe go tloga mo setlhaketlhakeng sa Grand Canary, Seboni a re:

“... le ene a latela **matshwititshwiti** a fologela kwa tlase ga sekepe a ko a ye go **gatagata** mmu wa setlhake” (p. 53).

Mo go yone tsebe e, ya 53, mokwadi a re:

“... ba supa nonofo ya tlhaloganyo e e sa atiseng go **bonwabonwa** fela mo merafeng ya ba e seng basweu. Ke ka moo se ba neng ba se rekisa e neng e le **magasigasi** a a rothisang mathe a keletso” (p. 53).

Mo tsebeng ya 69 mokwadi o tswelela ka go re:

“Fa sekepe se se palangwa ke ngaka Molema se se na go **lemaka** se **phatlolaka** dikgaphatshego, se hudua madiba a a boteng **gantsintsi**, se **huhumela ditsuatsue** ...”

Fa a tlhalosa kgorogo ya ga Molema fa a amogelwa a tswa moseja, mokwadi a re:

“Bokgaitse die ba ne ba **tlhakatlhakanye** le morafe ba le **matlhagatlhaga** a a supang boitumelo le tuduetso” (p. 72).

Tiriso ya maboeletsi e naya puo ya mmadi molodi o o monate mme maemo a bayokerafi e, a tsholetsege.

7.4.1 BOKAO

7.4.2 BOTSHWANTSHI

Go natetsha puo ya gagwe, mokwadi o dirisa botshwantshi.

Go ya ka Brown (1966: 1) botshwantshi bo ikaegile ka papiso. Fa motho a bapisa dilo di le pedi, ke gone botshwantshi bo tlhagelelang sentle, bo tswelang mo pepeneneng.

Mokwadi o tsholeditse maemo a puo ya gagwe le go e dira gore e tloge mo maemong a tlwaelo ka go dirisa dikapuo tse di latelang:

a. Pheteletso

Pheteletso e dirisitswe ke mokwadi ka Ishisimogo go gatelela le go totomatsa dintlha tse di rileng. Le mororo fale le fale a batlile go tepa tema, tsela e a e dirisitseng ka yone, e usa pelo e le ruri.

Fa a tlhalosa semelo sa ga Molema Tawana, mokwadi a re:

“Monna wa botshelo ‘bo bo se nang selabe’, wa nonofo e e sa fokoleng . . . a le botlhale ‘go gaisa lephoi gantsintsi’, bogaleng ‘a gaisa tau’ . . .” (p. 11).

“Morago ga tse gongwe go tle pula e e boitshegang e tshale metsi ka bokete bo e keteng ‘magodimo a bulegile’ go bulela morwalela oo” (p. 26).

Fa a tlhalosa bophepa jwa gempe ya ga Kebanyatse Montshiwa, mokwadi a re:

“Hempe e ne e le ‘boswen ha sefokaboleya’ . . .” (p. 48).

Mokwadi fa a tlhalosa boidiidi jwa batho mo phologelong a re:

“A isa matlho kwa tlase . . . a fitlhela ‘e se motho, e le mmu le matlakala’ . . .” (p.70).

Fa a tlhalosa bokgabale bo Ngaka Molema a neng a itse dipuo ka teng, mokwadi a re:

"Fa go bua ene ditsebe di ne di reetsa ka tlhwaafalo, gone go ne go bua segogotlo, go bua sebui sa dikgabisa puo, sa mafoko a mantle a a monate 'o o gaisang wa tswina ya dinotshe'" (p.88).

Mokwadi o tswela ka go re:

". . . ba Legare la Aferika, gareng ga matsha a a boitshegang a a boteng 'bo se nang selekanyo'" (p.89).

". . . mme la nja le sikere tlhobolo e e tlhometsweng ka sabole e e bogale 'bo sisimosang mmele'" (p.66).

b. Mothofatso

Sekapuo se, mokwadi ga a se dirisa thata.

Fa a bua ka meferefere e e neng ya tlhagelela kwa Mafikeng ka ngwaga wa 1881, mokwadi a re:

". . . mme o mogologolo o fitlha tlhogo ya one ka ditlhong ka ntlha ya ditlhabisa ditlhong tsa one" (p.13).

Mokwadi o tswela ka go re:

". . . lefatshe le ne le tshegatshega, le kgabile le ntlafetse" (p.24).

Fa a tlhalosa kgorogo ya ga Modiri kwa Southampton, Seboni o bua jaana:

"E rile letsatsi le re le iphitlha ka kwa ga majwe a bophirima, sekepe . . ." (p.55).

Mokwadi o tlhalosa setešene sa Victoria jaana:

“... sengwe sa diteitšhane tse di sa ipelaeleng tse e reng go bidiwa diteitšhane se arabe kwa ntle ga poifo” (p.55).

c. Tshwantshanyo

Mokwadi o dirisa sekapuo se, go senolela mmadi ditiragalo tsa bayokerafi ya gagwe ka tlhamalalo. Fa a tlhalosa kopelo ya morafe, a re:

“... banna bagolo ba kgakgatha **jaaka pitsa**, ba kurutla **jaaka ditau** tsa leboa...” (p.16).

Fa a bua ka ga Thelešo mo tsebeng ya 19, mokwadi o bolela fa leina la “Silas” le ne la mo kgomarela **jaaka bogoma**.

Mo tsebeng ya 30, Seboni o tlhalosa fa batho ba bangwe dipelo tsa bone di le thata go kgotatswa **jaaka sekgoropa sa phofu**.

Mo tlhalosong ya Thaba ya Kaelano, mokwadi a re:

“Thaba yotlhe e okame Minametsemegolo ya Aferika Borwa ... **jaaka koko** e namagadi e sireletsa dikokwana tsa yone” (p.46).

Fa a tlhalosa difofane tsa ntwana, mokwadi a re:

“... di bapile di latelana **jaaka dikgapatshego** tsa metsi a lewatle...” (p.66).

Mo tlhalosong ya dipone tsa sekepe, Seboni a re:

“... di bonala **jaaka matlhwana** a diphologotswana tse di lebileng kwa leseding ...” (p.69).

Gone mo tsebeng ya 69, mokwadi o tswelela ka go re:

“... bontsintsi jwa batho bo ne bo lebeга **jaaka bonyonyo**”

Mokwadi o tlhalosa bontsi jwa batho ba ba neng ba tlile go kgatlhantsha Modiri mo kgorogong ya gagwe jaana:

“. . . barati ba ba lerato le phophomang **jaaka lehulo** la mašwi a a belang . . .” (p.70).

Mokwadi o tswelela ka go re:

“Pelo ya moeng ga gabo e ne e thunyathunya . . . e thunya **jaaka ya moja motsokwe** yo o letseng malatsi a sa ikethimodisa” (p.71).

Mo tsebeng yone ya 71, mokwadi o tlhalosa gore sekepe se ne se tloatlola **jaaka mosetsana** a tlola koi.

Mokwadi o tlhalosa boineelo jwa ga Modiri, a re:

“E ne e re a ngaparetse se a tlhomainisang fa e le boammaaruri, a swele mo go sone **jaaka ntšwa** ya lebeletoko . . .” (p.75).

Kwa bofelong, mokwadi fa a tlotlomatsa bodiredi jwa ga Ngaka Modiri Molema a re:

“A tuma a gola **jaaka tlou** morwa Thelešo ‘a Molema ‘a Tawana” (p.77).

d. Tshwantshiso

Ga se gantsi sekapuo se, re kopanang le sone mo bayokerafing e. Mokwadi o se dirisa ka kelotlhoko go natetsha puo ya gagwe. Tshwantshiso e tsenya tswina ya molodi mo puong ya mokwadi.

Van Staden (1980:54) malebana le sekapuo se, a re:

“Die metafoor is baie vaag omskryf, daarom is taaluitenge wat nie metafoor is nie, as sulks omskryf. Die allegorie is verkeerdelik as ‘n vorm van metafoor beskou, terwyl dit ‘n vorm van die verhaalkuns is.”

Fa a tlhalosa loeto lwa ga Modiri Molema go boela gae. Mokwadi a re:

"E rile go le kgantejane, boroko, **mmelegi** yo o sa bonaleng, ba mo ikatametsa ba mo lebatsa . . ." (p.70).

Fa a boka setimela, mmoki a re:

"Sa namalala **sebokolodi** se se ramaganyana sa ba sa ya go itatlhela mo Mafikeng . . ." (p.71).

O tswelela ka go re:

". . . rraago ga a tlhole a na le thata epe, . . . **kobo fela** e ka moso e tsogang e go siile" (p.73).

Mokwadi o tlhalosa bontle jwa ga Anna Mošwela jaana:

"Mme ga diragala gore e re **naletsana** e a neng a sa bolo go lala a e bona . . ." (p.96).

". . . ka ba ntsha ka kgoro mme ra tsamaela **segokgong** sa bone, ba palama ba leba ntlha ya kokelo" (p.97).

Mo tlhalosong ya loso lwa ga Ngaka Molema, Seboni a re:

"Ga nna jaaka go tle go nne fa go wole **naledi** e tona" (p.104).

e. Phefokatso

Fela jaaka re bone mo dibayokerafing tse dingwe tsa gagwe, mokwadi o dirisa sekapuo se go fapoga go kgopisa batho. Phefokatso ke tla e kolobetsa ka leina la sekapuo sa medupe. Boammaaruri ke gore sekapuo se, ga se botshwantshi.

Ke inyalanya le Van Standen (1980:93) fa a latola botshwantshi ba sekapuo se.

Mo tsebeng ya 16 mokwadi o tlhalosa fa Molema Tawana a ne a ile **badimong**.

Fa a bolela ka ga loso lwa ga Modiri Molema, mokwadi a re:

“Tsamao ya gagwe ya nna tatlhegelo e kgolo” (p.82).

Mo tsebeng ya 99 mokwadi boemong jwa gore a re, go fitlha a a swa, a re: **go fitlha a ye kgalalelong ya bosakhutleng.**

Fa a tlhalosa loso lwa ga Modiri, Seboni a re:

“Ga lela bana le bagolo ka naleli ya bone e ne e kotlomeletse ruri, e kotlometse e ile badimong, ya sia lefatshe . . .” (p.105).

Mo tsebeng ya 107, boemong jwa go re a swa ka kagiso, mokwadi a re, **a tsamaya ka pitso** morwa Molema, Ngaka le modiredi . . .

Mo tsebeng ya 104 mokwadi boemong jwa go re o ne a sule, a re, **o ne a bileditswe kgalalelong ya magodimo.**

Fa a bolela ka ga pegi ya loso lwa go mohumagadi Molema, mokwadi a re:

“. . . dikoranta tsa phakela di bolela tsamao ya mohumagadi wa ga Ngaka Molema . . .”

7.4.3 DIPOLELO

7.4.4 MEFUTA YA DIPOLELO LE TIRISO

Mokwadi o na le tshekamelo ya go dirisa dipolelo tse ditelele thata le mororo fale le fale a tswaka ka tse dikhutshwane.

Dipolelo tse di latelang di sedimosa ntlha e:

“Batho ba phuthaganela modiredi wa bone wa ka metlha bogolo fa dingaka tsa gagwe di umakile gore o tshwanetse go fiwa sebaka sa go itapolosa; dipitlagano tsa ba bangwe ba ba nang le tsholofelo ya gore ke ene fela a ka ba thusang ka namana, di diragala . . . e tlisa kakanyo ya go tlhoka motlhokomedi ga bone” (p.103).

Nopolo e e fa godimo e, e naya sekao se se tlhapileng sa polelo e telele jaaka mokwadi a di dirisa mo bayokerafing e.

Dikao tsa dipolelo tse dikhutshwane jaaka mokwadi a di dirisa ke tse:

“Go eletsega thata thata gore mongwe le mongwe a sie segopodiso sa botshelo mo lefatsheng” (p.103).

“Go direng jalo a khutlisa go iphitisa ga makawana fa pele ga lelwapa la ba gabo” (p.96).

“Go ne go bonala fa ba sa itumelele sepe mo go kalo” (p.97).

“Go sa nneng jalo e tla bo e le kgakgamatso” (p.17).

7.4.5 DITEMANA LE TIRISO

Mokwadi o kgaogantse bayokerafi ya gagwe ka ditemana ka bokgabale. Tiriso ya tsone e supa sentle gore temana nngwe le nngwe e tshotse tlhaloganyo e e rileng.

Bokoa jwa mokwadi jwa go dirisa ditemana tse ditelele thata bo santse bo tlhagelela le mo bayokerafing e ya gagwe ya bofelo.

Le mororo go ntse jalo, mokwadi o na le mo a dirisang ditemana tse dikhutshwane ka bokgabale.

Sekao ke se:

“Gone mo dikgatlhong tsa noka ya Molopo, Molema Tawana monnaa Kgosi Montshiwa, a itlhophela ditsha tsa mmu o o tshutshumang, o o bogale mo phudisetsong ya diruiwa” (p.10).

7.4.6 DIKGAOLO LE TIRISO

Mokwadi o arogantse bayokerafi e, ka dikgaolo di le lesome. Kgaolo nngwe le nngwe e bua ka ga dintlha tse di rileng.

Mokwadi o naya kgaolo nngwe le nngwe setlhogo. Jaaka ke umakile mo dibayokerafing tse dingwe tsa mokwadi yo, mokgwa o, wa go naya dikgaolo ditlhogo ga o atlanegisiwe mme ga o tlhole o dirisiwa.

7.4.7 DIANE LE TIRISO

Mokwadi o tsenya diane di le mmalwa mo tirisong go natetsha puo ya gagwe le go e naya molodi wa go e balodisa.

Dikao tsa diane tse mokwadi a di dirisitseng ka tse:

Fa a supa boineelo jwa ga Molema Tawana mo go direleng morafe a re, "mafura a ngwana ke go rongwa"

"... dibaga di tswa baaparing, di ya bafoleleding" (p.18).

"... ntšwanyana e bonwa mabotobotong..." (p.19).

"... leswetsana ga le ke le lela lefa, le a bo le utlwile a magolo" (p.26).

Fa a supa gore ke eng Mmupi Seboni a ne a theeletse bangwe ba bana ba gagwe mo go ba ga Thelešo, mokwadi a re:

"... ditlamelo tsa pula di baakanngwa go sa le gale" (p.37).

"... moipolai ga a lelelwe" (p.54).

Fa a bua ka go boela gae ga Ngaka Molema, mokwadi a re:

"... a tlhobaediwa ke dikgopolo tsa go boela kwa gae gore 'e se ka ya phetsolela nageng'" (p.65).

"Goora motlo go thebe phatshwa" (p.67).

"... e e mašwi ga e itsale..." (p.96).

Mokwadi mo tlhalosong ya ditiro tsa bonatla tsa ga Ngaka Modiri Molema a re:

"Bontsi ba leba mme ba ithuta gore 'monna o se nang kgomo lesilo' . . ." (p.100).

". . . bogwera bo se nang kgajane bo wela ka lemena" (p.103).

Fale le fale mokwadi o na le go fetola diane, mme ka go dira jalo, tswina ya tsone e fokotsege.

Dikao ke tse:

". . . le kile la apewa le lejwe mo pitseng e le nngwe fela, ga butswa lejwe lone la sale,"

boemong jwa:

"Lefufa le kile la apeelwa le lejwe, lejwe la butswa ga sala lefufa."

". . . mme a tletse pelonomi e go tweng e bolaile mmamasiloanoka, nonyane ya dinoka le melapo, boemong jwa:

"Bopelonomi bo bolaile mmamasiloanoka"

7.4.8 MAELE LE TIRISO

Mokwadi o dirisitse maele ka kelotlhoko e kgolo go natetsha puo ya gagwe. O a dirisitse sentle le mororo a na le go a tlopera fale le fale mme a batle go sulafatsa puo ya gagwe jaaka segwapa sa phofu se tlopetswe letswai.

Dikao tsa maele a a dirisitsweng:

". . . mme ka nonofo e e bileng **ya jesetsa kgobelong**" (p.15).

"Ke go re, kgotso le tikologo ke **diyathoteng di bapile . . .**" (p.17).

Fa a bua ka ga lenyalo la bobedi la ga Thelešo, mokwadi a re:

“... a **ikaelela** go tsaya mosadi wa bobedi seantlo” (p.31).

“Mo tsebeng ya 35, mokwadi a re, **go itoma sannape**”

“... motho **a tswa molomo** molomo a ba itsise se se ba kopanetseng” (p.38).

“... o tle go re alafa, fa o ka se ka wa fitlhela **re omeletse**” (p.39).

Mo go yone tsebe ya 39 mokwadi a re:

“... o tsamaye le Ramasedi a go eme nokeng”

Mo tsebeng ya 40, go dirisitwse, **go golola tlou le maroo**.

“... o ne a tlhomile morwadia Moruti Joshua Mošwela letlhokwa ...” (p.42).

Mo tsebeng ya 68 mokwadi o tthalosa gore Mahomed Appavoo ... o ne a **ngadile mongwe**.

Mo tsebeng ya 69, mokwadi o tthalosa gore Modiri Molema o ne a **jela ditlhaketlhake nala**.

Fa a tthalosa tsamao ya setimela, Seboni a re:

“Se ne se gata ka tlhokomelo ... e ne e le kwa se tla kgwang teng setshwe, se bo se timola lenyora” (p.71).

Mo tsebeng ya 74, mokwadi o dirisa, ‘**go ja mathe a balekane ba lona**’, le ‘**go tswa pelo**.’ Maele a, a dirisitswe ka tthamalalo.

“**O ne a thapotse kobo segole** ... fa go tsema monna wa mosweu ...” (p.79).

Mo tsebeng ya 103, mokwadi o dirisa ‘**go sa je di welang**.’

“... batho ba ba tla bong ba phuthegile go tla go **mmala mabala a kgaka**” (p.104).

7.4.9 NYALANO YA DINTLHA LE DIKAROLO

Dikarolo tsa bayokerafi e, di nyalana sentle go tswa botsalong jwa ga Ngaka Modiri Molema go kgabaganya botshelo jwa gagwe go fitlha a ikela badimong ka 1965.

7.5.0. TSHOBOKANYO

Go mo pepeneneng gore mo bayokerafing e, mokwadi o tlhamaladitse molaetsa wa gagwe go gaisa mo dibayokerafing tsa gagwe tse pedi le lokwalo lwa moikwadi.

Bobayokerafi jwa padi e, ga bo belaetse ka gope. Mokwadi o tlhagisa Ngaka Modiri Molema e le ngwana yo o botlhale, yo o kutlo mo batsading ba gagwe.

Sekao sa motho, se mang le mang a eletsang fa ngwana wa gagwe a ka tshwana le sone.

O romelwa sekolong, morago o ya yunibesiting moseja ga mawatlle a sa tlhabise batsadi ditlhong ka gope.

Kamano ya mokwadi le moanelwamogolo e a tlhagelela, mme ga e mo senyetse jaaka mo dibayokerafing tse dingwe tse pedi tsa gagwe.

Mo ditsebeng tsa 27-28 mokwadi o umaka fa rraagwemogolo Mmupi a ne a ntshana seinong le Thelešo, rraagwe Modiri.

Le mororo go ntse jalo, kamano e, ga e kgotlele tsamaiso ya bayokerafi e, ka gope. Mo puong, mokwadi o itshupa e le kgeleke mme selo se, se tsholetsa maemo a dikwalo a bayokerafi e.

Go lebega fa mokwadi a ne a setse a itemogile diphoso mo dibayokerafing tsa gagwe tsa pele, mme a ikaelela go kwala Molema, Ngaka Modiri ka go dirisa maitemogelo a gagwe. Mo kgopolong ya me, ke ka moo bayokerafi e, e gaisang tse dingwe tsa gagwe tsa pele.

KGAOLO 8

8.0 TSHWANTSHANYO YA DIPADI TSA GA M.O.M. SEBONI

8.1 MATSENO

Mo tshekatshekong ya dipadi tse nne tsa ga M.O.M. Seboni, re fitlhela go le dintlha tse dintsi thata tse di tshwanang mme e bile go le tse di sa tshwaneng gotlhegotlhe.

Padi ya ntlha, Rammone wa Kgalagadi, ke lokwalo lwa moikwadi mme tse dingwe tse tharo e bong Kgosi Isang Pilane, Kgosi Sebele II le Molema, Ngaka Modiri tsone ke dibayokerafi.

8.2 DINTLHA TSA MAITSHETLEGO

Mo dipading tse nne tse, mokwadi o akaretsa:

A. TSHEKATSHEKO YA BAANELWA

a. Moanelwamogolo

Mo go Rammone wa Kgalagadi, moanelwamogolo o senolwa e le mosimane wa dikgwa yo o feletseng e le morutegimogolo le sekao se mokwadi a eletsang fa batho ba bangwe ba ka se sala morago. Botshelo jwa ga Rammone bo nyalana thata le jwa mokwadi mme lokwalo lo, lo lebega e le lokwalo lwa moikwadi lo lo iphitlhileng.

Kgosi Isang Pilane, mo go yone moanelwamogolo ke Isang, motshwareledi mo segosing sa Sekgatla kwa ga Motshodi. O tlisa ditlhabologo tse dintsi mo morafeng mo pusong ya gagwe e khutshwane go tloga ka 1920 go fitlha ka 1929. Fela jaaka mo go Rammone wa Kgalagadi, Isang o tlhagisiwa jaaka sekao se se ka salwang morago.

Mokwadi fa a khutshwafatsa botshelo jwa senatla se, a re:

“... botshelo bo tshwanetse go tshelwa jaana” (p.65).

Go gakolola dikgosi tse dingwe go tsaya malebela mo go Isang, Seboni o bua jaana:

“... a magosi a Bantsho a kgetle letlhare mo setlhareng sa puso ya ga Isang . . .” (p.49)

Kgosi Sebele II le yone ke bayokerafi jaaka Kgosi Isang Pilane. Kgosi Sebele o tshaba sekolo mme o feletsa a busa morafe wa Bakwena kwa Molepolole ka ditladi le diphepeng. O gana dikgakololo mme puso ya gagwe e khutshwafala thata ka ntata ya lebaka le.

Isang le Sebele II ba na le go sirelediwa ke mokwadi mo diphosong tsa bone.

Molema, Ngaka Modiri le yone ke bayokerafi e e tshalosang botshelo jwa ga Modiri Molema, ngaka ya Mafikeng e e tshetseng mo dingwageng tsa 1891 go fitlha ka 1965.

Fela jaaka Kgosi Isang Pilane le Kgosi Sebele II, mokwadi o tsaya Modiri Molema jaaka sekao se se tshwanetseng go salwa morago ke batho ba ba itlotlang.

Fela jaaka baanelwabagolo ba dibayokerafi tse dingwe tsa gagwe, Seboni o sireletsa Modiri Molema mo diphosong tsa gagwe.

Mo tsebeng ya 102 fa batho ba kaya Modiri e le moikgodisi, mokwadi o a mo sireletsa, a re ga se boikgodiso ke go katoga batho fela.

b. Baanelwa ba bangwe

Mo go Molema, Ngaka Modiri le mo go Rammone wa Kgalagadi, mokwadi o atlegile thata go senola baanelwa ba batshwarakgamelo go gaisa mo dibayokerafing tsa Kgosi Isang Pilane le Kgosi Sebele II. Mo dibayokerafing tse

pedi tse, mokwadi o na le go umaka baanelwa fela, mme a tlogele mmadi a akabetse.

B. NAKO

Mo dipading tsotlhe, mokwadi o tihalosa nako ya ditiragalo ka mokgwa o o usang pelo. O kaya nako e logaganye le ditiragalo tsotlhe tse dingwe mme a nyalane le Brink (1987:85) fa a re:

“Dit is haas moontlik om karakter te konstrueer sonder om akuut bewus te wees van hul interaksie met die tyd.”

C. DITIRAGALO

Ditiragalo mo go Rammone wa Kgalagadi di nyalana thata le tsa ga Kgosi Sebele II. Boobabedi ba sietse kwa meepong ya Gouteng. Morago di a fapaana ka Sebele II a tshaba sekolo, mme Rammone a fetoga morutegimogolo.

Ditiragalo mo go Isang Pilane di ikaegile ka bogosi jwa Bakgatla mme mokwadi o tswelela ka go tihalosa tshiamo ya ga Isang.

Kgosi Sebele II o fapaana le baanelwabagolo ba dipadi tse dingwe ka ene a ile a tshaba sekolo.

Molema, Ngaka Modiri mo go yone re bone Modiri a rata thuto fela jaaka Rammone le Isang. O ineela mo thutong go fitlha a wetsa dithuto tsa gagwe tsa bongaka jwa kalafi ka 1919 kwa yunibesiting ya Glasgow.

D. TIKOLOGO

Mokwadi o senola ditikologo tse pedi tse di tshwanang mo go Rammone wa Kgalagadi le Sebele II. Ke tikologo ya selegae le ya metsesetoropo. Mo dipading tse pedi tse, kgatelelo e mo tikologong ya meepo.

Kgosi Isang Pilane le Modiri Molema le bone ba tsaletswe mo ditikologong tsa selegae. Baanelwabagolo botlhe ba dipadi tse, ka nako nngwe ba iphitlhetse mo tikologong ya thuto le dibuka.

Godimo ga tsotlhe, Modiri Molema o tlhagetse mo lapeng la khumo le letlepu.

Tikologo ya bodumedi e tlhagelela mo dibayokerafing tse tharo tse.

E. KANELO

Kanelo mo go Rammone wa Kgalagadi e fapaana le ya ga Kgosi Isang Pilane, Kgosi Sebele II le Molema, Ngaka Modiri gonne Rammone wa Kgalagadi e le lokwalo lwa moikwadi.

Mo dibayokerafing tse, mokwadi ke ene moanedi ka a tlhalosa ka matshelo a batho ba bangwe. Mokwadi o tlhagisa ditiragalo, tikologo, baanelwa jaaka a rata mmadi a di bona. O di tlhagisa mo ponalong ya tlhopho ya gagwe.

Mo dipading tsotlhe tse, kanelo ya mokwadi e koafadiwa ke kamano ya gagwe le moanelwamogolo. Ka ntata ya lebaka le, o leba moanelwamogolo ka leitlho la kutlwelobotlhoko, mme o gapeletsa mmadi go mmona jalo. Go thata gore moanedi a bone ditlhaelo le diphoso tsa baanelwabagolo ka a ba rata mme e bile bangwe, jaaka Ngaka Molema, a amane thata le bone mo botshelong.

Ntlha e nngwe e e tshwanang mo dipading tse, ke maiteko a mokwadi go leka go tsaya matshelo a baanelwabagolo go ruta mmadi le batho ka one. Mmadi a ka bo a tlogelwa go itshelela thuto mo baanelweng e seng go gokololwa go dira jalo.

F. MORERO

Fa re sekaseka morero mo lokwalong lwa moikwadi, Rammone wa Kgalagadi, mmogo le mo dibayokerafing tsa Kgosi Isang Pilane, Kgosi Sebele II le Molema, Ngaka Modiri, re fitlhela molaetsa o mokwadi a re tlogelelang one o batlile o tswana. Mokwadi o bua ka tthamalalo, ntle le mo go Sebele II gore babadi ba tseye malebela mo matshelong a baanelwabagolo ba.

Mo dipading tsotlhe tse, mokwadi o ikaegile mo go ruteng babadi.

Fa a bua ka ga botshelo jwa ga Isang a re:

“... ba leke go tshela matshelo a a humisang lefatshe go feta jaaka Kgosi Isang a le humisitse” (p.49).

Mo losong lwa ga Ngaka Modiri Molema, a re:

“Le lona nnang dipone tse di tukang thata le bonesetse ba ga lona” (p.107).

Tota ke mo go Kgosi Sebele II fela mokwadi a sa tihamalaleng go gakolola mmadi go gata mo motlhaleng wa moanelwamogolo.

Mokgwa o, wa go ruta o koafatsa maema a dikwalo a dipadi tsa ga Seboni.

8.3 DINTLHA TSA PUO

Mo dintlheng tsa puo, go na le mabaka a le mantsi a a tshwanang mo dipading tse di farologanyeng tsa ga M.O.M. Seboni.

a. Botshwantshi

Botshwantshi bo tlhagelela mo dipading tsotlhe tsa ga M.O.M. Seboni. Bo naya dipadi tsa gagwe maemo a a itumedisang, mme e bile motho fa a buisa dipadi tse, o tlamega go bona mmadi a tlhagelela fa morago ga tsone.

Ntlha e, e tiisa mafoko a ga Makwela (1977:134) fa a re:

“... it should once more be emphasised how important it is, for a student of literature to form an idea of the man behind the book, that is the author.”

Makwela (1977:134) o tswelela ka go re:

“... the book is nothing else but the man trying to impart to the reader some of his feelings and philosophies about life.”

Mo dipading tse nne tse, Seboni o dirisa dikapuo tsa methalethale go natetsha puo le go tsholetsa maemo a dipadi tsa gagwe.

b. Ditemana le dikgaolo

Mokwadi o dirisa ditemana tse di nepagetseng mo dibayokerafing tsa gagwe, mmogo le mo lokwalong lwa moikwadi.

Temane nngwe le nngwe e totomaditse ntlha e e rileng.

Dikgaolo le tsone di rulagantswe ka matsetseleko. Tshekamelo ya mokwadi go dirisa ditemana tse ditelele go feta selekanyo e tlhagelela mo dipading tse nne tse.

Mokwadi o atlafa gape ka go naya dikgaolo ditlhogo. Ntlha e, ga e atlanegisiwe gonne e koafatsa maemo a dikwalo thata.

8.4 BOBAYOKERAFI JWA DIPADI TSA GA M.O.M. SEBONI

Tshekatsheko ya dipadi tsa ga M.O.M. Seboni e senola Rammone wa Kgalagadi e le lokwalo lwa moikwadi, mme e se bayokerafi.

Botshelo jwa ga Rammone bo nyalana ka ditsela di le dintsi le jwa mokwadi.

Mo lokwalong lo lwa moikwadi, mokwadi o ruta babadi go tsaya malebela mo botshelong jwa ga Rammone.

Ntlha e, e tiisiwa ke Andrzejewski et al (1985:640) fa ba bua ka ga Rammone wa Kgalagadi jaana:

“... the novel is strongly moralistic in tone, and at times this affects the coherence of the plot.”

Mo go Kgosi Isang Pilane mokwadi o atlegile go kwala bayokerafi ya senatla se, sa Bakgatla. O senola botshelo jwa gagwe go tswa botsalong jwa gagwe go fitlha losong.

Mokwadi o ne a mo itse ka sebele, ke ka moo a nang le go mo utlwela botlhoko.

Kgosi Sebele II le yone ke bayokerafi ya boammaaruri ya kgosi ya Bakwena e e busitseng mo Molepolole. Mokwadi le ene o tsaletswe mo Molepolole mme o kgonne go re naya motlhala wa Mokwena yo, go tloga botsalong jwa gagwe go fitlha losong. Ka sebaka, Seboni o boifa go baya diphoso tsa ga Sebele II mo pepeneneng gonne e le kgosi ya gagwe ka a tshaba go tloga a di emaema.

Molema, Ngaka Modiri ke bayokerafi e e tlhalosang botshelo jwa ga Ngaka Modiri Silas Molema, go tloga botsalong jwa gagwe ka 1891 go fitlha losong lwa gagwe ka 1965.

Le ene ke motho yo Seboni a phetseng le ene thata. Bayokerafi e, e kwadilwe ka matsetseleko le mororo le mo go yone dilo dingwe di sa tlhagelele mo pepeneneng sentle ka ntata ya kamano ya mokwadi le moanelwamogolo.

Seboni mo dibayokerafing tse, go ya ka mo ke boneng ka teng, o atlegile ka gore o ne a sa ipeye kwa pele, a sa lwele serala le moanelwamogolo le fa e le baanelwa ba bangwe.

Seboni o tshwanetse go akgolwa ka a dirile namane e tona ya tiro ka go nna mothubasegagane mo go tlhameng dibayokerafi mo puong ya Setswana.

KGAOLO 9

SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk word 'n bondige samevatting van elke hoofstuk gegee.

In hoofstuk 1 is die probleme, doelstellings en metodes aangestip.

'n Kort historiese oorsig oor die skryf van 'n biografie word in hoofstuk 2 bespreek om Setswana biografieskrywing in die regte perspektief te plaas.

Ek het die kenmerke van 'n biografie tydens die Renaissance en Viktoriaanse tydperk kortliks bespreek. Verskillende definisies van die term **biografie** is aangestip en onder die loep geneem. Kennis is geneem van die ooreenkomste tussen bogenoemde definisies.

Die verskillende benaderings wat van toepassing is op waardering van Seboni se oorspronklike werke word in hoofstuk 3 aangestip.

Die volgende benaderings is noukeurig ondersoek:

- die vergelykende metode
- die strukturele metode
- die psigologiese metode
- die historiese metode en
- die kommunikatiewe metode

Nadat die bogenoemde metodes toegepas is, blyk dit baie duidelik dat

- Seboni se werke vergelyk moet word
- beide die strukturele en psigologiese metode gebruik is om die outeur se biografie te skryf

- die kommunikasieproses in die skryf van 'n biografie gebiedend noodsaaklik is en dat 'n deurlopende verhouding tussen die biograaf en sy onderwerp onafwendbaar is.

Dit is veral waar van Seboni se biografieë omdat die personee almal kennisse van hom was. Hierdie aspek het hom somtyds gekniehalter.

Vanaf hoofstuk 4 tot 7 word Seboni se verskillende werke deeglik bespreek.

Dit het in die loop van die studie duidelik geword dat **Rammone wa Kgalagadi**, anders as die ander, nie 'n biografie is nie, maar 'n outobiografie. Verskeie insidente in hierdie boek weerspieël persoonlike ervarings van die skrywer. Dit het ook duidelik geblyk dat Seboni 'n pionier is van Setswana biografie aangesien daar vroeër geen belangstelling in hierdie genre getoon is nie.

Hoofstuk 9 bevat 'n opsomming en gevolgtrekkings wat gemaak is van 'n intensiewe literêre bespreking van Seboni se vier oorspronklike romans. Die gevolgtrekking is dat biografiese studies in Setswana tot 'n groot mate nog in sy kinderskoene is dat Seboni ongetwyfeld lofwaardige pionierswerk in hierdie opsig verrig het.

SUMMARY

The main object of this study is to evaluate and analyse Seboni's original novels so as to determine if they meet with the general requirements for biographies of high literary standard.

The literary study of these works reveal, inter alia, that one of them, **Rammone wa Kgalagadi** is not a biography but an autobiography.

A number of incidents in this novel constitute personal experiences of the author.

In view of the fact that inadequate research in Setswana has been done on this subject, the importance of further study to put the entire process into proper perspective can hardly be overemphasised.

The fact that **Rammone wa Kgalagadi** is an autobiography can only be readily observed by a thorough and mature reader, but a superficial reader can easily lose sight of this important discovery.

The other three novels, viz.

Kgosi Sebele II,

Kgosi Isang Pilane le

Molema, Ngaka Modiri are found to be biographies.

Another feature of immense importance that comes to light throughout the study of Seboni's novels is the recurrence of his highly moralistic style which at times adversely affects the coherence of his plot.

The process of communication in biography is of paramount importance and the continued relationship between the biographer and his subject cannot be ignored.

This is found to be particularly true of Seboni's biographies since all his subjects are his acquaintances. This factor, however, places him at an enormous disadvantage at times.

A redeeming feature is, however, that Seboni never makes an attempt to compete for publicity with his subject and this fortunately culminates in an excellent portrayal of his characters.

It becomes crystal clear that Seboni is an undisputed pioneer in Setswana biography since previously no interest was shown in this genre. It is also revealed that Seboni's application of the various forms of imagery immensely enhances the literary standard of his works.

The conclusion reached is that the study of biography in Setswana is, to a large extent, still in its infancy and that Seboni has undoubtedly done a praiseworthy piece of work in uncovering this field.

Indeed, this laudable endeavour of Seboni should serve as a guiding star to prospective authors in Setswana in particular, and to African languages in general.